

ETA og forsøket på å radikalisere baskiske
identifiseringsprosesser på 1970-tallet

Frank Wange Fosse

Masteroppgave i Historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2010

”Tupy, or not Tupy that is the question.”

– Oswald de Andrade (Em Piratininga. Anno 374 da Deglutição do Bispo Sardinha. Revista de Antropofagia,
Anno 1, No. 1, maio de 1928)

Forord

Det er både med glede og vemod jeg nå innser at en to år lang prosess nærmer seg slutten. Vemodet kommer nok av at temaet har vært fengslende, og fordi jeg kunne tenkt meg å utforske tematikken videre. Men plass- og tidsmessige årsaker har forhindre dette. Allikevel ville det være en usannhet å si at jeg ikke også kjenner en viss lettelse, noe som nok skyldes det enkle faktum at jeg står igjen med et ferdig produkt som jeg har arbeidet lenge med. Arbeidet med denne masteroppgaven har vært, for å si det i baseballspilleren Yogi Berras ånd: nitti prosent mentalt arbeid, og den andre halvdel fysisk (orig. sitat: "Ninety percent of this game is mental, and the other half is physical". Den siteringsvennlige Yogi Berra får vi et gjensyn med senere i oppgaven, men heldigvis er det da ikke matematikkunnskapene som blir trukket frem).

Til nå kan det virke som om jeg tar den fulle og hele æren for den foreliggende oppgaven. Det er en sannhet med modifikasjoner; prosjektet hadde ikke vært mulig uten litt hjelp fra gode venner. De fleste vet hvem de er, så jeg skal ikke nevne navn, men likevel bør jeg trekke frem noen. Først vil jeg rette en spesiell takk (eskerrik asko!) til Zaloo for å ha innlosjert en naiv nordmann på jakt etter kilder. Jeg setter også pris på våre diskusjoner om mer eller mindre viktige saker. Hennes romkamerater fortjener også en stor takk for å ha holdt ut med et nordisk lynne over lengre perioder. Deres gjestfrihet er uvurderlig, og mine baskiske venner skal også takkes for sine forslag og tips. Geir fortjener også en takk for korrekturlesning og gode kommentarer.

Umberto Eco fråråder i sin bok om oppgaveskriving å takke veileder ettersom hun/han får betalt for sine anstrengelser. Eco sier mye lurt i boken (og ellers), men dette rådet velger jeg konsekvent å overse. Denne oppgaven hadde ikke vært det samme uten min veileder Astri Andresens verdifulle tilbakemeldinger. Så all ære og stor takk til Astri for gode diskusjoner og råd. All hjelp tatt i betraktning, så har jeg ene og alene ansvaret for innholdet i teksten, og alle eventuelle feil er mine egne.

Bergen, mai 2010

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Abstract	6
Innledning	7
Baskerland i geografien.....	8
Den baskiske nasjonalismens utvikling	9
Problemstilling	12
Oppgavens struktur	14
Baskerland som forskningsobjekt – fra en historiografisk synsvinkel	14
Kapittel 1: Metodologisk og teoretisk tilnærming	19
Identitet	19
Makt.....	21
Kontekst.....	24
Hvilke kilder finnes, hva kan de fortelle oss, og hvordan skal vi behandle dem?	25
Kapittel 2: ETA under general Franco. Et homogent samfunn? – en enhetlig nasjonalistisk bevegelse?	29
En egen baskisk identitet? – kollektiv organisering i baskisk kultur og historie	29
ETA som politisk gruppering – splittelser	32
Arbeiderbevegelse, sosialisme og nasjonalisme	34
Arbeiderorganisasjoner.....	35
Massemobilisering og samhandling på tvers av politiske motsetninger.....	39
Kapittel 3: Aksjonsformer og vold under Francoismen	43
Vold i kontekst og vold som symboler.....	43
Vold i teorien	45
Aksjonsformer på 60-tallet.....	50
1968 – ballet er i gang.....	51
Represión.....	54
Rettsaken i Burgos og bortføringen av Beihl	59
ETA viser styrke – diktaturet går mot slutten	62
Kapittel 4: Mot demokrati og autonomi. Fra motstandskamp til terrorisme?	68
Radikal nasjonalisme i en radikal samfunnsendring.....	68
Terrorisme?.....	70
Repression revisited.....	71
Vold atter en gang	75
Nye og gamle helter.....	79

Interne stridigheter	82
Nye muligheter – nye offensiver	88
Kapittel 5: Mer enn nasjonalisme?	93
Nye politiske kampsaker	93
Politiske fanger	94
Amnesti	99
Arbeiderrettigheter og ETA	104
Fremveksten av miljøvern- og anti-kjernekraftbevegelsen	108
Kvinnesak og kvinners rolle i den nasjonale bevegelsen	111
Konklusjon	115
Litteratur	121
Elektroniske ressurser	125
Kilder	126
Trykte kilder	126
Aviser og tidsskrifter	126
Lovtekster	126
Ordliste	127
Figur 1: Kart over de baskiske områdene	133
Figur 2: Skjematisk fremstilling av ETAs organisatoriske utvikling og splittelser	134

Abstract

The following text is a study of the radical separatist group ETA (Euskadi eta Askatasuna – Basque Country and Freedom) from the late 1960's to the late 1970's, and the organization's endeavour to influence the Basque society with its radical ideology and actions in this period. By redefining traditional Basque symbols ETA gained an important role in the national discourse. With its central role in the Basque society the organization also participated in the perpetual process of Basque identification. The construction of collective identity is a process in which all the actors within a given society participate. However, it is important to notice that the actors are not equally influential in this process; some actors possess a greater amount of symbolic capital (Bourdieu's term). Thus ETA tried to impose their ideology on the Basque society as the only legitimate expression of "real basqueness". My thesis is that even though ETA partially achieved this goal, it did not make a great enough impact on Basque society, and thus failed to radicalise the Basque population in the long run. The radical impact dwindled after the fall of the dictatorship in 1975, and the death of the dictator Francisco Franco, who had ruled Spain for almost 40 years, posed a new challenge for the ETA and its search for legitimacy. The use of violence appeared to be incompatible with the new norms of the emerging democracy. ETA's violence however, did not cease, on the contrary: the group's actions escalated. Still, I argue that the Basques, although many continued to support ETA's struggle – at least on a rhetorical level – were far from unified in their views on the continued use of violence. As the years went by, and despite ETA's continued effort to radicalize the population, the distance between the society and the organization increased. ETA's violence lost most of its relevance, and the group's reluctance to lay down their arms, led to the dissolution of the political-militant (ETA-pm) branch in 1981, and further marginalization of the militant fraction (ETA-m) in the following years.

Innledning

”Praksis har en logikk som ikke er logikkens, og følgelig er det å anvende logisk logikk på praktisk logikk å utsette seg for å ødelegge den logikken en vil beskrive med det instrumentet en anvender for å beskrive den. (...) Aktørene som slåss om det de betrakter som mål, kan være besatt av disse målene. De kan være rede til å dø for dem, uavhengig av ethvert hensyn til spesifikke gevinster (...)” – Pierre Bourdieu¹

Hvorfor oppstår konflikter mellom grupper som står hverandre nært både territorielt og kulturelt? Eksemplene på slike ”nabofeider” er mange, fra Norges frigjøring fra Sverige til grusomhetene i det tidligere Jugoslavia. Konflikten i området man på norsk gjerne kaller Baskerland i det nordlige Spania og sørlige Frankrike er nok et eksempel på en konflikt mellom parter som deler samme geografiske område, hvor likhetene mellom de involverte kulturene er mange, og forskjellene svært vektlagt og omdiskuterte. Denne oppgaven handler om konflikten i Baskerland, en konflikt hvor kultur og identitetsdannelse er en sentral brikke i en komplisert historie. Jeg vil analysere utviklingen og vedlikeholdet av en radikal baskisk identitet, som ikke bare representerte noe vesensforskjellig fra den (de øvrige) spanske, men som også utfordret den ”tradisjonelle” baskiske identiteten. Den fremste eksponenten for radikalismen i det baskiske samfunnet var separatistbevegelsen ETA (Euskadi Ta Askatasuna – Baskerland og frihet), som har vært en av de mest sentrale aktørene i konflikten siden den offisielle stiftelsen i 1959. Organisasjonen eksisterer fortsatt, og med sine voldelige virkemidler utgjør den fortsatt en trussel for sine motstandere og vilkårlige ofre. ETA figurerer fortsatt i offentlig debatt, men debattene på 1970-80-tallet, da ETA var mest aktive, var mer omfattende enn dagens diskusjoner. Det kommer nok av at i skrivende stund er ETA en minimal gruppering uten bred støtte, mens den for 30-40 år tilbake var et viktig element i det baskiske samfunns livet.

Det er nettopp organisasjonens sentrale rolle på denne tiden som gjør at jeg ønsker å analysere forholdet mellom ETA og det øvrige baskiske samfunnet, og spesielt med tanke på hvordan ETA søkte å påvirke den baskiske befolkningens selvoppfatning – det vi gjerne kaller kollektiv identitet. Tidsrommet jeg har valgt å se nærmere på er årene fra slutten av 1960-tallet til utgangen av 1970-årene. Perioden er særlig interessant fordi ETA utover i 60-årene gjorde alvor av tidligere planlagte voldsstrategier; teori ble nå i stor grad fulgt i praksis. Da 1970-årene stod på hell var vold et etablert virkemiddel, og det til tross for at Francos

¹ Bourdieu 1996: 138.

regime offisielt var over ved hans død i 1975. Oppgaven vil strekke seg frem til diskusjonene om ratifisering av grunnloven på tampen av 1978, og avrundes med opprettelsen av den baskiske autonome enhet i 1979, dagens País Vasco (se under). Ved å studere denne perioden vil jeg belyse ETAs strategi både de siste årene av *el franquismo* (Francos styre) og under overgangen til demokrati fra 1975-1978, kalt *La Transición* med spanske termer, samt det kontroversielle autonomispørsmålet som endte med avtalen i 1979. Det er min oppfatning at legitimeringen av ETAs eksistensgrunnlag og voldelige aksjoner inntok ulike former under diktaturet og i overgangen til demokrati og autonomi – både i praktisk og retorisk forstand.

Baskerland i geografien

Innerst i Biscayabukten i grenseområdet mellom Frankrike og Spania ligger området hvor baskerne hevder å ha levd sammen i årtusener. Området er blitt kalt *den baskiske øya*², på grunn av sin isolerte posisjon, både geografisk og kulturelt. Baskisk selvforståelse og kultur blir ofte knyttet territorieproblematikk og geopolitiske spørsmål, og vi må derfor spørre hvilke territorium som inngår i Baskerland; hvor går dets grenser? En territoriell definisjon kan gjøres på minimum to nivå. For det første kan vi ta i bruk begrepet historisk territorium, som langt fra speiler dagens offisielle grenser. Faktisk så er det lite trolig at et samlet baskisk landområde noen gang har eksistert som en selvstendig enhet. Det er altså her snakk om et forestilt område. Dette landområdet kalles ofte *Euskal Herria*³, og er den enheten mange regner for å være baskernes kulturområde. Landområdet er delt i syv provinser hvor tre befinner seg på fransk side: Labourd, Basse Navarre og Soule; og fire på spansk jord: Navarra, Álava, Guipúzcoa og Vizcaya. Man skiller mellom fransk og spansk Baskerland med betegnelsene *Iparralde* for de franske provinsene, og *Hegoalde* for provinsene sør for grensen. I denne oppgaven vil jeg benevne provinser, byer, steder o.l. med sine franske og spanske navn, og i noen tilfeller bruke baskiske benevnelser der det er mest passende. Norske benevnelser brukes der disse er mest vanlige (f. eks. Spania, Frankrike osv.). Det kan kanskje virke inkonsekvent, men innen et tema som involverer så mange ulike aktører og interesser er det både enklest og best og holde seg til de mest brukte betegnelsene.

² Levy D'Abartigue, *On the Origin of Basques* 1896, sitert i Kurlansky 2000: 1.

³ Termen *Euzkadi* har i nasjonalistiske kretser blitt brukt om det samme området, et navn som betyr baskernes hjemland, og har derfor etniske-, og noen vil også hevde rasemessige, konnotasjoner. Derfor brukes ofte det mer kulturelt betingede begrepet *Euskal Herria*, som oversatt betyr de baskiske talendes land, og som henviser til det baskiske kulturområdet.

På et annet nivå er den territorielle konflikten i størst grad et anliggende mellom den spanske stat og baskere bosatt i *Hegoalde*. Selv om også noen baskere i *Iparralde* helst ville sett en samlet selvstendig baskisk stat, er situasjonen på langt nær så betent i nord som den er i sør. Nå er det ikke denne tekstens mål å komme til bunns i hvorfor nasjonalismen i nord og sør ikke er, eller har vært, like sterk, men en vanlig oppfatning er at Frankrikes nasjonale prosjekt etter den franske revolusjon var betydelig mer vellykket enn den spanske nasjonsbyggingen. Mens Frankrike gikk mot en mer sentralisert og sterk stat, sakk Spania akterut på dette feltet, og måtte tillate mer lokalt styrte regioner.

I fortsettelsen konsentrerer vi oss om de fire spanske provinsene, hvor kun tre inngår i det offisielt anerkjente baskiske autonome felleskap – *Comunidad Autónoma Vasca* (CAV) eventuelt *Euskadi*⁴ (på baskisk) eller *País Vasco* (lit. Baskerland). I disse tre provinsene, som er Álava, Vizcaya og Guipúzcoa, har den baskiske nasjonalismen tradisjonelt sett stått sterkest, men mindre i Álava enn de andre to. I Navarra, som representerer en egen autonom region i det spanske landskap, kan man grovt og meget forenklet dele befolkningen i tre leire: de som føler tilhørighet til den spanske stat, de som definerer seg selv som tilhørende den baskiske kulturkretsen, og tilslutt de som mener Navarra representerer en kultur for seg selv uavhengig av den spanske og den baskiske. At flertallet i Navarra – som inngår i en baskisk kultursfære – ikke ønsker å inngå i en større baskisk enhet, kompliserer det nasjonale spørsmålet ytterligere.⁵ Oppsummert og skjematisk står vi altså overfor to alternative måter å forstå territorium på: en måte som er historisk og forestilt, og en annen reell geopolitisk.

Den baskiske nasjonalismens utvikling

Baskernes historie før oppkomsten av den organiserte baskiske nasjonalismen er minst like komplisert som i perioden etterpå. Det kan være nyttig å skille mellom disse periodene, men på mange måter kan man også spore sammenhenger mellom de to, først og fremst ved at politiske og kulturelle uttrykk ble reproduisert i ”nye” omgivelser. Et sentralt eksempel på et politisk uttrykk som gjennomgikk (og som til en viss grad fortsatt gjennomgår) denne prosessen var de baskiske særlovene *los fueros*, som hadde sin opprinnelse i middelalderen og som skulle definere baskernes forhold til sentralmakten. Særlovene ble avvirket i 1876, og det

⁴ Legg merke til skrivemåte. *Euskadi* skrives med *s* i stedet for *z*, som i *Euzkadi*. Førstnevnte brukes gjerne også forskjellig fra sistnevnte idet det referer til kun de tre provinsene som offisielt inngår i den baskiske autonome regionen (CAV).

⁵ Navarra kan velge hvorvidt de ønsker å inngå i en større baskisk region (se autonomiavtale av 1979)

utviklet seg til en politisk kampsak å få dem gjeninnført. Særlovene ble erstattet av en økonomisk avtale i 1878, kalt *Conciertos económicos*, som skulle regulere skatteinnbetalingen til den spanske stat. Med opprettelsen av den baskiske autonome enhet fulgte en videre utvikling av et eget baskisk lovverk. *Los fueros* i sin opprinnelige form gjenoppstod aldri, men har blitt tillagt nye symbolske betydninger, og er slik blitt et symbol på baskisk selvstendighet. Det baskiske språket *euskera* kan tjene som et eksempel på et kulturelt uttrykk. *Euskera* var utbredt over store deler av det baskiske kulturområdet, men industrialiseringens inntog i de store byene førte til en økt innvandring, og andelen spansktalende steg sterkt. For de tidlige nasjonalistene var det selve innvandringen som var problemet. Senere begynte man også å bekymre seg for at det spanske språk skulle ta over for det baskiske, og *euskera* ble et kraftig politisk symbol for nasjonalistene. Kort sagt kan både *fueros* og *euskera* ses på som identitetskapende symboler, men betydningen de har blitt tillagt har endret seg gjennom historien.

Også det baskiske samfunnet har gjennomgått store endringer, og flere forskere har gitt disse endringene stor oppmerksomhet. Flere har tatt utgangspunkt i Ernest Gellners teori om nasjonalismens opprinnelse, og hevdet at opphavet til baskisk nasjonalisme som politisk begrep og opprettelsen av nasjonale bevegelser henger sammen med overgangen fra agrarsamfunn til industrisamfunn.⁶ Sosioøkonomiske endringer i det baskiske samfunnet på slutten av 1800-tallet skapte grobunn for den nasjonale mobiliseringen. Organiseringen av det sosioøkonomiske liv ble sakte men sikkert transformert fra husholdsøkonomi til kapitaldrevet industrialisme. På slutten av 1800-tallet opplevde deler av det baskiske samfunnet en kraftig og hurtig industrialiseringsprosess. De urbane senterne vokste og forskjellen mellom livet i byen og på landsbygda ble gradvis større. Det var nettopp i motsetningen mellom det tradisjonelle jordbrukssamfunnet og den moderniserte urbaniteten den baskiske nasjonalismen vokste frem.

Mye av ansvaret for den baskiske nasjonalismens form kan tildeles dens mest kjente personlighet, Sabino Arana y Goiri (1865-1903), som selv er blitt et symbol innen bevegelsen. Opplagt skyldtes ikke fremveksten av baskisk nasjonalisme kun en person, men Arana, en kjøpmannssønn fra nabolaget Abando i Bilbao, spilte en sentral rolle i utviklingen av dens ideologiske grunnlag. Arana spilte nettopp på verdier og symboler tatt fra det tradisjonelle baskiske livet på landsbygda, og understreket i så måte følelsen av fremmedgjøring man kunne oppleve i byene, hvor andelen innflyttere av ikke-baskisk opphav steg kraftig. Slik

⁶ Gellner 1983.

Arana så det hadde det baskiske folket alltid greid seg på egenhånd, og den kulturen som hadde oppstått som en følge av denne uavhengigheten stod nå i fare for å bli utvannet av *los maketos*, begrepet han brukte om innflytterne for å skille dem fra de han regnet for å være etniske baskere. Arana var opphavet til flere av de nasjonale symbolene, som det baskiske flagget (*La Ikurriña*), nasjonaldagen (*Aberri Eguna*), den nasjonale hymnen (*Gora ta Gora*)⁷, og ikke minst stiftet han det baskiske nasjonalistpartiet (Partido Nacionalista Vasca – PNV).

Tross litt vansker etter Aranas død i 1903 har PNV gjennom hele 1900-tallet hatt innflytelse på det baskiske samfunnet og den baskiske nasjonalismen. Innflytelsen har vært vekslende, og nådde kanskje sitt bunnivå da ETA ble stiftet i 1959. ETA oppstod i stor grad som en reaksjon på PNVs passivitet overfor Francos diktatur, og flere av de kommende *etarras* (medlemmer av ETA) kom fra PNVs ungdomsorganisasjon. ETA representerte en ny nasjonalisme; mer radikal enn PNV noen gang hadde vært (selv om man hadde sett noen av de samme tendensene hos visse grupperinger innenfor PNV), og med en klar separatistisk agenda. Reaksjonen som førte til etableringen av ETA hadde – som ved PNVs oppkomst – å gjøre med endrede sosioøkonomiske forhold, hvor man på ny opplevde en økt industrialisering og økonomisk vekst.⁸ Som en konsekvens av det industrielle og økonomiske oppsvinget opplevde man på nytt en periode med stor innvandring til de baskiske områdene, og nok en gang følte mange at den baskiske identiteten ble utfordret av nykommerne. Som om ikke det var nok, hadde Francos regime innført strenge retningslinjer for hvilke kulturuttrykk som var offentlig akseptable. Mange anså baskisk identitet for å være i dyp krise. ETA, som ble nasjonalistenes mest fremtredende talerør, forsøkte å løse problemet på særlig to måter som var helt nye: for det første inkluderte man til en viss grad immigranter i den nasjonale frigjøringskampen. Dette gjorde man gradvis og delvis ved å skifte fokus fra etnisk tilhørighet til klassetilhørighet. Det viktigste var ikke lenger om man hadde et baskisk etternavn, men at man støttet den frigjøringskampen som ETA førte og som nå var tuftet på kulturelle og økonomiske faktorer. Men som vi skal se senere ble det vanskelig å skille politiske og kulturelle faktorer fra hverandre, og et hvert forsøk endte i dyp splid. ETAs andre nyvinning, som har fulgt dem frem til i dag, er bruken av vold som et virkemiddel for nasjonal frigjøring.

⁷ Mees 2003: 17. Hymnens tekst er skrevet av Arana. ”Gora ta Gora” og var først det baskiske nasjonalistpartiets hymne, men ble senere brukt som offisiell hymne for den baskiske autonome regionen (CAV). Hymnen er i dag omdiskutert, og den mer nøytrale ”Gernikako Arbola” er foreslått som mulig erstatning, særlig fra ikke-nasjonalistiske kretser.

⁸ Se f. eks. Díez Medrano 1995: 138, Heiberg 1989: 94, Sullivan 1988: 27.

Også denne nyvinningen har skapt mange problemer for organisasjonen, men den har også fungert som en maktfaktor, og er i så måte et interessant studieobjekt.

Utviklingen av baskisk nasjonalisme er altså tett forbundet med politiske, kulturelle og sosioøkonomiske endringer. Man kunne tro at kollektiv identitet i utgangspunktet var et mindre politisk begrep enn nasjonalisme, men baskisk kollektiv identitet og nasjonalisme kan ikke uten videre skilles fra hverandre. Det ene begrepet forsterker det andre og vice versa. Likheten mellom de to begrepene er at de er normative; begge legger føringer på hvordan man innenfor et samfunn skal opptre. Baskisk kultur, sammen med sosioøkonomiske forhold og politikk har vært – og vil fortsette å være – viktige referansepunkter for den enkelte baskers identifisering med det baskiske samfunnet. Legger vi til grunn det premiss at disse tre referansepunktene er foranderlige, må følgelig den baskiske identiteten også være foranderlig.

Problemstilling

Alle samfunn består av en rekke aktører, offentlige og private, som har en eller annen form for påvirkningskraft. Påvirkningskraften er i mange tilfeller vanskelig å se, og er i et hvert tilfelle umulig å kvantifisere. Lettest kan man få øye på den hvis man vender blikket mot de tunge politiske aktørene som virker innenfor samfunnet. Hvilke deler av samfunnslivet de ulike aktørene ønsker å påvirke varierer, men generelt kan man si at det i stor grad dreier seg om politiske, økonomiske og kulturelle anliggender. Utformingen av en kollektiv identitet er tett forbundet til de tre ovennevnte sfærene. På hver sin måte, og på flere bevissthetsnivå, bidrar samfunnets medlemmer til å utforme det kollektive tankegodset, men den kollektive identifiseringen er også et spørsmål om maktforhold, og det er nettopp dette maktforholdet jeg ønsker å gå nærmere etter i sømmene når jeg undersøker ETAs rolle i utformingen av en baskisk kollektiv identitet. Hvordan søkte ETA å delta i den identitetsskapende prosessen? Hvorfor var det så viktig for organisasjonen å prege den kollektive identiteten?

Selv om identitetsprosesser er preget av fordelingen av makt mellom forskjellige aktører, betyr ikke det at identitet blir overført fra en part til en annen. Tvert imot er slike prosesser preget av en dialektisk samhandling mellom de ulike aktørene. Det betyr i ETAs tilfelle at mange av de tankene man ønsket å få oppslutning for i den baskiske befolkningen, var hentet fra det baskiske samfunnet. ETA kunne for eksempel videreutvikle det arbeidet Arana og de tidlige nasjonalistene hadde gjort for å forme baskere og baskiskhet. Men samtidig ble det også hentet inspirasjon utenfra, særlig da av ideologisk merke, helst fra ytterste venstre og gjerne også fra andre gruppers frihetskamp. Både indre og ytre faktorer er

derfor essensielle idet jeg ønsker å undersøke hvilke konkrete tanker ETA tok med seg til forhandlingsbordet når den ønsket å innføre radikale elementer i den baskiske identifiseringsprosessen. Selvfølgelig ville det være umulig å få med absolutt alle momenter i undersøkelsen, men det er fullt mulig å trekke frem de mest fremtredende elementene, og slik komme nærmere et svar på hvordan ETA søkte å forme en ny radikal identitet. Med de mest fremtredende elementene mener jeg konkrete ytringer og handlinger – som begge er knyttet til ideologi – begått av organisasjonen i nevnte periode. Ytringer, så vel som handlinger, kan være både bevisste og ubevisste. I identitetsforhandlinger pågår kommunikasjonen mellom de ulike partene både på et bevisst og et ubevisst nivå. Det vil si at når ETA ytret seg eller handlet slik den gjorde er det vanskelig å få øye på ved hvilke anledninger organisasjonen med overlegg ønsket å påvirke den baskiske kollektive identiteten. Min oppgave vil derfor være å midlertidig viske bort skillet mellom det ubevisste og det bevisste, og vise hvordan ETA på begge nivå deltok i forhandlingen om baskernes kollektive identitet.

Mange andre aktører opererte i det baskiske samfunnet i samme periode. Selv om ETA hadde en fremtredende posisjon, ville det være en misforståelse å hevde at organisasjonen var den eneste som evnet å påvirke. På den annen side ville det være feil å underestimere ETAs innflytelse i perioden. Når man i Baskerland fra slutten av 60-tallet i prinsippet hadde to instanser (Francoregimet og ETA) som ikke hadde noen betenkeligheter med å ta i bruk vold som et middel i kampen for det man trodde på, sier det seg nesten selv at disse to vil befinne seg i sentrum av en maktanalyse. Mye kan sies om vold, men et tydelig trekk ved den er at den krever oppmerksomhet. Oppmerksomheten kan føre til innflytelse, som igjen kan føre til påvirkningskraft, som til slutt virker formende på samfunnet den opptrer i. Så fremt man ikke glemmer det retoriske nivået, vil en slik hypotese, som tar ETAs bruk av vold i betraktning, etter mitt skjønn, være fruktbar i en analyse av identitetsskapende prosesser i Baskerland.

Vi står her i kryssfeltet mellom definisjonsmakten utøvd av én aktør – i dette tilfellet ETA – og den definisjonsmakten ”folk flest” hadde. Spørsmålet jeg søker å få svar på er hvordan ETA i perioden fra midten av sekstitallet til ut syttitallet manøvrerte under disse forholdene, hvordan den forholdt seg til det baskiske samfunnet rundt seg, og hvordan den søkte å radikalisere den baskiske identitetsdannelsen. Det synes nesten overflødig å nevne at kollektiv identitet er et komplekst begrep med mange bestanddeler. Uavhengig av avgrensning er det avgjørende å avklare hva som blir lagt til grunn når begrepet kollektiv identitet brukes i det følgende. Begrepet kan defineres på flere ulike vis, men i en tekst som denne der begrepet er fundamentalt, bør man holde seg til én definisjon.

Oppgavens struktur

Hvordan jeg forholder meg til kollektiv identitet og andre sentrale begreper, skal jeg komme tilbake til i kapittel én. Der vil jeg også gjør rede for den metodologiske tilnærmingen anvendt gjennom oppgaven. Videre i teksten følger fire kapitler, hvor to handler om tiden før general Francos død, og de påfølgende to om perioden etter. På hver side av denne hendelsen vil jeg undersøke tema som jeg mener er særlig betydningsfulle for den enkelte periode, og som kan si oss noe om ETAs rolle i konstruksjonen av en ny baskisk kollektiv identitet. Francos død fungerer her som et brudd; ikke i en definitiv forstand, fordi mye ble videreført, men mer som en skillelinje eller markør, som gjør det mulig å sammenligne de to tidsrommene. Gjennom å sammenligne de to periodene vil vi se hvordan en radikal gruppering forandrer seg i overgangen til demokrati, eller sagt på en annen måte: hvordan samfunnsendringer påvirker samfunnets aktører.

Baskerland som forskningsobjekt – fra en historiografisk synsvinkel

Konflikten i Baskerland er et omdiskutert og betent tema. Diskusjonene rundt forholdene i den baskiske regionen foregår på mange plan, og deltagerne kan plasseres i et spenn fra internasjonalt og nasjonalt (Spania) anerkjente forskere til ”mannen i gata”. All denne meningsutvekslingen er en nøkkel til å tilegne seg en større forståelse for baskisk identitet, og det ville derfor være et feiltrinn å se bort ifra et eller flere plan hvis man ønsker å forstå hvordan identitetsbegrepet diskuteres og defineres blant dem som konstituerer ”det baskiske”. Men sett fra en annen side ville det være et alt for omfattende prosjekt å favne hele den identitetsdannende diskursen under ett. I denne oppgaven har jeg altså valgt å avgrense meg til én periode (1970-tallet, mer eller mindre) og en bestemt politisk gruppering (ETA).

Baskisk nasjonalisme har lenge vært mye omtalt, og følgelig er den litterære produksjonen rundt temaet både fyldig og godt utviklet. Når det gjelder sammenhengen mellom ETA og baskisk identitet er fremstillingene færre. I likhet med Bruce Kapferer vil jeg hevde at kulturelle krefter har vært mer betydningsfulle for utviklingen av sosiale og politiske realiteter enn det man tidligere har trodd.⁹ I en slik kulturell sammenheng kommer

⁹ Kapferer 2002: 5. Riktignok er Kapferers empiriske materiale vesensforskjellig fra det som presenteres i denne teksten i det han demonstrer hvordan man på Sri Lanka har dannet en statlig kultur tuftet på en idé om en etnisitet som tar utgangspunkt i singalesisk og buddhistisk identitet. Kapferers teori kan være nyttig fordi, ved å utvide den, kan den vise hvordan kulturelle faktorer kan forankres i ulike institusjoner, og som vi skal se er denne forankringen allerede foreslått av noen forskere. En slik forankring danner på en måte et premiss for min tese om at ETA kunne inneha en viss kulturell kapital som de igjen distribuerte videre til befolkningen.

sosialantropologen Jeremy MacClancy med en verdifull analyse der han helt eksplisitt knytter identitetsdannelse opp mot baskisk nasjonalisme. I sitt metodologiske arbeid problematiserer han etnografens rolle som utenforstående, fordi, om man vil eller ikke, er det er lett å se forbi pluraliteten innen et gitt samfunn, og slik behandle identitet som en statisk størrelse. Det er ikke etnografens rolle å kartlegge en etnisk gruppes identitet, og MacClancy er derfor opptatt av hvordan grupper definerer seg selv og hvordan de konstruerer sin identitet deretter. Det betyr imidlertid ikke at aktørene handler autonomt og forblir upåvirket av utenforstående faktorer. Det er snarere ved å posisjonere seg i forhold til impulser utenfra at identitet skapes.¹⁰ Slik sett er det bruken av identitetsbegrepet som politisk virkemiddel som er interessant.

Den som har foretatt den mest direkte koblingen mellom vold og det baskiske samfunnet er antropologen Joseba Zulaika. I sin bok *Basque Violence. Metaphor and Sacrament* (1988) forsøker han gjennom et omfattende feltarbeid i den baskiske landsbyen Itziar å vise at vold er en integrert del av den baskiske identitetsdannelsen. Zulaikas arbeid har vært svært innflytelsesrikt, og flere har i ettertid latt seg influere av hans verk. Samfunnsviterne Goldie Shabad og Francisco José Llera Ramo er eksempler på en videreføring av Zulaikas tanker.¹¹ Deres begrep "Culture of violence" er sterk influert av den baskiske antropologen. En voldelig kultur, hevder de, utviklet seg som et forsvar mot undertrykkelse, da særlig under Francos regime. Begrepet brukes primært av Shabad og Llera Ramo for å gi en forklaring på hvorfor volden kunne vedvare etter Francos død, og forfatterne tar i tillegg strukturelle og politiske innslag i betraktning i sin analyse.

Til forskjell fra de Shabad og Llera Ramo, som riktignok velger å ikke gå i dybden på det strukturelle planet, mener sosialantropologen Marianne Heiberg at det er nettopp der man finner forklaringen på hvordan den baskiske nasjonalismen har blitt utviklet. Heiberg trekker på Gellners modernistiske nasjonalismeteorier, og setter følgelig utviklingen av nasjonalismen i forbindelse med den generelle samfunnsutviklingen. Den baskiske nasjonalismen blir forklart med moderniseringen av det baskiske samfunnet på slutten av 1800-tallet. Radikale samfunnsendringer truet den eksisterende samfunnsordningen, både ideologisk og økonomisk. Som en reaksjon på prosessen hentet man frem symboler som representerte den "dype" baskiske kulturen.¹² Utviklingen av den baskiske nasjonalismen er således uløselig knyttet til

¹⁰ MacClancy 2007. Han trekker her på Barths etnisitetsteori.

¹¹ Llera Ramo & Shabad 1995.

¹² Heiberg 1989: 134. Her trekker hun på Geertz teori om kultur som en delt forståelse og en rekke kognitive kategorier som er felles for medlemmene av en gitt kultur.

institusjonaliseringen av den gjennom politiske partier og andre organisasjoner. Symbolene, som er representasjoner av den "egentlige" kulturen, redefineres av nasjonalistene for å skape en illusjon av et homogent samfunn. I realiteten er det heterogent, og motsetningene finnes primært mellom bybefolkningen/landsbybefolkningen og innfødte/innflyttere. Den samme homogeniseringsprosessen ble videreført av ETA, som Heiberg hevder inngår i den større baskiske nasjonalistbevegelsen, men som skilles ut ved sin manglende institusjonalisering, som er byttet ut med en rituell adferd som er nødvendig for gruppens vedlikehold.¹³

Sosiologen Daniele Conversi, som har noenlunde samme hensikt som Heiberg, prøver ved å sammenligne baskiske og katalanske omstendigheter å gi en forklaring på oppkomsten og utviklingen av nasjonalismen i de respektive samfunn. Conversi er opptatt av å spleise sosioøkonomiske og kulturelle faktorer som utslagsgivende for utviklingen av nasjonalisme, også den radikale nasjonalismen som oppstod i Baskerland. I et siste kapittel i sin bok *The Basques, the Catalans and Spain* (1997) behandler han eksplisitt temaet vold, og hvordan den kunne oppstå i Baskerland og ikke i Catalonia. Kort gjengitt mener han at volden fikk spillerom på grunn av to sammenfallende komponenter: først en kulturell assimilering innen den nasjonalistiske bevegelsen, som førte til et underskudd av felles kjerneverdier (core values), og som dermed dannet grunnlaget for oppblomstringen av vold. Den kulturelle assimileringen ble akkompagnert av en statlig undertrykkelse som muliggjorde en materialisering av volden.¹⁴ På lik linje med Conversi er Diego Muro inspirert av Anthony D. Smiths etno-symbolisme, som forklarer hvordan et fellesskap blir holdt sammen av felles referansepunkter, eller symboler som blir overlevert fra en generasjon til den neste. Men de skiller seg til en viss grad fra hverandre idet Muro kritiserer Conversis syn for å være deterministisk. Medlemskapet i en gruppe er basert på deltagelse, hevder Muro, det er ikke bestemt fra fødselen av slik som Conversis argument impliserer.¹⁵

Ludger Mees, historieprofessor ved det baskiske universitetet (UPV – EHU, Universidad del País Vasco – Euskal Herriko Unibertsitatea) er opptatt av å klargjøre hvorfor ETAs vold har vedvart under demokratiske omstendigheter. Han vektlegger at den radikale nasjonalismen har opptrådt forskjellig i forskjellige historiske kontekster, og kritiserer andre forskere for å kun konsentrere seg om en bestemt periode i ETAs historie (som ofte har en tilknytning til Francoregimet). Conversis teori om språk som kjerneverdi tilbakeviser Mees

¹³ Heiberg 1989: 229.

¹⁴ Conversi 1997: 222.

¹⁵ Muro 2008: 195.

ved å poengtere at ETAs vold holder stand til tross for at det baskiske språket nå er i vekst.¹⁶ Ei heller kan den stadig pågående volden forklares ved å fokusere på økonomiske problemer eller klasseproblematikk. Teorier som tar for seg statlig represjon er til en viss grad relevante, men ikke en utløsende faktor til at volden vedvarer. Kort fortalt mener Mees at teorier som behandler ETA som en rasjonelt handlende aktør er upresise, fordi ETA som organisasjon ikke alltid handler rasjonelt og med et bestemt mål. Teorier som systematisk holder ETAs handlinger for å være irrasjonelle er heller ikke brukbare, da ETA nettopp har vist at de til tider er bevisste over egen strategi, og på den måten har reflektert over sin egen legitimitet.

Ut ifra denne kritikken foreslår Mees tre utslagsgivende elementer som han mener har holdt liv i ETAs voldelige strategi: for det første har – i motsetning til det mange har trodd – demokratiet vært en sentral arena for den radikale nasjonalismen til å uttrykke sine meninger og målsetninger, og således har demokratiets ytringsfrihet bidratt til at ETA fortsatt kan vinne oppslutning i deler av samfunnet; for det andre legger han i likhet med Heiberg vekt på institusjonaliseringen av nasjonalismen, men han legger mer vekt på fragmenteringen innad i den nasjonale bevegelsen, i motsetning til Heiberg, hvis fokus er polariseringen mellom nasjonalister/ikke-nasjonalister. Mees' teori går enda litt lengre idet han hevder at ETA gjennom sin lange historie utviklet en kultur der medlemmene ble knyttet sammen av sterke bånd. Ved å bli en del av gruppen, ble man tvunget til å bryte med mange av samfunnets normer, noe som igjen førte til at det ble vanskelig å bryte ut av gruppen. Knyttet til sosialiseringen og strukturen innad i gruppen, hevder Mees som et tredje punkt at den baskiske nasjonalismen har utviklet seg i retning av en politisk religion, og slik har oppnådd en fortsatt, om ikke støtte, så sympati, blant baskiske nasjonalister.¹⁷ Mees tilbyr her en funksjonalistisk forklaring grunnet i en sammenblanding av religion og samfunn. Religiøse symboler sekulariseres og overføres til den nasjonale frigjøringen, med den funksjon å legitimere den utøvde volden. Igjen er vi tilbake til Zulaika, hvis hovedanliggende er å vise hvordan baskiske religiøse symboler og ritualer har blitt "de-sakralisert" og "re-sakralisert" av den radikale nasjonalismen.¹⁸

Mange forskere har som vi har sett vært innom kulturelle faktorer i sine analyser av den baskiske nasjonalismen, og opptil et visst nivå har koblingen mellom baskisk kollektiv identitet og ETA blitt behandlet. De få som eksplisitt behandler spørsmål rundt kulturelle elementer er ofte antropologer, eller sosiologer inspirert av antropologisk metode. Politiske og

¹⁶ Mees 2003: 175.

¹⁷ Mees 2003: 177-179.

¹⁸ Mees 2003: 181, Zulaika 1988.

strukturelle analyser derimot, har ikke tradisjon for å behandle kulturelle problemstillinger.¹⁹ Som vi har sett er det ved flere tilfeller derimot forsøkt å kombinere strukturelle og kulturelle faktorer. Historiske fremstillinger, som ofte har baskisk nasjonalisme eller ETA som overordnede studieobjekt, berører også tidvis kulturelle tema og spørsmål om identitet.

Analysen av hvordan ETA som politisk aktør deltok i utformingen av baskisk kollektiv identitet er altså ikke fraværende i forskningslitteraturen. Men ofte er det ETAs voldsbruk som settes i fokus, der den som regel blir satt i en genealogisk sammenheng i forsøk på å forklare voldens opprinnelse – eventuelt varighet. Det mangler imidlertid en tidsmessig avgrenset studie av hvordan ETA konkret ønsket å bidra til konstruksjonen av en baskisk kollektiv identitet, og hvilken rolle voldshandlinger spilte i denne sammenheng. Fordi både kollektiv identitet og strategier for å påvirke identitetsdannelsen forandrer seg over tid vil det være mest hensiktsmessig å ta for seg et avgrenset tidsrom. Når det er sagt, er jeg klar over at jeg i mitt valgte tidsrom vil konstruere en syntese; en syntese jeg vil bruke til å spore endringer i ETAs handlinger og strategi overfor det baskiske samfunnet. Jeg er også klar over at ETA i perioden var vesensforskjellig fra det den for eksempel var på 90-tallet – eller er i dag. Jeg er likevel ikke enig i Mees' kritikk av at en slik tidsavgrenset forskning blir for snever; tvert imot ønsker jeg å oppfylle kriteriet om å behandle et historisk fenomen i den konteksten det fantes. På mange måter blir min oppgave ”omvendt” av hva de overnevnte forskere har kommet frem til, fordi mitt hovedanliggende verken er å forklare hvordan volden oppsto, eller dens varighet og motstandsdyktighet overfor endringer, men snarere hvordan den var en del av ETAs forsøk på å påvirke baskisk identitet. Det er ikke til å komme unna at en slik problemstilling vil berøre spørsmål om voldens legitimitet, fordi uten legitimitet kan man nødvendigvis influere, men som sagt vil fokus ligge på de identitetsformende prosesser.

¹⁹ Se f. eks. Clark 1984, Díez Medrano 1995, Sullivan 1988 og Zirakzadeh 1991.

Kapittel 1: Metodologisk og teoretisk tilnærming

”Where have cultures originated? By the force of natural surroundings. You build according to the topography of where you live. You are what you eat, and so on; you mystify what you see, you create what you need spiritually, a god for each need.” – Derek Walcott²⁰

Identitet

Identitet er det mest sentrale tema i denne teksten, og siden begrepet er rimelig vagt og ofte tillegges forskjellig mening, må det avklares. En svært forenklet, men ofte brukt definisjon av identitet er at det dreier seg om hvordan en person eller gruppe er, eller ønsker å være. Ordet identitet brukes gjerne for å klassifisere noe eller noen, en indikasjon på at ordets betydning kan forstås på to ulike måter: som likhet og differens.²¹ Man identifiserer seg med noe, det vil si at man er opptatt av likheten, eller man differensierer ved å hevde at man er unik. På grunn av identitetsbegrepets doble bunn har jeg valgt å bruke termen kollektiv identitet for å understreke at identitet også er et sosialt fenomen, og ikke bare hva man i dagligtalen gjerne forstår som et personlig anliggende. Men som Richard Jenkins påpeker er den individuelle og kollektive identifiseringer sterkt sammenknyttet og kan vanskelig skilles fra hverandre.²²

Konstruksjon av identitet kan imidlertid ikke gjøres på individuelt plan, men må tilegnes gjennom sosialisering. Identifisering foregår gjennom deltagelse i et samfunn. Her må det påpekes at jeg i min fremstilling ikke vil legge særlig vekt på det individuelle planet. Mitt fokus vil være på en gruppes (ETA) forhold til den større identifiseringsprosessen. Gruppedannelse er i følge Jenkins et markant krysningspunkt mellom det individuelle og det kollektive nivået.²³ Innad i alle samfunn vil det alltid dannes grupperinger, og det vil være naturlig å anta at disse grupperingene, som består av individuelle personligheter, inngår i den samme identifiseringsprosessen. På grunnlag av denne antagelsen vil jeg behandle baskisk kollektiv identitet på to plan; som en kollektiv radikal identitetsdannelse innad i ETA, og som forsøk på å implementere denne identifiseringer i det andre nivået, som er arenaen hvor en ”generell” baskisk kollektiv identitet ble forhandlet. Det vil også være høyst relevant å se hvordan den kollektive identiteten påvirket ETAs strategier. Med et slikt perspektiv er

²⁰ Walcott ”The Carribean. Culture or Mimicry?” I: Desai & Nair (eds.) (2005): *Postcolonialisms. An Anthology of Cultural Theory and Criticism*. New Brunswick: Rutgers University Press.

²¹ Jenkins 2005: 4.

²² Jenkins 2005: 23-24.

²³ Jenkins 2005: 23.

identitetsprosessen en sirkulær bevegelse der alle aktører bidrar i utformingen av den kollektive identiteten.

Før vi kan gå i gang med selve analysen må to relaterte problemer løses: én; hvordan oppstår kollektiv identitet? og to; hvordan reproduseres den? Et annet spørsmål knyttet til disse problemene er hvordan en skal undersøke et subjektivt fenomen som identitet med objektive virkemidler som er tilgjengelige, og som vi må legge til grunn for historisk forskning. Til å hjelpe her, vil jeg ta i bruk Pierre Bourdieus praksisteori som også er blitt knyttet til etnisitet av G. Carter Bentley. Teorien går i hovedsak ut på at objektive omstendigheter, hjulpet av symbolske representasjoner, genererer et anlegg for å agere på ulike måter.²⁴ Strukturene som danner grunnlaget for en bestemt omgivelse produserer hva Bourdieu kaller *habitus*, som er "(...) systems of durable, transposable dispositions (...)".²⁵ Hvordan mennesker handler, er altså ikke bestemt av deres frie vilje, men er knyttet til de strukturelle forholdene som omgir dem. I motsetning til hva man skulle tro blir likevel ikke menneskene passive slaver av strukturene, tvert imot muliggjør *habitus* at aktørene kan manøvrere seg gjennom uforutsette endringer de måtte møte.²⁶ En slik praksisteori utelukker ikke at aktører manipulerer ulike symboler for å nå politiske mål, samtidig som den også forklarer hvordan aktørene handler i forhold til eksisterende objektive omstendigheter som stadig reproduseres. De objektive forholdene endrer seg sakte, nettopp fordi aktørene tenderer å reprodusere den virkeligheten de kjenner.

Hvordan gruppers kollektive identitet oppstår og reproduseres henger sammen med hvordan gruppen oppfatter seg selv og hvordan den blir oppfattet av andre. Baskisk kollektiv identitet eksisterer både i kraft av at baskere tilskriver seg selv en baskisk identitet, og at utenforstående definerer baskere som en gruppe. Kollektiv identifisering er ifølge Jenkins avhengig av denne doble prosessen av kollektiv intern *identifisering* og kollektiv ekstern *kategorisering*.²⁷ Det er videre en dialektisk sammenheng mellom identifisering og kategorisering. Hvilken av prosessene som er dominant kan variere, men det essensielle er at de alltid opptrer simultant; begge kriteriene må være oppfylt for at kollektiv identitet skal eksistere. Det vil si at baskere *identifiserer* seg som baskere fordi det eksisterer likheter mellom dem. Likhetene kan være tilfeldige og imaginære, men er nødvendige for at baskerne skal identifisere seg som gruppe. Men likhetene må også være til stede for at utenforstående

²⁴ Bentley 1987: 27, Bourdieu 2009.

²⁵ Bourdieu 2009: 72.

²⁶ Bourdieu 2009: 73.

²⁷ Jenkins 2005: 86.

kan *kategorisere* baskerne som noe forskjellig fra dem selv. Baskere eksisterer både som gruppe og kategori; førstnevnte er da relasjonen baskere imellom, mens kategorien baskere er bestemt av den som definerer den.²⁸ Ved å kategorisere baskisk kollektiv identitet, kan man altså til en viss grad definere hva den innebærer.

I kategoriseringen ligger det også et maktaspekt. Hvem som har definisjonsmakten, og hvordan denne definerende makten blir anvendt i forsøket på å forme baskisk kollektiv identitet, vil være grunnleggende spørsmål i min fremstilling.

Makt

Michel Foucault er en av de mest fremtredende teoretikerne innen forskningen på maktrelasjoner, og har fremholdt at kategoriseringen, og da spesielt den institusjonaliserte kategoriseringen, kan innvirke på måten grupper oppfatter seg selv. Organisasjoner bidrar til produksjon av identitet, og noen har også identitetsdannelse som hovedanliggende, som f. eks. skoleverket, psykiatriske institusjoner osv.²⁹ På samme måte kan man argumentere for at ETA som organisasjon anså/anser det som formålstjenlig å innføre radikale elementer i den baskiske identitetsdannelsen. Foucault insisterer på at makt ikke utelukkende er et negativt begrep som kun skaper forbud og undertrykkelse. Det som gjør at makt blir godtatt og dermed virksom, er at den er skapende, i stand til å forme kunnskap og produsere diskurs.³⁰ Makt fungerer dermed som et produktivt nettverk som er nødvendig for oppbygningen av det sosiale liv.

Maktforhold må ikke reduseres til kommunikasjonsforhold selv om de to er forbundet med hverandre, hevder Bourdieu.³¹ Foucault er enda krassere, og hevder maktforhold overskygger en handlings mening: "The history that bears and determines us has the form of a war rather than that of a language – relations of power, not relations of meaning."³² At alle handlinger ikke er meningsfylte er åpenbart, men jeg synes likevel at Foucault går for langt i deterministisk og tilfeldig retning når han langt på vei avskriver handlingers mening til fordel for maktaspektet. Bourdieus behandling av symbolsk makt åpner opp for at handlinger kan tillegges mening:

²⁸ Jenkins 2005: 81.

²⁹ Jenkins 2005: 161.

³⁰ Foucault 2000: 120.

³¹ Bourdieu 1996: 42.

³² Foucault 2000: 116.

Symbolsk makt er en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller for å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv. Symbolsk makt er en nesten magisk makt som gjør det mulig å oppnå det samme som en kan oppnå med styrke (fysisk eller økonomisk), og dét takket være den spesifikke mobiliseringseffekten – symbolsk makt virker bare når den *anerkjennes*, det vil si når det vilkårlige ved den miskjennes.³³

Symbolsk makt manifesterer seg i forholdet mellom utøveren og den som makten utøves på, og kan potensielt skape en virkelighet uavhengig av hvilken intensjon – bevisst eller ubevisst – den utøvende aktøren som innehar den symbolske makten måtte ha. Til forskjell fra Foucault, som mener at hele det sosiale liv består av maktforhold som er mer eller mindre tilfeldige, hevder Bourdieu at symbolsk makt er legitimert av og underordnet andre synlige maktformer. Ettersom dens funksjon er å legitimere makthandlinger ved å presentere dem som naturlige (*doxa*), opptrer symbolsk makt på et metaforisk plan ved å tilsløre ujevnheter i et maktforhold, det Bourdieu kaller *eufemisering*.³⁴

Når man studerer maktforhold er Foucaults maktbegrep tiltalende, og ikke minst svært nyttig, skjønt Bourdieus teorier rundt symbolsk makt og akkumuleringen av symbolsk kapital nok er mer egnede hvis man – som i denne oppgaven – ønsker å fokusere på én enkelt aktørs posisjon og symbolske styrke. Ettersom jeg i teksten vil diskutere symbolverdien av ETAs handlinger og utsagn, blir Foucaults teorier for upresise, idet de på mange måter neglisjerer hvem som utøver makt, hvordan de fikk den og hvordan de bruker den. Hans teorier fokuserer primært på at makt er relasjonelt og hvordan disse maktrelasjonene utøves i samfunnet.³⁵ Det relasjonelle aspektet vedrørende makt er derimot verdt å merke seg. Makt eksisterer ikke som en kraft i seg selv, men oppstår bare gjennom relasjoner mellom enkeltmennesker eller grupper. Selv om relasjonene er noe en part utøver over en annen part betyr ikke det ifølge Foucault at utøvelsen av makt skjer direkte fra en part til en annen, imidlertid er makt en handling som virker på andres handlinger. Med hans egne ord: ”(...) an action upon an action, on possible or actual future or present actions.”³⁶

Både Foucaults og Bourdieus perspektiver åpner for et syn som skiller seg betraktelig fra mer konvensjonelle syn på makt der makt ofte blir forbundet med styring av en eller annen art. Foucault og Bourdieus tolkninger har åpnet for at makt kan virke på områder man

³³ Bourdieu 1996: 45. Begrepet mening bør skilles fra intensjon for å understreke at selve handlingen ikke nødvendigvis blir gjort bevisst/intendert. Min anmerkning.

³⁴ Bourdieu 1996: 45-46.

³⁵ Foucault 2000: 336.

³⁶ Foucault 2000: 340.

tidligere ikke hadde tenkt den hadde noen innvirkning, og at makt nødvendigvis ikke virker på skala fra én til én. Maktrelasjoner er altså mer altomfattende en man har antatt, og fremfor å virke som mal, virker de som føringer på hvordan mennesker skal handle. Makt innvirker kun på frie mennesker skriver Foucault: "(...) slavery is not a power relationship when a man is in chains, only when he has some possible mobility, even a chance of escape."³⁷ Uten konsensus og mulighet for mobilitet forsvinner maktrelasjonen hos Foucault, likedan gjør den det hos Bourdieu hvis den symbolske makten ikke oppfattes som legitim (jeg tolker det slik at uten konsensus og mulighet for mobilitet vil den symbolske makten bli "avslørt" som undertrykkende). Slik jeg ser det gir det relasjonelle synet hos de to franskmennene også rom for en tolkning der hvert individ er et produkt av maktrelasjoner, samtidig som det også er en potensiell produsent av makt. Tolket slik har makt verken en begynnelse eller en ende, ei heller stammer den fra en overordnet produsent.

En annen ting vi kan ta med oss fra Foucault, Bourdieu og Richard Jenkins når det gjelder makt er hvordan virkeligheten skapes gjennom klassifisering. Klassifiseringen – eller kategoriseringen – påvirker ikke bare *den man kategoriserer* sin selvoppfatning, men også hvordan *den som kategoriserer* oppfatter seg selv.³⁸ Og her er vi tilbake til utgangspunktet. Begrepene som blir brukt til å dele inn grupper i kategorier har ingen opplagt betydning, og meningen begrepene blir tillagt varierer derfor etter hvor man står i forhold til det man kategoriserer. Den tyske historikeren, og en representant for det mange har kalt "begrepshistorie", Reinhart Koselleck, har pekt på at begrepene kan vise oss historisk endring, samtidig som de også bidrar til å endre den historiske virkeligheten; de må sees på som "(...) både faktorer og som indikatorer på historisk endring."³⁹

I denne sammenheng kan vi la terrorismebegrepet tjene som eksempel. I innledningen til boken *Terrorism in Context* fra 1995 diskuterer Martha Crenshaw begrepet inngående, der hun fremholder et lignende syn som skissert ovenfor. På grunnlag av interessekonflikten mellom språk og politikk etterlyser Crenshaw en analytisk bruk av begrepet fremfor en bruk av begrepet som "polemisk verktøy."⁴⁰ Terrorismebegrepet slik det brukes fra offentlig hold eller på folkemunne bærer med seg en rekke konnotasjoner, som legger grunnlaget for hvordan terrorisme oppfattes og ageres mot. Terrorism er et negativt begrep som brukes i beskrivelsen av fiender. Terrorism oppfattes også gjerne som en liten gruppes kamp mot et

³⁷ Foucault 2000: 342.

³⁸ Jenkins 2005: 85.

³⁹ Koselleck gjengitt i Asdal (et. al.) 2008: 18.

⁴⁰ Crenshaw 1995: 7.

større regime, men i noen tilfeller blir også større enheter beskyldt for å drive terrorisme (f. eks. statsterrorisme). Identifiserer man seg med den aktuelle grupperingen oppfatter man derimot som oftest gruppens handlinger som legitime, og ofte som et motsvar til den andre parts gjerninger, som man ser på som illegitime. Man vil neppe selv oppfatte seg som terrorist. Står man utenfor gruppen står man i teorien fritt til å kategorisere den hvordan man selv måtte ønske, men som Crenshaw påpeker er det i praksis slik at de utenforstående påvirkes av eksisterende verdier og normer, som igjen fører til at begrepet oppnår en viss autonomi.⁴¹ Terrorismebegrepet, så fremt det er i bruk, kan opptre uavhengig av tid og sted, og virker formende på det sosiale og politiske plan. Som vi alle vet forandres verdier og normer etter som tiden går, derfor er det avgjørende at terrorismebegrepet blir sett i en konkret kontekst.

Kontekst

Som vi allerede har vært inne på er identifisering avhengig av to overordnede mekanismer, nemlig sosialisering og differensiering. I tillegg innvirker også et maktaspekt, som igjen påvirker identifiseringsprosessen. Dette maktaspektet er ikke statisk. Makt, sammen med hva vi har kalt objektive faktorer eller strukturer, er det som gjør identifiseringsprosessen fleksibel og foranderlig – ja nettopp; til en prosess. Både samfunnsstrukturer og maktfordeling endres over tid, og må derfor sees i den kontekst de oppstod i. Konteksten er selvsagt konstruert, ettersom vi aldri kan gripe hele dens omfang. Men begrepet kan allikevel ikke ignoreres i forskningssammenheng fordi meningen som blir reproduisert gjennom symboler kan ha ulik betydning i ulike perioder. I denne oppgaven har jeg som sagt ”konstruert” to kontekster (før og etter Francos død) som jeg mener skiller seg fra hverandre ved at persepsjonen av symbolene er ulik på hver side av tidsskillet. Også begreper og symboler må altså tolkes med hensyn til kontekst.

Skal vi tro Foucault har kunnskap og makt (*power/knowledge*) alltid rot i spesifikke kontekster.⁴² Kunnskapen vi mennesker besitter er vårt verktøy til å forstå våre omgivelser, og denne kunnskapen oppfatter vi som sann. Dette sannhetsregimet (”regime of truth”) muliggjør at vi kan fastslå hva som er sant og hva som er usant, og følgelig hva som er riktig og galt.⁴³ Implementeringen av kunnskap inntar forskjellig form i ulike samfunn og til ulike tider, noe

⁴¹ Crenshaw 1995: 9.

⁴² Hall 1997: 51.

⁴³ Foucault 1980: 131.

vi må ta høyde for i en historisk undersøkelse. Når det gjelder ETA og terrorisme er det tydelig at nåtiden ser svært annerledes ut enn for 40 år siden, og organisasjonen og begrepet har i dag blitt tillagt nye betydninger og fyller nye roller. Uansett hvor mye vi ønsker det er det en umulig oppgave å komme frem til sannheten om fortiden, men gjennom møysommelig kildegransking og oppsamling av data kan vi etablere de kontekster som er nødvendige for vår tolkning av den. Det eksisterer et uløselig forhold mellom historikerens orientering og hans samtidige kontekst, og fortiden og dens kontekst. Historieskrivning kan karakteriseres som en sammensmelting av samtidige og fortidige kontekster, hvor hver av dem preger fremstillingen på hver sine distinktive vis.⁴⁴

Hvilke kilder finnes, hva kan de fortelle oss, og hvordan skal vi behandle dem?

Også kildene må tolkes ut i fra sin kontekst. Kildene som er brukt i denne oppgaven ble produsert i det øyemed å treffe en viss gruppe mennesker i en viss situasjon. Ytringene i kildene kan i følge forfatterne av boken *Tekst og historie*, forstås som en ”kommunikasjonskontrakt” mellom modellsendere og modellmottakere.⁴⁵ ”Modell” er lagt til de tradisjonelle begrepene ”sendere” og ”mottakere” for å understreke at meningen man finner i teksten verken er statisk eller tilfeldig. Teksten blir med andre ord både tillagt intensjoner av forfatteren(e), samtidig som det kan oppstå mening i teksten som ikke var intendert av opphavspersonen(e). På den annen side kan ikke teksten tolkes fritt nettopp på grunn av de ”implisitte” modellmottakerne som ligger i teksten.⁴⁶ Modellmottakerne kan derfor forstås som retningslinjer for hvordan teksten bør tolkes. I en tekst kan det ligge flere potensielle modellmottakere som varierer alt etter hvem som leser teksten og i hvilken kontekst den blir lest. I historisk sammenheng er det et kjent problem at ytringen/handlingen er blitt til i en annen kontekst enn vår egen. Hvordan ble ytringen mottatt med henhold til den aktuelle tidens verdier og normer?⁴⁷ Tekster er konstruert slik at de kan gi mening i sin samtid. Hvordan ETA uttrykte seg gjennom sine tekster som modellsender forutsetter at det fantes en modellmottaker. Sistnevnte var det baskiske samfunn, og legges dette perspektivet til grunn i undersøkelsen, er det kommunikasjonskontrakten mellom ETA og det baskiske samfunn som det bør letes etter i kildematerialet.

⁴⁴ Munslow 2003: 91.

⁴⁵ Asdal (et. al.) 2008: 41-42. Begrepet modellsender er lånt fra Umberto Eco.

⁴⁶ Asdal (et. al.) 2008: 263 og 277

⁴⁷ Asdal (et. al.) 2008: 42.

På grunn av nærheten i tid og den oppmerksomheten baskisk nasjonalisme og ETA har fått, kan man finne en hel del kildemateriale om emnet. Både spansk og internasjonal presse har skrevet tusenvis av sider, og ETA har selv produsert en hel del dokumenter som kan være potensielle kilder i en oppgave som denne. Mange av disse dokumentene er samlet og utgitt i samlingen *Documentos Y* som ble utgitt i perioden 1979-1981. Dette massive attenbindsverket er kanskje vår viktigste kilde til ETAs ideologiske utvikling fra opprettelsen til slutten av syttitallet. I stedet for kun å se på organisasjonens ideologi, vil jeg forsøke å bruke dokumentene til å belyse min problemstilling, som er knyttet til den ideologiske utviklingen, men mest til spørsmål angående identitet, som kildene ikke nødvendigvis sier noe eksplisitt om. Samlingen inneholder altså en rekke dokumenter skrevet av ETA; noen publisert, andre ment til bruk internt. I tillegg inneholder verket andre publikasjoner fra øvrig presse, andre organisasjoner og utgivelser og tekster fra ETAs mange utbrytergrupper. Videre er dokumentene i samlingen ordnet etter tema, det vil si etter viktige hendelser i ETAs utvikling. Slik jeg ser det er problemet med denne samlingen nettopp at den er redigert og ordnet tematisk for på et vis fortelle en koherent historie. Men dokumentene (som enten er faksimiler av originalene eller transkribert i de tilfellene der dokumentene er uleselige) er tross alt de samme som vi ville finne i arkivene. Min oppgave er å ordne dem adekvat.

Samlingen dokumenter i *Documentos Y* er ”mer eller mindre” komplett, hevdes det i en innledende note i første bind. Det vil si at det er ikke gjort et utvalg av tekster, men at alle dokumenter tilgjengelige for redaksjonen i følge dem er selv tatt med (det tas forbehold om at noe kan mangle). Redaksjonelt ansvarlig for samlingen er en gruppe personer som åpenbart har forbindelser til den baskiske nasjonalistbevegelsen, også til ETA. Noen navn, for eksempel Jon Nicolas, kan knyttes direkte til organisasjonen, mens andre er mer perifer.⁴⁸ Det faktum at redaksjonen er, eller har vært, tilknyttet studieobjektet er av åpenbare grunner problematisk, og påstanden om dokumentenes kompletthet fra redaksjonens side må sees på med skepsis. Åpenbart har ETA produsert mer enn det materialet som presenteres i samlingen i form av mindre flygeblader og publikasjoner. På den andre siden er utgavene av organisasjonens skriftlige hovedorganer merket med dato og nummerering, noe som gjør det mulig å kontrollere at ingen av disse er utelatt. Jeg vurderer det slik at samlingens dokumenter er utfyllende nok til å danne et bilde av ETAs forsøk på å influere i baskiske identifiseringsprosesser, både i sammenheng med spesifikke hendelser og på generelt grunnlag, og at kildene dermed kan brukes uten å risikere den skjevheten som en kompilasjon

⁴⁸ Se note nr. 13 i Sullivan 1988: 57.

kan gi – i alle fall når den er satt sammen av protagonistene selv. I samlingen er det ved noen anledninger gjort plass til kommentarer underveies som skal hjelpe leseren ved å skissere konteksten hvor i det aktuelle dokumentet oppstod. Redaksjonen skriver at disse kommentarene ofte er skrevet av personer som har opplevd situasjonen på nært hold (i hvilken grad de har vært involvert vites ikke), men kommentarene er også diskutert i redaksjonen i et forsøk på å viske ut eventuelle politiske motsetninger. Selv om kommentarene er forsøkt gjort så objektive som mulig betyr ikke det at de nødvendigvis er det, og derfor er det essensielt å innta en kritisk holdning overfor disse små bemerkningene, selv om de er til god hjelp.

I tillegg til *Documentos Y*, vil jeg supplere med andre trykte kilder, stort sett fra aviser og tidsskrifter. Disse kildene kan igjen deles i to grupper: en ikke-nasjonalistisk og en nasjonalistisk. De ikke-nasjonalistiske kildene er stort sett hentet fra dagsaviser, og blir i denne teksten brukt for å kontrastere kildene produsert av den nasjonalistiske leiren. Mesteparten av kildematerialet derimot, er produsert av de radikale delene av den baskiske nasjonalismen. Jeg skal kort nevne to av dem. Tidsskriftet *Punto y Hora de Euskal Herria* og avisen *Egin* vokste frem av pressefriheten som fulgte etter Francos død. *Punto y Hora* publiserte sitt første nummer i april 1976 og var en viktig diskusjonsarena for den radikale nasjonalistiske bevegelsen. I magasinet kunne man lese intervjuer med prominente figurer innenfor bevegelsen og andre artikler med nasjonal tematikk. Selv om ETA selv ikke hadde noe redaksjonelt ansvar for bladet, ble den representert gjennom selve innholdet, og gjennom sammenkoblingen mellom ETA og den radikale nasjonalistiske bevegelsen. *Egin* utkom første gang 29. september 1977. I likhet med det overnevnte tidsskriftet fungerte avisen som en scene der ETA og andre radikale nasjonalister kunne ytre seg. Helt frem til 1998, da den ble forbudt av spanske myndigheter, fungerte avisen som et talerør for den baskiske separatistorganisasjonen gjennom å publisere kommunikeer på dens vegne.

Et generelt problem med kildematerialet vi har tilgjengelig produsert av ETA er at det sjelden er oppgitt hvem som har ført det enkelte dokument i pennen. Årsaken er åpenbart at man ønsket å holde identiteter skjult siden man tilhørte en ulovlig organisasjon, og straffene som eventuelt ventet var harde. Det gjelder derfor å være konsentrert og forsiktig, slik at ulike fraksjoner ikke sammenblandes, men her kan vi også hjelpes av den tematiske inndelingen, kommentarene og sekundærlitteraturen. Som sagt er forholdet produsentene av kildene har til ETA, og hvilke formål de har med å gi dem ut, problematisk. Både utgiverne av *Documentos Y* og noen av avisene og tidsskriftene vi har nevnt var tilknyttet det baskiske samfunnet og den nasjonale bevegelsen. I tillegg er de fleste kildene utgitt i en periode (1976-80) der ETAs aktivitet fortsatt satte store spor på det baskiske samfunnet. Ideologisk nærhet og nærhet i tid

kan farge fremstillingene av ETAs bedrifter, og gjør at vi må være ekstra observante når vi arbeider med kildene. Det vi får, er ETAs syn.

Kildene jeg har valgt ut er ment til å representere en radikal separatistisk bevegelse i en identitetsdannende diskurs. De er, som alle andre kilder, tekstlige uttrykk, og må derfor anses som representasjoner av fortiden. Den mest gunstige måten vi kan nærme oss kildene våre på er så enkelt (men dog så vanskelig) som å se hva som står i dem, sette dem i kontekst, og til slutt komme med fornuftige tolkninger av hva de kan ha betydd i en større sammenheng. I mitt tilfelle skal kildene si noe om ETA og dens forsøk på å påvirke den baskiske identitetsdannelsesprosessen, og hvilket svar kildene vil gi avhenger av en viss fortolkning fra min side.

Jeg vil arbeide ut i fra det premiss at det i et hvert samfunn finnes en rekke aktører som alle, på sin måte – bevisst eller ubevisst – er med på å utforme det samme samfunnets kollektive identitet. Det er dermed ikke sagt at det finnes én identitet på tvers av et helt samfunn. På den ene siden kan man derfor si at summen av alle aktørers påvirkning i den identitetsskapende prosess *ikke* konstituerer en identisk identitet for alle medlemmer av et gitt fellesskap. På den andre siden kan man ikke avskrive kollektiv identitet som forskningsobjekt, fordi den føles virkelig for det gitte samfunns subjekter. En basker vil differensiere seg fra øvrige etniske grupper ved å understreke aspekter han finner særegne for seg selv og sin gruppe. Følelsen av å være forskjellig fra det utenforstående kan oppleves som naturlig og ekte, selv om den er konstruert. Den kollektive identifiseringen er en prosess der den enkelte både påvirker og påvirkes. Kort og forenklet fortalt kan identifiseringsprosessen beskrives som en dialektisk affære mellom alle de som aktivt forholder seg til et bestemt samfunn. Uansett hvordan vi snur og vender på det, har kollektiv identitet med hvordan samfunnet henger i sammen og hvordan det hierarkisk ordnes. For selv om kollektiv identitet ofte blir fremstilt som nøytral og lik sett innenfra er det, etter min mening, riktig å anta at utformingen av den involverer maktfaktorer praktisert av de ulike samfunnsaktørene. Med dette utgangspunkt er det jeg vil se på ETAs forsøk på å dreie baskisk identitetsdannelse i radikal retning, og hvordan den baskiske befolkningen ble forsøkt innlemmet i en diskurs hvor vold var et viktig virkemiddel, og en selvstendig og sosialistisk baskisk stat var det endelige målet.

Kapittel 2: ETA under general Franco. Et homogent samfunn? – en enhetlig nasjonalistisk bevegelse?

”It’s the people’s will. I am their leader; I must follow them.” – James George ”Jim” Hacker i *Yes Minister*

En egen baskisk identitet? – kollektiv organisering i baskisk kultur og historie

Organiseringen av et hvert samfunn tar utgangspunkt i kollektive anstrengelser. Disse anstrengelsene kan være konkrete tiltak som for eksempel opprettelse og/eller utvikling av forskjellige institusjoner eller grupperinger. Men kollektivitetsbegrepet bærer også med seg forestilte aspekter, og som Benedict Anderson kan man hevde at alle fellesskap i siste instans er forestilte.⁴⁹ Kollektiv identitet er uten tvil en forestilt størrelse. For at identifiseringen med et større fellesskap skal være virksom må den nødvendigvis bygges på subjektive forestillinger om en opphøyet enhet. Hvorvidt disse forestillingene er ”sanne”, er ikke poenget her; det viktigste er hvordan de brukes, og til hvilket formål. Som vi har diskutert inngående i kapittel én blir forestillingene ofte opplevd som sanne i et gitt samfunn, ettersom de opptrer under de samme strukturerte strukturer.⁵⁰ Den kollektive forestillingsevnen er derfor både determinert og ikke-determinert på samme tid. Determinert fordi man ikke kan velge sted for fødsel og oppvekst, og ikke-determinert fordi identitet kan formes, og dermed endres. Utformingen av kollektiv identitet er avhengig av både objektive og subjektive kriterier,⁵¹ fordi subjektive faktorer trenger objektive strukturer å forholde seg til, og omvendt; de objektive strukturene skapes av de subjektive faktorenes påvirkning – det hele i form av en sirkulær bevegelse.

Baskisk kollektiv identitet bygget (og bygger) på forestillingen om baskerne som en gruppe med egne historiske rettigheter. Forestillingene var gjerne hentet fra deres ”felles” historie og kultur, og opplevdes som objektiv og sann. La oss se på et konkret eksempel hvor ETA selv problematiserte denne problemstillingen i utgivelsen *Batasuna* fra 1970. Her ble det hevdet at historikere kanskje ville hevde at den baskiske nasjon aldri hadde eksistert som enhet, og at baskisk nasjonalisme følgelig var et produkt av statsdannelsen som fulgte med utviklingen av kapitalismen. ETA kunne si seg enige i at nasjonalismen oppstod sammen med

⁴⁹ Anderson 2006

⁵⁰ Bourdieu 2009.

⁵¹ Hobsbawm 1993: 8-9. Hobsbawm diskuterer nasjonalisme og mener at verken subjektive eller objektive faktorer kan forklare den på et tilstrekkelig vis. Nasjonalisme, slik den egentlig er, kan kun sees *a posteriori*, ikke *a priori*, fordi begrepet nasjonalisme er foranderlig avhengig av tid og sted.

utviklingen av nasjonalstaten, men holdt fast på at det gjennom historien hadde eksistert et baskisk folk.⁵² Det var svært beleilig å knytte statsdannelse (den spanske) til utviklingen av kapitalismen, ettersom det var disse to ondene man ville bli kvitt. Det var neppe bevisst, men her diskuterte ETA en problemstilling som kan minne om polemikken mellom de to anerkjente nasjonalismeteorikerne Ernest Gellner og Anthony D. Smith, der førstnevnte så utviklingen av nasjonalisme i forbindelse med utviklingen i produksjonsmidlene, og sistnevnte delte ETAs synspunkt om at etniske grupper kunne være organisert før utviklingen av den moderne industrien.⁵³ Gellners teori er tilstrekkelig hvis det er den organiserte nasjonalismen vi vil undersøke opphavet til, men som Smith har innvendt, evner den ikke å forklare hvorfor nasjonalismen fremkaller så sterke følelser hos folk.⁵⁴

Begge teoriene har altså sin verdi, men mitt arbeid i denne oppgaven vil være mer basert på kontekst enn genealogi, og siden mitt primære forskningsobjekt er kollektiv identitet og ikke nasjonalisme, ville det vært unaturlig å følge noen av de to til punkt og prikke. Poenget med eksempelet over var å vise hvordan baskiske nasjonalister og ETA brukte historien som et symbol på en enhetlig baskisk kultur. Ved å referere til det baskiske folk som en historisk størrelse bidro ETA til stadfestelsen av et symbol som virket samlende. Symbolet, i dette tilfellet historien selv, kan tolkes på flere måter, alt etter hva man legger i det. Derfor er konteksten viktig, fordi symboler hele tiden må reproduseres for å gi mening, og meningen symbolene har blitt tillagt varierer fra stund til annen.

Hva med felleskulturelle trekk, er ikke disse mer statiske størrelser? Mitt svar vil være nei. Disse fellestrekkene (språk, religion, osv.) kan riktignok fungere som kategorier gjennom lange tidsrom, men meningen de er blitt tillagt forandres stadig. Meningen (som er nøkkelordet her) fellestrekkene potensielt kan gi oss er kun tilgjengelig hvis vi behandler dem som symbolske størrelser. Som alle andre kulturelle fellesskap kan vi i det baskiske fellesskapet finne ulike trekk som differensierer det fra andre kulturelle fellesskap. Særlig språket (*euskera*) har blitt trukket frem som en vesentlig felleskulturell markør.⁵⁵ *Euskera* har på det språklige planet blitt reprodusert gjennom bruk og en bevisst preservering av lingvistiske termer. Den aktive preserveringen av språket demonstrerer språkets symbolske betydning. Uten en aktiv symbolsk reproduksjon av *euskera* som kulturell markør, ville det sannsynligvis opphøre å eksistere (spansk og fransk kunne like gjerne fungert som

⁵² *Batasuna*, april 1970 (*Documentos Y* Bind 8 s. 390).

⁵³ Gellner 1983 og Smith 1991.

⁵⁴ Smith 1995: 39.

⁵⁵ Jfr. Conversi 1997.

kommunikasjonsmedium). Reproduksjonen av *euskera* har gjennom historien også blitt institusjonalisert, i første rekke gjennom de baskiske ”kulturskolene” *ikastolas*. Under Franco var disse institusjonene forbudt, og virksomheten foregikk derfor i det skjulte, og hadde følgelig et begrenset omfang. Skolene hadde som formål å bevare baskisk kultur i en tid der man anså den baskiske identiteten truet av regimets sentraliseringspolitikk, et syn også ETA ønsket å formidle til det baskiske folk. Organisasjonen promoterte derfor opprettelsen og driften av *ikastolas*, med den hensikt å forsvare og bevare baskisk identitet.⁵⁶

Sosial organisasjon er et annet aspekt hvor man kan lese inn baskiske særegenheter. Tradisjonelt sett er baskisk identitet knyttet til organiseringen av husholdet slik det var utenfor byene. Med industrialiseringen oppstod dikotomien *kalea* (gate) / *etxea* (hus) som begge var like viktige for reproduksjonen av baskisk identitet. Det urbane uttrykket for baskisk identitet var en offentlig arena for baskisk identitet, men på samme tid var det også en syntetisering av det tradisjonelle uttrykket knyttet til hjemmet.⁵⁷ Utviklingen av baskisk nasjonalisme, og kanskje i særlig grad utviklingen av ETAs radikale variant, har vært avhengig av den urbane arenaen for å gjøre sitt budskap offentlig kjent. Den sosiale organiseringen innenfor den urbane sfæren speilet på sett og vis den hjemlige arenaen, der samfunnet ble organisert i mindre enheter. Hver enhet hadde mer eller mindre samme funksjon som en husstand, idet de reproduserte tradisjonelle verdier gjennom sosialisering mellom likemenn.

En av de mest betydningsfulle organiseringsformene var (og er fortsatt) *las cuadrillas*, som med enkle ord kan beskrives som uformelle grupper bestående av enkeltpersoner som er nært knyttet sammen gjennom direkte sosialisering og møtevirksomhet med gruppens øvrige medlemmer.⁵⁸ *Cuadrillas* har av flere forskere blitt karakterisert som et møtested der etnisk identitet blir produsert,⁵⁹ noe som stemmer overens med denne tekstens premiss om at identitet skapes gjennom sosialisering. I likhet med *ikastolas* var organiseringen i *cuadrillas* forbudt under Franco, og derfor ble (re-)produksjon av identifiserende symboler og kulturelt vedlikehold grupperingenes viktigste ansvarsområde.

Konstruksjon av kollektiv identitet skjer altså gjennom sosialisering og organisering. Det er særlig sistnevnte jeg vil diskutere i første del av analysen. Organiseringen av ulike interessegrupper var, slik jeg ser det, svært betydningsfull i sitt bidrag til utformingen av baskisk identitet. De ulike gruppenes betydning ser man spesielt godt i tiden under Francos

⁵⁶ 'Suplemento-2', *Hautsi* nr. 2, 1973 (*Documentos Y* Bind 16 s. 369).

⁵⁷ Arpal 1985: 132.

⁵⁸ Ramirez Goikoetxea 1984: 214.

⁵⁹ Se f. eks. Arpal 1984, Ramirez Goikoetxea 1984 og Gurruchaga 1985.

regime, men også etter diktaturets forvitring fortsatte grupperingene å være avgjørende i kraft av å formulere hva den baskiske identiteten skulle bestå av. Den nasjonalistiske bevegelsen – ETA inkludert – tross uenigheter seg imellom, har hatt et holistisk syn på baskiske identitet, et syn som har blitt opprettholdt ved hjelp av konstruerte symboler. Fokuset i denne teksten kommer som sagt til å rette seg mot den radikale nasjonalistiske bevegelsen med ETA i spissen, og hvordan organisasjonen bidro i konstruksjonen av identitetsskapende symboler. Det påfallende er hvordan man fremstilte den baskiske identiteten som tilnærmet lik for alle baskere, når den helt tydelig ikke var så samstemt som man kanskje hadde håpet på. Derfor vil jeg i de følgende avsnittene blant annet diskutere betydningen av den holistiske tankegangen i et politisk klima der splittelse var mer iøynefallende enn forening.

ETA som politisk gruppering – splittelser

Utviklingen av ETA er nært knyttet til utviklingen i det baskiske samfunnet. Det betyr først og fremst at vi ikke kan håndtere organisasjonen som en autonom enhet. Tvert imot må vi se på ETA som et uttrykk for og en reaksjon på hva som foregikk ellers i samfunnet i tidsrommet. I første rekke spiller lokale faktorer inn. Med lokale forhold tenker man gjerne på sosioøkonomiske og kulturelle forhold, samt politisk praksis, som alle påvirker samfunnets strukturer. I tillegg påvirker eksterne faktorer, som også berører politiske, kulturelle, og sosioøkonomiske forhold, men det er her snakk om en mer indirekte påvirkningskraft. Vi står kort fortalt overfor to nivåer av samfunnspåvirkning: et lokalt og direkte og et annet internasjonalt og mer indirekte. Inndelingen er forenklet, men muliggjør en studie av hvilke elementer som potensielt bidro til å utvikle ETAs ideologi og virksomhet. Og det er nettopp ved å studere både ETAs ideologi og konkrete handlinger at vi kan ta en nærmere kikk på organisasjonens posisjonering i forhold til de baskiske identifiseringsprosessene i perioden.

Problemet er at ETA – i likhet med mange andre grupperinger – har vært preget av mange splittelser, og det er derfor vanskelig å ekstrahere en bestemt og enhetlig ideologisk linje. Her må det sies at jeg videre vil bruke benevnelsen ”ETA” om den fraksjonen som i de ulike periodene kontrollerte ETAs forsamlende organer, de såkalte *Asambleas*. Det tidsrommet jeg tar for meg starter i tiden etter ETAs *Asamblea V* (den femte ”general”-forsamlingen, avholdt i 1966) som resulterte i organisasjonens første store splittelse mellom *ETA-berri* (nye ETA) og *ETA-zaharra* (gamle ETA). Førstnevnte ble av sistnevnte beskyldt for å være *españolistas* (spanskvennlige) fordi de vektla sosialistisk propaganda og arbeiderrelatert arbeid fremfor den kulturelle aktivisme *ETA-Zaharra* arbeidet mot. ETA-

Zaharra (heretter referert til som ETA) sikret seg flertall i organisasjonenes styrende organer, mens *ETA-berri* senere ble inkorporert i andre kommunistiske organisasjoner. Ved den neste sjette forsamlingen i 1970 opplevde man noen av de samme problemene, og det oppstod en splittelse mellom dem som anerkjente forsamlingen, kalt ETA-VI, og dem som regnet den for ugyldig, referert til som ETA-V. Sistnevnte ble også kalt *milis* (militante) og representerte ifølge Robert P. Clark en tankegang som lå nær ETAs tradisjonelle ideologi, som la vekt på at baskere utgjorde en etnisk gruppe som var undertrykt og måtte frigjøres ved hjelp av væpnet kamp.⁶⁰ Etter først å ha vært i mindretall, overtok etter hvert ETA-V styringen i organisasjonen. Under det som offisielt kalles *La Asamblea VI* (det forrige ble som sagt ikke anerkjent av den ledende fraksjonen) i 1973 kom den tredje store splittelsen. Denne gang handlet det ikke fullt så mye om sosialismens posisjon og arbeiderrettigheter som i de to forrige forsamlingene, selv om det fortsatt var spenninger mellom militante og *obereristas* (arbeiderorienterte nasjonalister). Denne gang dreide det seg først og fremst om hvilke virkemidler som var best egnet til frigjøringskamp, og ETA ble delt inn i en militær og en politisk-militær fløy – henholdsvis ETA-m og ETA-pm. Man så slutten på Francoregimet og diskusjonen dreide seg nå om hvordan man skulle forholde seg til et eventuelt demokratisk styresett. Skulle man forsøke å påvirke det både på et politisk plan og på et militært, eller skulle motstanden fortsette å være strengt militær idet man fortsatt ikke anerkjente den spanske stats tilstedeværelse i Baskerland? ETA-pm mente at det var avgjørende å tilby politiske alternativer på alle nivåer i det baskiske samfunnet.⁶¹ ETA-m på den andre siden mente at å involvere hele samfunnet i en væpnet nasjonal frigjøring allerede var en tapt kamp. Som løsning ble det foreslått at man burde finne nye og bedre måter å knytte bånd mellom en væpnet frigjøringsgruppe og den øvrige folkemassen.⁶²

Av flere årsaker hadde ETA ved inngangen til 70-årene vokst til en relativt stor organisasjon som favnet flere ulike grupperinger og meningsbærere. Idet den representerte en håndgripelig motstand til regimet var ETA i Francoismens avslutningsfase en relativt vellykket politisk gruppering. Entusiasmen rundt organisasjonen var ikke bare et gode, men også en kime til intern konflikt, noe som ofte har endt i dyp splid. Det faktum at ETA fungerte som en fragmentert organisasjon understreker nemlig noe av mitt poeng: ETA knyttet seg til det øvrige samfunn og innlemmet – i vekslende grad – deler av det i egen organisasjon.

⁶⁰ Clark 1984: 53.

⁶¹ 'Euskal Herriari' (*Documentos Y* Bind 17 s. 301).

⁶² 'ETAren Agiria', november 1974 (*Documentos Y* Bind 16 s. 31).

På mange måter var ETA en videreføring av den tradisjonelle baskiske nasjonalismen slik den ble formidlet av PNV, men på den andre siden representerte ETA også et klart brudd med den moderate nasjonalismen. Mange av den tradisjonelle nasjonalismens symboler hadde blitt videreført, og Mees har blant annet fremholdt at den baskiske nasjonalismen kjennetegnes med alltid å ha oscillert mellom en radikal og moderat variant.⁶³ Men på like mange punkter brøt ETA seg løs fra tradisjonen, og det hadde å gjøre med at den opererte i en annen kontekst. Rett nok kan man finne likhetstrekk mellom samfunnsutviklingen på slutten av 1800-tallet og på 1960-tallet, men skillene er for mange og for dype til at opprettelsen av de to grupperingene kan sidestilles. Det er nettopp endringen i det baskiske samfunnet i andre halvdel av 1900-tallet som gjør det mulig for oss å se hvordan ETA utviklet seg forskjellig fra PNV, fordi forholdet mellom samfunn og organisasjon er uløselig knyttet sammen.

Arbeiderbevegelse, sosialisme og nasjonalisme

Noe av det som kjennetegnet det baskiske samfunnet på 60-tallet var en enorm utvikling innen den industrielle sektor og en påfølgende kraftig økonomisk vekst. I årene 1955-75 holdt den årlige reelle økonomiske veksten et gjennomsnitt på 5,5%.⁶⁴ Antallet arbeidere økte i takt med produksjonsnivået i regionen. Arbeidsinnvandringen og øvrig immigrasjon økte dramatisk i de baskiske provinsene, noe som fikk en rekke konsekvenser. En av dem var det fornyede fokuset på solidaritet arbeiderne imellom, og sosialistiske ideer var utbredte. Arbeiderklassens samhold på tvers av nasjonale og etniske grenser skapte imidlertid problemer for ETA. Når store deler av den baskiske arbeiderklassen kom fra andre deler av Spania, kunne ikke lenger ETA argumentere kun på etnisk grunnlag, og for å tiltrekke seg en videre støtte, måtte man justere synet på hva som var baskisk og hva som ikke var det.

For å overkomme dikotomien mellom den tidligere etniske formen for nasjonalisme og det mer universelle sosialistiske tankegodset, tok man i bruk ideen om at den som tjente til sitt livsopphold i Baskerland falt under begrepet *Pueblo Trabajador Vasco* (PTV – det arbeidende baskiske folk). Konseptet går igjen i ETAs skriftlige produksjon, og ved hjelp av PTV kunne selv de mange arbeidsimmigrantene defineres som baskere og baskiske nasjonalister, og dermed også delta i den nasjonale/økonomiske frigjøringskampen: ”Det eksisterer to diktatur, og tilsvarende to undertrykte nasjoner. Eppersom Euzkadi er undertrykt

⁶³ Mees 2003: 10-11.

⁶⁴ *Nosotros los Vascos. Historia de Euskal Herria. Historia general de los Vascos* (Bind 6) 2004: 75.

av Spania og Frankrike, er også arbeidernes ”nasjon” undertrykt av borgerskapets ”nasjon.”⁶⁵ Nøyaktig hvordan man skal definere PTV, og hvem som inngår og ekskluderes fra begrepet er vanskelig å si. Sullivan tolker det dit hen at alle baskere unntatt oligarkiet kunne inkorporeres, alternativt kunne PTV være en betegnelse på alle etnisk fødte baskere og immigranter som var villige til å integrere seg i baskiske kulturen, eller PTV kunne gjelde hele arbeiderklassen uavhengig av opprinnelse.⁶⁶ At et så essensielt begrep framsto som vagt og tvetydig kan ikke sies å være noe annet enn typisk fordi det i sin tvetydighet bandt sammen en fraksjonert organisasjon. Begrepet hadde til hensikt å øke organisasjonens tilknytning til et samfunn der andelen immigranter var stor, og andelen tilhørende arbeiderbevegelsen var enda større.

Implementeringen av begrepet PTV var et forsøk fra ETAs side på å definere en ny kategori bestående av radikale nasjonalister. Kategoriseringen satte ord på, og la føringer for, hvordan baskere *burde* identifisere seg. Begrepet var ikke tatt ut av løse luften, men tok utgangspunkt i de eksisterende objektive samfunnsforhold. Konseptet PTVs utydelighet muliggjorde derimot at hver enkelt basker kunne tillegge det den mening som man så passende. Men siden mennesket er et sosialisert vesen – og her er vi tilbake til Bourdieus teori om *habitus* – er det naturlig nok et produkt av sine omgivelser og vil som regel alltid forsøke å reprodusere den virkeligheten det kjenner.⁶⁷ Poenget her er at kategorien PTV ble virkningsfull fordi den korrelerte med hvordan det baskiske samfunnet var, men på den annen side var ikke PTV en kategori i seg selv, noen måtte sette ord på den, definere og kategorisere den. I kategoriseringen ligger det som sagt makt, og bevisst og ubevisst utvidet ETA sin makt i anstrengelsen for å innta rollen som ubestridt leder av den bevegelsen den hadde satt ord på.

Arbeiderorganisasjoner

Som begrep hadde PTV potensial til å favne store deler av det baskiske samfunnet, men ikke alle ble, eller ønsket å bli, assosiert med begrepet. I det baskiske samfunnslivet fantes også ikke-nasjonalistiske grupperinger som ikke nødvendigvis identifiserte seg med den nasjonale bevegelsen. Deler av arbeiderbevegelsen orienterte seg mot det landsomfattende spanske kommunistpartiet (PCE – Partido Comunista de España) som var et tradisjonelt venstreparti, i den forstand at det vektla arbeiderrettigheter fremfor nasjonalisme. Men på lik linje med ETA

⁶⁵ 'Pueblo Trabajador Vasco', *Zutik* nr. 44, 1967 (*Documentos Y Bind 7* s. 127). Min oversettelse. Sp. orig. "Existen dos dictaduras. Y son dos las naciones oprimidas. Porque si Euzkadi está oprimida por España y Francia, la "nación" obrera está oprimida por la nación burguesa."

⁶⁶ Sullivan 1988: 62.

⁶⁷ Bourdieu 2009.

var PCE en illegal gruppering under Francoregimet, og kjempet som ETA også en kamp for regimets fall.⁶⁸ Arbeiderbevegelsen ble dermed som "alt annet" i den nasjonale diskursen grovt delt i to mellom patrioter og ikke-patrioter, noe som gjenspeiles i de ulike arbeiderorganisasjonene. På ikke-patriotisk side inngikk PCE som var tilknyttet arbeiderkommisjonene Comisiones Obreras (CCOO) som ble opprettet på 1960-tallet, og UGT (Unión General de Trabajadores – arbeidernes allmenne fagforening) som på mange måter sammenfalt med det spanske sosialistpartiets (Partido Socialista Obrero Español) ideologiske linjer. Deler av den nasjonalistiske bevegelsen holdt seg til den moderate fagbevegelsen representert av ELA-STV (Euskal Langileen Alkartasuna – Solidaridad de los Trabajadores Vascos – De baskiske arbeidernes solidaritet) som hadde vært virksomme siden 1911 og var forbundet med det baskiske nasjonalistpartiet (PNV). For radikale nasjonalister var moderate – og for tiden handlingslammede – ELA-STV et lite tilfredsstillende alternativ, og ETA ble løsningen på hvordan fagbevegelsen kunne kombinere radikal nasjonalisme med en radikal holdning overfor diktaturet. Slik innlemmet ETA flere arbeideraktivister i organisasjonen. Det skulle føre til spenninger og tilslutt splittelser i ETA.

I 1968 opprettet ETA offisielt en arbeiderfront (Frente Obrero – FO), men den kom etter hvert i konflikt med ETAs militære front, mye på grunn av uenighet over metoder.⁶⁹ Konflikten kom til sitt høydepunkt ved inngangen til 1974 etter en periode med inaktivitet fra arbeiderfrontens side. Under generalstreiken i Navarra i 1973, som – sett fra arbeiderbevegelsens side⁷⁰ – var en av de virkelig signifikante hendelsene under Francos styre, hadde ETA glimret med sitt fravær. FO hadde lite til overs for den væpnede kampen ETAs militære elementer frontet. Innenfor de militante delene av organisasjonen mente man at strategien overfor de baskiske arbeiderne måtte reformeres for i det hele tatt å fungere. Den eneste innflytelsen ETA hadde hatt i arbeiderrelaterte spørsmål var nettopp direkte aksjoner som bortføringene av industrialistene Lorenzo Zabala og Felipe Huarte.

Karakteristisk for samfunnet i Spania ved inngangen til 1970-årene var revitaliseringen av fagbevegelsens aktivitetsnivå.⁷¹ Streiker fant sted i de mange store fabrikkene i landet. I takt med dette klimaet oppstod det ved fabrikken Precicontrol i provinsen Guipúzcoa en lønnskonflikt mellom ledelsen og arbeiderne, der sistnevnte krevde lønnsøkning som kompensasjon for økte levekostnader. Det begynte med en streik blant

⁶⁸ *Mundo Obrero*, september 1968 nr. 16 (*Documentos Y Bind* 8 s. 11).

⁶⁹ Clark 1984: 70.

⁷⁰ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 4) 1993: 30.

⁷¹ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 3) 1993: 88.

majoriteten av arbeidsstokken, og fortsatte med sultestreik blant tretten av de streikende. Selskapet svarte med å si opp de 170 streikende og flytte virksomheten til Estella i provinsen Navarra. Streiken hadde begynt i november 1971, og 19. januar 1972 ble Zabala, en av aksjonærene i selskapet, bortført. Kort tid etter kom kravene fra ETA: arbeiderne måtte få igjen jobbene sine med de samme rettigheter som tidligere; arbeiderne skulle betales kompensasjon for de dagene de hadde gått glipp av; arbeidernes lønn skulle øke; og det skulle opprettes en komité valgt av arbeiderne som skulle ta del i styringen av selskapet. Ble ikke disse kravene oppfylt truet ETA ikke bare med å ta livet av Zabala, men også andre aksjonærer.⁷² Selskapet og Zabalas familie godtok raskt kravene, med unntak av retten til å organisere seg, som de hevdet var i regimets hender, ikke i deres. Ikke lenge etter ble Zabala løslatt. Nokså nøyaktig et år etter gjennomførte ETA en nesten identisk aksjon der den kjente industrialisten Felipe Huarte ble bortført etter en arbeidskonflikt ved hans selskap Torfinasa i Navarra. Kravene fra ETA var at de streikende arbeiderne måtte få sine krav oppfylt, i tillegg til at de forlangte 50 millioner pesetas i løsepenger. Også denne gang ble kravene oppfylt, og Huarte ble løslatt.⁷³

Begge aksjonene hadde vært suksesser, men hva ønsket ETA å bevise med dem? I tilfellet Huarte skinner det tydelig frem et økonomisk aspekt ettersom løsepengene gikk i organisasjonens lomme. Begge hendelsene kan imidlertid tolkes som et forsøk fra ETAs side på å gjøre seg relevant innenfor arbeiderbevegelsen. Suksessene vitnet om en viss relevans, men fortsatt var flere arbeidere orientert mot grupperinger med mindre nasjonalistisk tilsnitt, som for eksempel CCOO.⁷⁴ Arbeidernes økonomisk fokuserte kamp var en arena ETA så hensiktsmessig å innlemme i sin politiske frigjøringskamp.⁷⁵ Spesielt tydelig blir dette ønsket ved bortføringen av Zabala som, *per definisjon*, var etnisk baskisk. Zabala oppfylte nemlig kriteriet Sabino Arana hadde fastsatt i sin tid, med å ha fire baskiske etternavn; altså kunne hans forfedre spores fire generasjoner tilbake. Zabalas forankring til ”det baskiske” ble naturligvis påpekt av pressen, som understrekket det paradoksale med å bortføre en av ”deres egne”.⁷⁶ ETA på sin side holdt fast på at tilhørighet var irrelevant så lenge kapitalistene fortsatte å utnytte arbeidere. Videre var kapitalismen bundet til den spanske stat, og valgte man kapitalmakten, valgte man også å samarbeide med Francos regime: ”Zabala legger sitt

⁷² 'Carta enviada por ETA a los medios de difusión prensa y radio' (*Documentos Y* Bind 12 s. 373-374).

⁷³ *Zutik Caracas*, januar 1973 (*Documentos Y* Bind 15 s. 231).

⁷⁴ Sullivan 1988: 138-139.

⁷⁵ 'España: unidad en la represión' (*Documentos Y* Bind 15 s. 56).

⁷⁶ *ABC* 28. januar 1972 [lastet ned 12.11.09].

problem i hendene på det Francoistiske politiet; der begynner hans politiske deltagelse, og akkurat der ender den også".⁷⁷ Samarbeidet med regimet var et aktivt valg på samme måte som å kjempe for baskisk selvstendighet. Kapitalisme var, slik ETA så det, uforenelig med konseptet PTV; hvor mange baskiske etternavn man måtte ha var uvesentlig.⁷⁸ På samme vis var heller ikke bortføringen av Huarte kun til inntekt for ETA, men for hele det arbeidende baskiske folk (PTV).

I kjølvannet av Huarte-affæren hevdet ETA at det baskiske samfunn hadde utviklet seg til et eget samfunn på siden av Francoismen: PTV hadde byttet ut regimets domstoler med folkelige domstoler (i overført betydning – overs. *Tribunales Populares*); vertikale fagforeninger hadde blitt erstattet av demokratiske og klasseorienterte alternativer; statlige institusjoner hadde blitt erstattet av små lokale maktapparat; og politiet hadde blitt erstattet med en folkelig armé (i overført betydning - overs. *Ejercito Popular*).⁷⁹ Ander Gurruchaga kommer med lignende argumenter i sin bok *El Código Nacionalista Vasca Durante el Franquismo*.⁸⁰ Men selv om ETAs tilstedeværelse og innflytelse ble stadig mer omfattende, er det nok å ta hardt i å si at alle baskiske arbeidere støttet ETAs radikale og aksjonsfokuserte nasjonale og sosiale frigjøringskamp. Arbeiderne var, i motsetning til ETA, svært synlige for regimet, og hadde ikke råd til å stå i mot det enorme presset utøvd mot dem hvis de ble assosiert med militant aktivisme. I praksis ble det derfor vanskeligere enn man hadde trodd å kombinere økonomisk og nasjonal frigjøring.

I juni 1974 var den immanente splittelsen mellom ETA og FO et faktum. Store deler av det som en gang var FO brøt med ETA og dannet partiet LAIA (Langile Abertzale Iraulzaileen Alderia). En av de viktigste årsakene til splittelsen var at mange begynte å tvile på om vold var et virksomt middel for den arbeidende delen av det baskiske samfunn. Med så ekstreme virkemidler skulle det vanskelig gjøres å mobilisere den massen med arbeidere man trengte for å forandre det baskiske samfunn, ble det hevdet.⁸¹ ETA innså også denne begrensningen, og ut fra splittelsen vokste det også frem en patriotisk arbeiderkomité (Comisiones Obreras Abertzales – COA, som senere ble "euskaldunisert" og døpt om til Langile Abertzaleen Batzordeak – LAB). Den nye komiteen kunne ikke knyttes direkte til den væpnede organisasjonen, men ønsket å sementere ETAs ideologi som ble utarbeidet ved

⁷⁷ 'España: unidad en la represión' (*Documentos Y Bind 15 s. 56*). Min oversettelse. Sp. orig. "Zabala pone su problema en manos de la policía franquista; ahí empieza su acción política y ahí mismo termina".

⁷⁸ *Zutik* nr. 63, januar 1972 (*Documentos Y Bind 12 s. 349*).

⁷⁹ *Hautsi* nr. 3, april 1973: 52. (*Documentos Y Bind 16 s. 383*).

⁸⁰ Gurruchaga 1985.

⁸¹ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 4) 1993: 27, *Sugarra* nr.1 (*Documentos Y Bind 17 s. 496*).

Asamblea V. Denne ideologien kretset fortsatt rundt de to polene nasjonalisme og sosialisme, og det ultimate målet var å frigjøre det baskiske folk både fra kapitalmakten og sentralmakten.⁸²

Massemobilisering og samhandling på tvers av politiske motsetninger.

Det var ikke bare arbeiderklassen som måtte inkluderes i en større nasjonalistisk bevegelse, man så også verdien av en folkebevegelse som inkluderte alle baskiske nasjonalister, fra alle samfunnslag – fra radikale til moderate. At ETA initierte en slik samhandling vitner igjen om et behov for økt oppslutning. Diskusjonen rundt opprettelsen av en folkefront var riktignok ikke ny, forsøk på lignende hadde foregått helt fra den baskiske nasjonalismens tidlige år. Men da ETA i oktober 1967 tok initiativet til samtaler nasjonalister imellom, stilte ting seg litt annerledes i og med at det var en radikal nasjonalistisk gruppering (ETA) som satt med de beste kortene på hånden. Grunnen til at man akkurat på dette tidspunktet ønsket å diskutere opprettelsen av en folkefront er nok delvis at det hadde vært et pågående debatttema, og i tillegg er det nokså åpenbart at samarbeid mellom alle nasjonalister ville gagne deres felles mål: et fritt Baskerland. ETAs egne motiver inkluderer nok det samme, men det må nevnes at ETA i perioden etter *Asamblea V*, og det påfølgende skismaet, var svekket og trengte å bevise sin eksistens og handlekraft.⁸³

ETAs ideologi etter den femte forsamlingen ble nedfelt i dokumentet ”Ideología oficial de ETA”, som fungerte som en slags konklusjon til forsamlingen, i tillegg til et ideologisk manifest som skulle lede organisasjonen inn i fremtiden. I dokumentet koblet man nok en gang sosialisme med nasjonalisme gjennom begrepet *Nacionalismo Revolucionario* (revolusjonær nasjonalisme). Begrepet PTV dukket også opp. Disse to begrepene og forholdet mellom dem ble diskutert inngående. Mye var med andre ord ved det gamle, men mot slutten av manifestet dukker det opp en nyskapning; ETA skulle kjempe sin revolusjonære motstandskamp på fire fronter: en kulturell, en politisk, en økonomisk og en militær.⁸⁴

Oppdelingen i fronter dannet grunnlaget for en bredere folkefront idet den muliggjorde samarbeid på et mer kulturelt og politisk plan, og kanskje ikke så mye på det økonomiske og militære plan hvor ETAs radikalisme lå. I *Zutiks* 47. utgave ble det beskrevet

⁸² *Langile (Documentos Y* Bind 15 s. 389) og *Kemen* nr. 6 aug. 1975, ’Tesis sobre LAB’ (*Documentos Y* Bind 17 s. 361).

⁸³ Garmendia (Bind 2) 1980: 18.

⁸⁴ ’Ideología oficial de ETA’, 1967 (*Documentos Y* Bind 7 s. 98).

hvordan en slik folkefront burde fungere. Utgaven var dedikert den kommende *Batasuna Eguna* (enhetsdagen) som skulle gå av stabelen måneden etter, hvor formelle samtaler mellom de ulike nasjonalistiske grupperingene skulle finne sted. ETAs egen kampanje ble samlet under slagordet *BAI*, som betyr ”ja” på baskisk. Bak akronymet skjulte det seg også tre nøkkelord; *Batasuna-Askatasuna-Indarra* (enhet-frihet-styrke). Det var primært på det første planet – enhet – man skulle møtes. Enhet og samhandling regnet man som et overkommelig hinder, men for å forsere dette hinderet satte ETA opp tre minimumskrav for samarbeid, som burde være udiskuterbare for *abertzale*-bevegelsen (baskiske patrioter). Det første av disse tre kravene var at Baskerland skulle være samlet under et flagg, det andre at det samlende Baskerland skulle være uavhengig og fritt, mens det tredje kravet berodde på en gjenopplivning av baskisk kultur og språk.⁸⁵ Baskerne hørte naturlig sammen og måtte derfor holde sammen: ”Ved enhetsdagen fremstår vi som forente baskere, fordi vi trenger, og fordi vi vil, forene oss.”⁸⁶

Folkefrontsspørsmålet ble i løpet av 70-tallet hengende ved ETA, og flere diskusjoner rundt temaet vedvarte. Fra og med splittelsen i organisasjonen i 1970 orienterte ETA-V seg ytterligere mot en kulturbevarende ideologi, fremfor ETA-VIs marxisme. Året 1970 ble erklært *Año del Frente Nacional* (Den nasjonale frontens år), og var fortsettelsen på det påbegynte samlingsprosjektet man lenge hadde etterstrebet.⁸⁷ Fortsatt var enhet det viktigste målet for en samlet nasjonal bevegelse, men retorikken etter 1970, sammenlignet med årene før, var betraktelig mer radikal – både når det gjaldt klassespørsmål og bruken av voldelige virkemidler.⁸⁸ Men selv om retorikken var krass, og først og fremst representerte ETA-Vs synspunkter, var det tydelig at man ville respektere noen ideologiske forskjeller. For eksempel ble det akseptert at væpnet kamp ikke var noe alle kunne forplikte seg til, men aksepten skulle også gå andre veien, de ikke-voldelige elementene i bevegelsen skulle: ”(...) gi rom til de gruppene som praktiserte revolusjonær vold (...)”⁸⁹

Det er besynderlig at et av premissene for å delta i bred front var å akseptere vold som et legitimt virkemiddel. Dette kan ha vært et tegn på at det fantes et generelt behov blant mange baskere for å få fjernet den gjeldende statsordningen, som man oppfattet som

⁸⁵ *Zutik* nr. 47, september 1967 (*Documentos Y* Bind 7 s. 174).

⁸⁶ *Zutik* nr. 47, september 1967 (*Documentos Y* Bind 7 s. 173). Min oversettelse. Sp. orig. ”En Batasun Eguna nos manifestamos como vascos unidos, porque necesitamos uniros y queremos uniros.”

⁸⁷ Se anmerkning i *Documentos Y* Bind 8 s. 315 og ’Ponencia VI Asamblea’ (*Garmendia* Bind 2 s. 403).

⁸⁸ *Zutik* nr. 59, 1971 (*Documentos Y* Bind 12 s. 247).

⁸⁹ *Zutik* nr. 59, 1971 (*Documentos Y* Bind 12 s. 248). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) dejar libertad a los grupos que practican la violencia revolucionaria (...)”

undertrykkende. Ved å aktivt vise til undertrykkelsen, og følgelig kulturelt forfall, tok ETA på seg rollen som frontens ubestridte leder. Organisasjonen kunne nå lettere trumfe igjennom sin politikk – i det minste i retorisk forstand. ETA ønsket å være en radikaliserende faktor i det baskiske samfunnet, men for at én aktør alene kunne ha påvirkningskraft forutsatte det at samfunnsforholdene tillot det. Fordi ETA representerte et håndfast nasjonalistisk alternativ som potensielt kunne felle diktaturet, kunne det baskiske samfunnet akseptere mange av organisasjonens metoder, men tross aksept ble ikke vold et utbredt virkemiddel blant den baskiske befolkningen. Gjennom et forum som en nasjonal front kunne ETA påvirke utover egen organisasjon, og viste med dette en vilje til å samle patriotismen under en paraply. Men som vi har sett var samarbeidet mellom ulike grupperinger lagt til et minimumsnivå, og ETA vek ikke veldig langt fra sine ideer. For å kunne påvirke må man føre en form for dialog, og gjennom å undersøke dialogen kan man se hvem som eventuelt har best forutsetninger for å påvirke. I det tilfellet vi har foran oss her har jeg hevdet at ETA satt med gode kort på hånd, noe deres selvvalgte, og samtidig tildelte, lederrolle vitnet om.

Sommeren 1975 var Francos død nært forestående, og de ulike nasjonalistiske grupperingene – i håp om endring – fortsatte arbeidet med å organisere seg på tvers av politiske skillelinjer. I dette arbeidet var kanskje opprettelsen av den tverrnasjonalistiske komiteen KAS (Koordinadora Abertzale Socialista – patriotisk sosialistisk samordning) den viktigste innsatsen fra de radikale nasjonalistenes side. Alliansen skilte seg fra forsøkene på å etablere massebevegelser og folkefronter ettersom dens fremste formål var å forene de sosialistiske nasjonalistiske grupperingene – ofte samlet under betegnelsen *Izquierda abertzale* (venstre-patrioter). Slik skilte alliansen seg fra folkefrontspørsmålet, der patriotismen var den primære samlingsfaktoren. Pådriveren for samarbeidet var ETA-pm, som sammen med flere mindre venstreorienterte nasjonalistiske grupper ønsket å danne et radikalt alternativ til de moderate og demokratiske bedrifter frontet av PNV.⁹⁰

Alliansen ble fort svært viktig for de radikale delene av nasjonalistbevegelsen, og utviklet etter hvert noe i nærheten av et fellespolitisk manifest som inneholdt fem minimumskrav kjent som *Alternativa KAS* (KAS-alternativet). Kravene var: amnesti for alle baskiske politiske fanger; legalisering av alle politiske partier; uttrekking av de spanske

⁹⁰ Komiteen bestod fra begynnelsen av grupperingene HAS (Herriko Alderdi Sozialista), EAS (Euskal Alderdi Sozialista), ETA-pm, ETA-m, ELI (Eusko Langile Indarra) og LAIA (Langile Abertzale Iraulzaileen Alderia). Se 'Comunicado de fundación del KAS' (*Documentos Y Bind* 17 s. 483). I fortsettelsen ble også LAB (Langile Abertzale Batzordeak) og LAK (Langile Abertzale Komiteak) innlemmet i alliansen. Senere kom også flere grupperinger til. På grunn av sin skepsis til massebevegelser var ETA-ms støtte til alliansen av mer passiv art. Dog innså den at slike allianser var nødvendige, og bestemte seg for å bidra.

sikkerhetsstyrker fra de baskiske områdene; forbedrede forhold for arbeidere; og en vedtekt som anerkjente baskernes rett til selvstyre, gjorde *euskera* til hovedmålform, ga den baskiske regjeringen kontroll over hæren, og lot det baskiske folket avgjøre sin egen fremtid.⁹¹ Helt frem til i dag har KAS-alternativet fungert som forhandlingsgrunnlag for ETA og radikale nasjonalister generelt. Fra det ble offentliggjort 30. august i 1976 har KAS-alternativet fortalt styresmaktene, og ikke minst det baskiske samfunnet, hvilke konkrete krav som må oppfylles for at ETA vil legge ned våpnene.

Massebevegelser forutsetter at folket gis en viss innflytelse, men på samme tid virker de også kategoriserende, idet de anmoder deltagerne om å følge de retningslinjer bevegelsen ønsker å følge. Arbeidet med å opprette tverrpolitiske allianser var sentralt i styrkingen av den baskiske nasjonale bevegelsen, noe som fremgår av de mange initiativene som ble tatt i denne retning. Selv om man ofte kom frem til et minste felles multiplum, var alliansene preget av maktkamp på samme måte som i samfunnet ellers. Allianser er ofte hierarkisk oppbygget, der noen elementer er mer innflytelsesrike enn andre. Derimot er det normalt ikke slik at allianser (eller samfunnet for øvrig) kun blir dratt i én retning av kun én mektig aktør. Samhandling krever dialog, og selv om noen har ordet mer enn andre, eller har mer kraft bak ordene, vil det alltid være enn form for kommunikasjon mellom de involverte. Hvis en aktør alene hadde neglisjert dialogen, ville den fort merke at grunnen under den begynte å forsvinne. Hvis ETAs prosjekt hadde vært uten en form for samtykke fra det baskiske folk, ville nok ikke organisasjonen overlevd i så mange år som den har gjort.

⁹¹ Muro 2008: 127.

Kapittel 3: Aksjonsformer og vold under Francoismen

”The building is a symbol, as is the act of destroying it. Symbols are given power by their people. By itself, a symbol is meaningless, but with enough people, blowing up a building can change the world. (...) People should not be afraid of their governments. Governments should be afraid of their people.” – "V" i *V for Vendetta*

Vold i kontekst og vold som symboler

Mye er sagt angående ETAs bruk av voldelige virkemidler, og hvordan disse er blitt forsøkt legitimert av både organisasjonen og deler av det baskiske samfunnet. Den fremste årsaken til at volden i Baskerland har blitt (og blir) diskutert, er nok at volden har vært svært synlig. Perioden som diskuteres i denne teksten er spesielt interessant for den som ønsker å se nærmere på hvordan tilnærmingene til legitimeringen av volden forandrer seg under demokratiseringsprosessen og etter general Francos bortgang. Å diskutere rettferdiggjøringen av volden under og etter regimet er selvsagt nyttig, men når man i tillegg ønsker å finne ut hvordan den samme volden ble brukt i forsøk på å påvirke baskisk identitetsdannelse, vil det ikke være tilstrekkelig å fokusere utelukkende på voldens legitimitet. Politisk vold rettferdiggjøres av den som utøver den, men voldshandlinger strekker seg gjerne utover aktøren(e)s intensjoner. Det blir derfor min oppgave å forsøke å se sammenhengen mellom hva som sies (for å legitimere handlingen), og hva som gjøres (selve handlingen). Deretter må henholdsvis det retoriske og det praktiske nivået tolkes innunder identifiseringsprosessene. Slik kan vi se hvordan ETAs voldelige tilnærming – i teori og praksis – rettet seg mot det baskiske samfunnet, og hvordan volden ble forsøkt tilpasset det samme samfunnets verdier. For at volden kunne rettferdiggjøres måtte ETA spille på tradisjonelle baskiske symboler, som for eksempel ideen om en baskisk enhet, og dens uforenelighet med den spanske dominansen.

Med antikolonialismen som bakteppe, var slutten av sekstiårene en periode preget av voldelige sammenstøt mellom statsmakter og ulike grupperinger. Influert av frigjøringskamper fra Algerie til Cuba, og frigjøringshelter som Ho Chi Minh og Fidel Castro, oppstod det nærmest en kjedereaksjon av protester rundt om i verden mot det man oppfattet som undertrykkende regimer og/eller systemer. Undertrykkelsen ble gjerne forstått som sosioøkonomisk, og i noen tilfeller – kanskje mest synlig i den nordamerikanske (USA) konteksten – ble spørsmål om rase et brennhett tema. I Europa kom den politiske bevisstheten til uttrykk i de mange tumultene ved flere europeiske universiteter. I denne konteksten vokste også ETA frem, og påvirkningen utenfra blir tydelig når man leser organisasjonens tekster.

Ernesto "Che" Guevara, Frantz Fanon og Mao Tse-Tung er kun et lite knippe personligheter som påvirket de baskiske separatistene.

Vi har tidligere i denne teksten vært inne på temaet makt, og hvordan denne virker inn på dem den omfavner. Men hvordan er forholdet mellom makt og vold, hvordan virker disse på hverandre? Den tyske politiske tenkeren Hannah Arendt publiserte i 1970 boken *On Violence* som var et forsøk på å speile tidens voldelige tendenser i et historisk perspektiv. Arendt tegner i boken opp et motsetningsforhold mellom makt og vold, og forklarer skillelinjen med å hevde at: "(...) Where the one rules absolutely, the other is absent (...) Violence can destroy power; it is utterly incapable of creating it."⁹² Hun sier altså at den som har makt ikke trenger å ta i bruk vold av den enkle grunn at makt er et allment begrep som forutsetter konsensus. Dersom makten er svak øker sjansen for at vold blir tatt i bruk, enten fra makthaveren selv i et forsøk på å gjenreise det tapte, eller fra andre krefter som ønsker å overta makthaverrollen. I motsetning til volden, trenger ikke makten rettferdiggjøres, den må bare sørge for å være legitim. Volden kan aldri være legitim, fordi begrepet legitimitet har tilbakeskuende betydning, og volden vil alltid være siktet inn på fremtidige forhold.⁹³ Makt har ingen endelige mål i seg selv, mens volden er instrumentell og har alltid et mål (selv om det ikke er garantert at man når målet).⁹⁴ Volden kommer med lovnader om en rask og effektiv løsning, noe som heller ikke nødvendigvis stemmer. Voldelige konflikter, inkludert den baskiske, kan ha pågått over lengre tidsrom.

Arendts skille mellom vold og makt er nyttig fordi det viser oss at det er snakk om to forskjellige begreper som har sine distinkte virkemåter, men som likevel innvirker på hverandre. Teorien demonstrerer at makt er målet og vold er middelet, som er dekkende i ETAs tilfelle. I mine øyne er skillelinjen likevel trukket for strengt, fordi jeg mener at det kan ligge et voldsaspekt i makt, og et maktaspekt i vold. Det er her snakk om et symbolsk nivå, hvor voldelige handlinger generer hva Bourdieu kaller symbolsk kapital.⁹⁵ ETAs bruk av vold var riktignok fysisk, men det var på det symbolske planet den kunne få den baskiske befolkningen sympatisk innstilt til egen virksomhet. Herunder ligger også poenget: systematiseringen og symboliseringen av ETAs vold tilrettela for en normalisering av konflikten, og til en viss grad, bruken av vold. Selv om vold var middelet, og ikke det endelige målet, ble den forsøkt knyttet til den baskiske identiteten; ikke fordi baskere var mer

⁹² Arendt 1970: 56.

⁹³ Arendt 1970: 52.

⁹⁴ Arendt 1970: 51.

⁹⁵ Jfr. Bourdieu 1996.

voldelige enn andre, men fordi baskere hadde en tradisjon for å ta alle midler i bruk mot okkupasjonsmakter. Baskisk agitasjon overfor utenforstående invasjoner av baskiske verdier kan derfor sies å falle innunder det Hobsbawm har kalt ”Invented Traditions”.⁹⁶

På samme måte som den direkte kommunikasjonen mennesker i mellom, som er basert på tolkning av språklige eller fysiske bilder, kan handlinger fortolkes som symboler. ETA hadde til hensikt å gjøre sine egne aksjoner meningsbærende overfor den baskiske offentligheten. Budskapet ETA ønsket å formidle var uttrykt i ”kommunikasjonskontrakten” mellom organisasjonen og det baskiske samfunnet – mellom modellsender og modellmottaker.⁹⁷ Det vil si at man på noenlunde samme måte som man leser og forstår skrevne eller uttrykte ord, kan være i stand til ”lese” en gitt handling. Det forutsetter selvfølgelig at man kjenner ”koden”, eller med andre ord: symbolenes betydning. Noen av symbolene som produseres i en handling vil være tilnærmet universelle, andre vil være mer spesifikke for den konteksten de oppstår i. For eksempel kan et og samme attentat forstås på ulike måter, alt etter hvordan man selv stiller seg i forhold til opptrinnet. Symbolverdien av handlingen vil være ulik for ulike mennesker, alt ettersom hvordan man identifiserer seg. Her er det viktig å påpeke at det ikke er snakk om en slags kulturell determinisme, hvor man automatisk forstår symbolene på en bestemt måte fordi ens egen identifisering er slik og slik. Man kan si at man er ”identitetsmessig predisponert”, men det betyr ikke at identifiseringen er evigvarende og uforanderlig, snarere tvert imot er det snakk om en prosess som stadig må vedlikeholdes, og som stadig er i endring. Det blir derfor mer riktig å behandle hendelsene som symbolsk påvirkning. Foruten å være fullstendig arbitrære i sin natur, kan symbolene sies å ha en dobbel bunn idet de kan tillegges mening – ergo påvirkes – samtidig som de også kan gi mening, det vil si at de har evne til å påvirke.

Vold i teorien

Ganske tidlig hadde man innad i ETA utviklet en ideologi og strategisk linje der voldsbruk ble forsøkt rettferdiggjort som en del av frigjøringskampen. Da man satte teorien ut i praksis på slutten av 1960-årene var mye av strategien og teorien rundt voldelige aksjoner nøye inkorporert i ETAs ideologi. Derfor kan det være en hensiktsmessig begynnelse å se nærmere på utviklingen av ETAs voldsteori. I følge Garmendia har ETA alltid teoretisert nødvendigheten av vold, og gjerne med en retorikk som knyttet situasjonen i Baskerland til

⁹⁶ Hobsbawm 2005.

⁹⁷ Jfr. Asdal (et. al.) 2008: 41-42.

områder i den tredje verden okkupert av vestlige kolonimakter.⁹⁸ Frigjøringskampen i Algerie ble f. eks. ofte trukket fram som et eksempel, der den algeriske frigjøringsfronten med hjelp av hva man kan kalle en urban geriljatakikk utkjempet en væpnet kamp mot den franske kolonimakten. I denne forbindelse var boken *Vasconia* fra 1962, skrevet av Federico Krutwig, under pseudonymet Fernando Sarrailh de Ihartza, og ETA-publikasjonen 'La Insurrección en Euskadi' (opprøret i Euskadi) fra 1964, sentrale dokumenter.⁹⁹ Grunntanken i dem begge var at Baskerland var undertrykt av den spanske stat, ikke bare kulturelt, som de tidlige nasjonalistene hevdet, men også økonomisk. Den spanske stats strengt kapitalistiske politikk overfor de baskiske provinsene umuliggjorde en bærekraftig utvikling i regionen, hvis ressurser ble tappet av sentralmakten. *Vasconia* var en av de første tekstene der det ble teoretisert rundt geriljatakikk og dens bruk i den nasjonale frigjøringskampen. Boken var svært viktig da den kom og flere tekster har bygget på den i ettertid.

'La Insurrección en Euskadi' var inspirert av Krutwigs teorier. Den nasjonale frigjøringskampen ble i denne teksten sterkere sammenføyd med økonomisk frigjøring, og det ble hevdet at frigjøringen av den baskiske befolkningen var avhengig av kamphandlinger av revolusjonær art fordi det var den eneste måten å velte den eksisterende samfunnsordenen på kort sikt – noe annet hadde man ikke tid til.¹⁰⁰ Videre ble det hevdet at som en logisk følge av å føle undertrykkingen på kroppen ville den baskiske befolkningen få et mer følelsesmessig forhold til konflikten enn de spanske styresmaktene, som ville ha et mer materielt orientert forhold til den.¹⁰¹ I tillegg kunne man, ifølge forfatteren av dokumentet, ikke drive revolusjonær kamp uten støtte fra den øvrige befolkningen: "Seierherrens viktigste våpen i den revolusjonære krigføringen er den sivile befolkningen, såfremt den er på vår side."¹⁰²

Befolkningen måtte gjøres bevisst på hva som foregikk; støttespillere måtte oppmuntres, likegyldige måtte overbevises, folk utenfra og utenfor måtte overtales slik at de fikk sympati for saken, og tilslutt måtte politi og styresmakter skremmes eller forvirres med samme virkemiddel.¹⁰³ Hele det baskiske samfunnet og store deler av de spanske områdene utenfor regionen måtte på en eller annen måte ta stilling til konflikten. ETAs oppgave var å

⁹⁸ Garmendia (Bind 1) 1979: 97.

⁹⁹ 'La insurrección en Euskadi', 1964 (gjengitt i Garmendia Bind 1 1979 s. 104) og Sarrailh de Ihartza 1963 (*Documentos Y* Bind 3 s. 75).

¹⁰⁰ 'La insurrección en Euskadi', 1964: 4 (gjengitt i Garmendia Bind 1 1979: 106).

¹⁰¹ 'La insurrección en Euskadi', 1964: 13 (gjengitt i Garmendia Bind 1 1979: 108-9).

¹⁰² 'La insurrección en Euskadi', 1964: 15 (gjengitt i Garmendia Bind 1 1979: 110-11). Min oversettelse. Sp. orig. "El arma más importante que da la victoria al combatiente de la guerra revolucionaria es la población civil, el hecho de que el pueblo esté a nuestro lado".

¹⁰³ Garmendia (Bind 1) 1979: 111.

skape et motsetningsforhold mellom *abertzales* (baskiske patrioter) og *españolistas* (spanskvennlige), noe som har vært en sentral geskjeft gjennom hele den baskiske nasjonalismens historie. Heiberg knytter denne polariseringen til Sabino Aranas ideologiske tankegods, der man også fokuserte på interne motsetninger i det baskiske samfunnet, det hun kaller *intern nasjonalistisk ideologi*.¹⁰⁴ ETAs virksomhet overfor befolkningen var derfor både eksklusiv, idet den utelukket de delene av samfunnet som ikke oppfylte kravene til å kunne kalle seg patrioter, og inkluderende, ettersom ETA forsøkte å skape enhet ved å (til en viss grad) erstatte de tidligere kriteriene for patriotisme, som i stor grad var tuftet på etnisk likhet, med kriterier basert på kulturell assimilasjon. Det å være basker var å akseptere den baskiske kulturen. Men aksept var i seg selv ikke tilstrekkelig. Selv om ETA åpnet for at flere kunne kalle seg patrioter, betydde ikke det at man nå fritt kunne definere baskisk identitet. Tvert imot måtte alle innordne seg den nasjonale diskursen, og som innen alle nasjonale diskurser, fordret den baskisk fellesskap og enhet. Å være baskisk krevde deltagelse mer enn noe annet; å være baskisk var å være baskisk nasjonalist; å være baskisk nasjonalist innebar aktivisme.¹⁰⁵

Følger vi ETAs ideologiske logikk ser vi at revolusjonær motstandskamp og propaganda er uløselig knyttet sammen; folket måtte med – for å si det med selvsamme retorikk. Begynner vi med å se nærmere på volden som etter hvert ble organisasjonens mest markante virkemiddel, er det tydelig at den ikke kun var av sporadisk karakter, men ideologisk begrunnet som vi blant annet kan se i 'La insurrección en Euskadi':

Folket går til kamp for det de elsker, men også mot det de hater. Hatet er en av menneskehetens kraftigste drivkrefter: det gjelder derfor å vite hvordan utnytte, kanalisere og slippe løs hatet mot den sekulære imperialisten som krenker og plyndrer vårt elskede fedreland og dets innbyggere (...).¹⁰⁶

Utdraget er representativt for den posisjonen ETA ønsket; der organisasjonen ledet innbyggerne i "riktig" retning. Man tok også her i bruk den velkjente dikotomien mellom baskeren og spanjolen, der sistnevntes eneste ambisjoner var å utnytte Baskerlands ressurser. Videre kan det også leses ut av utdraget en videreføring av Aranas tidlige nasjonalisme. Enhver basker elsker sitt hjemland og må derfor sammen med sine sammensvorne hate et hvert forsøk på å ødelegge fellesskapet. Teksten kan altså leses tvetydig. Hadde Arana, som

¹⁰⁴ Heiberg 1989: 114.

¹⁰⁵ Conversi 1997: 204.

¹⁰⁶ 'La insurrección en Euskadi', 1964: 15 (gjengitt i Garmendia (Bind 1) 1979: 111). Min oversettelse. Sp .orig. "El pueblo se lanza al combate por lo que ama y también por lo que odia. El odio es uno de los más potentes resortes humanos: hay que saber aprovecharlo, canalizarlo y lanzarlo contra el imperialista secular que profana y expolia nuestra amada tierra y sus habitantes (...)"

var en svært religiøs mann og som ønsket koble sin religiøsitet med nasjonalismen, brukt begrepet sekulær imperialisme, ville det høyst sannsynlig betydd at spanjolene ved sin intervensjon forpurret baskernes naturlige og hellige fellesskap.¹⁰⁷ Når ETA bruker begrepet er det mer rimelig å tro at det er en mindre åndelig og mer økonomisk utnyttelse det er snakk om. Men samtidig er det klart at for ETA – og Arana – utgjorde det baskiske fellesskap en høyere enhet som måtte forsvares mot truende inntrengere. Man kan kanskje si at siden ETA var mer opptatt av det materielle ville den også automatisk være opptatt av det territorielle aspektet i større grad enn Arana, og som man ser i siste linje lagde man en distinksjon mellom fedreland og innbyggere, noe som kan indikere at ikke alle som residerer i Baskerland nødvendigvis hørte til der.

Det samme hatet som skapes av imperialisten skal vendes mot ham, kan vi lese. Hvis dette hatet hadde oppstått som en umiddelbar følge av spanjolenes imperialistiske holdning, hvorfor var det da nødvendig å oppfordre til det? Man kan si at det skulle ha en oppviglersk effekt, men samtidig handlet det om at ETA naturliggjorde voldsbruk i en territoriell konflikt. Med andre ord opptrådte ETA som en pådrivende aktør som ønsket å legitimere sine voldelige virkemidler ved å fremstille dem som universelle og naturlige. Vold kan oppstå spontant, men i dette tilfellet var overtalelse nødvendig; en overtalelse som ofte inntok form av propaganda. Senere ble også teorien om *Acción-represión-acción* (handling-undertrykkelse-handling) formulert, og bygde videre på det som er diskutert ovenfor. Teorien gikk ut på at aksjoner – voldelige eller ei – økte undertrykkelsen, og undertrykkelsen ville ramme uskyldige, som igjen ville føre til at flere ville slutte seg til frigjøringskampen.¹⁰⁸ Teorien, som har vært avgjørende for ETAs virksomhet siden, blir ofte tilskrevet en av det tidlige ETAs lederskikkelser, den militante strategen José Luis Zalbide. I særlig to av hans tekster, kalt 'Bases teóricas de la guerra revolucionaria' fra 1965 og 'Hacia una estrategia revolucionaria vasca' fra 1968, kommer *Acción-represión-acción*-teorien tydelig til syne. Sistnevnte fikk status nærmest som en håndbok i baskisk revolusjonær motstandskamp og er således en viktig inngangsport til en nærmere undersøkelse av ETAs voldelige strategi.

'Hacia una estrategia...' ble trykket i publikasjonen *Iraultza*, og kom på et beleilig tidspunkt. Som jeg allerede har nevnt var det på tampen av sekstitallet man virkelig tok i bruk fysiske virkemidler, og når man i den foreliggende teksten også dirigerte motstanden mot et

¹⁰⁷ Arana er kjent for sitt slagord JEL (Jaungoikua eta Lagizarra – Gud og de gamle lovene) som nettopp koblet religion til det baskiske fellesskapet gjennom *los fueros* (baskiske særlover med lange aner). Se f. eks Heiberg 1989: 57-59.

¹⁰⁸ Garmendia (Bind 1) 1979: 162.

diktatur som har sittet med makten i over tretti år, fikk de militante elementene innad i ETA, representert ved Zalbide, viljen sin oppfylt. Det må påpekes at Zalbide, som for øvrig skrev under pseudonymet K. de Zunbeltz, nok ikke representerte et unisont ETA selv om han kanskje ga uttrykk for det.

Zalbide tok til orde for at mye hadde forandret seg siden borgerkrigen på trettitallet, men det gjensidige hatet og undertrykkelsen av Baskerland hadde vært konstant: "(...) de brutale undertrykkelsesmetodene som ble tatt i bruk under [borger-]krigen og i ettertid, oppnådde sitt mål om å terrorisere massene."¹⁰⁹ Det ble antydnet at konflikten gikk i arv, og ikke ville løses før noen tok ansvar. *Acción-represión-acción*- teorien oppfordret eksplisitt til handling fra elementer utenfor ETAs sentrale organisasjon, og ved å rette misnøyen mot et undertrykkende regime lyktes til en viss grad teorien. Hatet man følte overfor undertrykkeren ble fremstilt som en naturlig prosess, og roten til en hver revolusjonær handling:

Den som for første gang opplever det trauma man får i møtet med den væpnede "ordensmaktens" umenneskelige undertrykkelse, vil være begynnelsen på en revisjon av vedkommendes bilde av det samfunnet han lever i, og hans rolle i det. Nettopp derfor er det slik at det før en hver form for revolusjonær vold alltid vil være undertrykkende vold fra statens side.¹¹⁰

Dokumentene diskutert ovenfor sier oss noe om hvordan ETAs revolusjonære ideologi ble utformet, noe som er viktig i seg selv, men vi må også spørre hvilke funksjoner tekstene var ment å ha, og hvem de var myntet på. Tekstene bærer preg av å være til internt bruk, og språket i dem tilsier at de er ment å fungere som "håndbøker" i revolusjonær motstandskamp. Det er med andre ord ikke propaganda i klassisk forstand vi her har med å gjøre, selv om viktigheten av nettopp propaganda blir tatt opp både implisitt og eksplisitt i tekstene. Men på den andre siden er slike ideologiske tekster skrevet i den hensikt å overbevise leseren om det ideologiske budskapet i teksten. Sånn sett kunne teksten ha vært leselig for alle, men siden alle de diskuterte tekstene ble skrevet i en periode der ETAs aktivisme ennå ikke var satt ut i praksis, er det rimeligst å anta at de var rettet mot spesielt interesserte. Diskusjonen rundt de aktuelle tekstenes innhold var nok mer intern enn offentlig på det aktuelle tidspunktet. 'Hacia una estrategia revolucionaria vasca' ble også gjenstand for en intern debatt reist av Krutwig og

¹⁰⁹ 'Hacia una estrategia revolucionaria vasca', *Iraultza* nr.1, 1968: 81. (*Documentos Y Bind* 08 s. 139). Min oversettelse sp. orig. "(...) los brutales métodos de represión desencadenados durante la guerra y tras ella, consiguieron su objetivo de aterrorizar a las masas."

¹¹⁰ 'Hacia una estrategia revolucionaria vasca', *Iraultza* nr.1, 1968: 76. (*Documentos Y Bind* 08 s. 138). Min oversettelse. Sp. orig. "El trauma que puede experimentar quien por primera vez se topa con la represión feroz de las fuerzas "del orden", dará origen a una profunda revisión del concepto que tenga de la sociedad en que vive y sobre su propio papel en la misma. Por eso, antes de cualquier forma de violencia revolucionaria se encuentra siempre la violencia represiva del estado."

Beltza, to medlemmer i eksil som mente at Zalbide gikk for langt i sin militarisme.¹¹¹ Tekstene beskrev hvordan folket måtte inngå i revolusjonær motstandskamp, men fra et perspektiv ovenfra og ned. ETA skulle gå i front og lede folket i riktig retning. I seg selv var tekstene kanskje ikke avgjørende for ETAs forhold til det baskiske samfunnet, derimot hadde nok teoriene hentet fra dem en betydelig samfunnsmessig påvirkning da de ble satt ut i praksis.

Aksjonsformer på 60-tallet

Etter at man i 1959 innad i sammenslutningen av radikale nasjonalistiske bevegelser bestemte seg for å ta i bruk navnet ETA, begynte de gryende aktivistene å demonstrere organisasjonens eksistens. De voldelige handlinger som ETA i dag er mest kjent for å stå bak, var imidlertid ikke organisasjonens første foretrukne form for aktivisme. Blant de tidlige aksjonsformer inngikk maling av slagord på vegger, gjerne på strategiske steder der utsagnene enten var svært synlige eller kunne tillegges en ekstra symbolsk verdi, for eksempel på ett av diktaturets monumenter. En annen populær aksjonsform var å henge opp det baskiske flagget (*Ikurriña*) – gjerne også strategisk plassert. I sin første fase utgjorde ETA langt i fra en fysisk trussel mot Francoregimet, selv om det må nevnes at man allerede i 1959 eksperimenterte med bombing av strategiske mål. Mot slutten av året ble det plantet tre hjemmelagede bomber ved styresmaktens tilholdssted (*Gobierno Civil*) i Vitoria-Gasteiz, ved hovedkvarteret til den falangistiske avisen *Alerta* og ved en lokal politistasjon i sentrum av Bilbao.¹¹² Aksjonene kan ikke sies å ha vært noen suksess, da de i stor grad ble ignorert. Men forsøkene vitner om de aksjonsformer som senere har definert den ytterliggående baskiske nasjonalismen.

Det tok ikke lang tid før ETA hadde markert seg som en ny aktør innen den baskiske nasjonalistiske leiren. Etter hvert fikk også styresmaktene øynene opp for organisasjonen, spesielt etter at et tog med falangister på vei til San Sebastián for å minnes seieren i borgerkrigen, ble forsøkt avsporet ved hjelp av en liten sprengladning på skinnene. Ingen ble skadet, men i ettertid ble mer enn hundre medlemmer av ETA pågrepet, og store deler av ledelsen flyktet over grensen til Frankrike. I årene som fulgte ble flere og flere baskere arrestert mistenkt for aktivisme. Historiene som ble fortalt om avhørene og fengslene var som regel lite hyggelige, og beskyldninger om at politistyrkene brukte tortur som avhørsmetode ble svært vanlig. Etter få års eksistens kan vi allerede se hvordan volden både fra ETAs og

¹¹¹ 'Críticas a Iraultza', 1968 (*Documentos Y* Bind 08 s. 156).

¹¹² *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 1) 1993: 47.

diktaturets side følger en oppadgående kurve, der beskyldninger om brutalitet kom fra begge kanter. Sett med de nye radikale baskiske nasjonalistens øyne var undertrykkningen, som i stor grad var rettet mot kulturelle uttrykk, i tillegg til fysisk undertrykkelse, samt en nesten ikke-eksisterende ytringsfrihet, nok til å stadig trappe opp den aktive motstanden mot regimet. Fra ETAs side var motstanden stort sett tuftet på spredning av propaganda, og etter hvert væpnede ran for å finansiere virksomheten. I anledning *Aberri Eguna* (den baskiske nasjonaldagen) i 1968 distribuerte organisasjonen et manifest som forsvarte organisasjonens aktiviteter i lys av politiets *guerra caliente*¹¹³ (varme krig) overfor ETA. Politiet ble beskyldt for å være langt mer brutale enn en hvilken som helst *etarra* (medlem av ETA):

De [politiet] vil si at det er en brutalitet at vi som er medlemmer av ETA raner banker, bryter oss inn og stjeler fra biler, etc. Og det er det kanskje også – vi får komme tilbake til det en annen gang. Men det som er hevet over en hver tvil at det spanske politi ofte tar i bruk virkemidler som tortur og løgn, virkemidler som ofte overdrives til det ufattelig ekstreme.¹¹⁴

Konflikten mellom ekstreme nasjonalister på den ene siden og Francoregimets politistyrker på den andre, ble varmere for hver dag som gikk. Det var bare et tidsspørsmål når det skulle koke over, og ifølge ETA latet det til at store deler av samfunnet erkjente dette faktum, idet den skrev at: ”Det er ingen hemmelighet at det vanskelig skal gjøres at året 1968 ender uten noen døde.”¹¹⁵ Spådommen skulle snart vise seg å gå i oppfyllelse.

1968 – ballet er i gang

To måneder senere ble en *Guardia Civil* (sivilgardist) skutt og drept idet han stoppet en bil med to bevæpnede *etarras*. Gjerningsmannen Txabi Etxebarrieta ble selv skutt og drept få timer senere da han ble stoppet i en ny kontroll. Hans kompanjong Iñaki Sarasketa unnslopp, men ble pågrepet påfølgende dag. Dokumentet sitert ovenfor var ironisk nok ført i pennen av den samme Etxebarrieta, som ble den første som både drepte og selv ble drept i kamphandlinger. Dødsfallet ble viet stor oppmerksomhet, og på mange måter var dette startskuddet på en lang voldsspiral som ETA vanskelig kunne bryte ut av – altså var *acción-represión-acción*- teorien nå satt ut i praksis.¹¹⁶ Etxebarrieta var en viktig figur både innenfor

¹¹³ 'Manifesto de ETA ante el Aberri Eguna de 1968' gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 2) 1993: 270.

¹¹⁴ 'Manifesto de ETA ante el Aberri Eguna de 1968' gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 2) 1993: 270. Min oversettelse Sp. orig. "Dirán que nosotros, los etarras, atracamos bancos, robamos coches, etc. y que eso es una brutalidad; quizás lo sea, más delante volveremos sobre ello. Pero de lo que no cabe duda es que la policía española utiliza la *tortura* y la *mentira* habitualmente y hasta extremos increíbles."

¹¹⁵ 'Manifesto de ETA ante el Aberri Eguna de 1968' gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 2) 1993: 271. Min oversettelse. Sp. orig. "Para nadie es un secreto que difícilmente saldremos de 1.968 sin algún muerto."

¹¹⁶ Sullivan 1988: 70, Garmendia (Bind 2) 1980: 40-42.

og utenfor ETA. Han hadde vært delaktig i utformingen av ETAs ideologi, samtidig som han hadde hatt tette bånd til arbeiderbevegelsen gjennom sin tilknytning til *Comisiones Obreras* (CCOO – arbeiderkommisjonene). Således ble Etxebarrieta ETAs første martyr og antallet ganger han blir nevnt i organisasjonens publikasjoner og flygeblad vitner om at dette var en bevisst strategi fra ETAs side. Foruten at de fortalte hva som hadde skjedd, trakk alle frem hans utdannelse og fremstilte Etxebarrieta som en intellektuell. Ofte ble det også trukket paralleller mellom hans død og Che Guevaras, venstresidens store ikon, året i forveien. Sidestillingen mellom disse to forteller oss litt om hvilken posisjon Etxebarrieta hadde, men slik jeg ser det; mest om hvilken posisjon ETA ville han skulle få. Det mest tekstrike flygebladet gir oss også et bilde på hvordan en eksemplarisk nasjonalist blir til, gjennom å vise til Etxebarrietas virke: Han kunne levd et behagelig middelklasseliv som andre intellektuelle (på samme måte som Che Guevaras hadde ofret legegjerningen til fordel for revolusjonen), men valgte å bryte med det for å kjempe for det han trodde på:

Han forsto at for en intellektuell var det å kjempe med og fra nasjonen det eneste revolusjonære alternativet; det eneste alternativet fascismens vold har latt stå åpent [det refereres til voldsspiralen]: han ble ett med folket, og frivillig oppga han alt, inkludert sitt liv.¹¹⁷

Symptomatisk for mye av ETAs tekstlige produksjon var et språk preget av den revolusjonære tonen man ser et eksempel på over, der sammenhengen mellom revolusjon og nasjon skinner tydelig igjennom. Substantivet *pueblo*, som på spansk kan bety både *nasjon* og *folk*, illustrerer en tvetydighet rundt hva som inngikk i den baskiske nasjonen. På en måte ble nasjonen fremstilt som et undertrykt folk – kulturelt, fysisk og økonomisk – som bør gjør opprør mot et voldelig regime. På en annen måte ble nasjonen fremstilt som en naturlig størrelse. Den revolusjonære måtte bli ett med, eller ”*hacerse carne del pueblo*”. Det lar seg vanskelig oversette til norsk, men begrepet refererer til inkarnasjon og lidelse, og kan knyttes til forestillingen om at Gud sendte sin enbårne sønn til jorden som et menneske av kjøtt og blod. Som Zulaika har påpekt er volden begått av baskiske nasjonalister knyttet opp mot religiøse forestillinger, hvor å ofre seg for fellesskapet er den høyeste dyd.¹¹⁸ Sammenblandingen av sosialisme, nasjonalisme og religion danner slik jeg ser det grunnlaget

¹¹⁷ 'El primer martir de la revolución', 1968 (*Documentos Y Bind 7* s. 484). Min oversettelse. Sp. orig. ”Comprendió que el único camino revolucionario para un intelectual es estar en el Pueblo, luchar con él y desde él por la única vía que la violencia fascista nos ha dejado abierta: se hizo carne del Pueblo y renunció a todo, voluntariamente, renunció incluido su vida.”

¹¹⁸ Zulaika 1988, Mees 2003: 181.

for at teksten kan leses som et normativt utsagn: det er handling, og til syvende og sist offer, som kjennetegner den virkelig revolusjonære.¹¹⁹

Selv om koblingen mellom religion og nasjonalisme er tydelig, fremstilles ikke Etxebarrieta som en helgenfigur i religiøs forstand. Txabis bror, José Antonio, skrev kort tid etter hendelsen en biografi om sin bror der han portretterte ham fra en familiær synsvinkel, og beskrev ham som svært menneskelig. Faktisk ble det i teksten gjort et poeng av hvor menneskelig han var.¹²⁰ ETAs nasjonalisme var som sagt en sekularisert versjon av den tradisjonelle nasjonalismen, men mange av sistnevntes verdier ble videreført – riktignok i ny innpakning.¹²¹ Koblingen mellom religion og nasjonalisme er derfor både gyldig og viktig, men må sees som et uttrykk for symboler som har blitt tillagt ny mening. Txabi Etxebarrieta ble som sagt gjort til martyr, men ingen helgen. Fremstillingen av Etxebarrieta som martyr fikk riktignok ikke like store internasjonale implikasjoner som den symboleffekten Che Guevara ble tillagt, men martyriseringen av Etxebarrieta fikk store ringvirkninger i det baskiske samfunn.

August samme år gjennomførte ETA det første store attentatet rettet mot sentralmakten ved å likvidere politisjefen i Guipúzcoa, Melitón Manzanás. Aksjonen bidro til ytterligere opptrapping av volden, men handlingen var ikke en direkte hevn for Etxebarrietas død.¹²² Pressedekningen i ettertid av attentatet var laber, og avisrapportene manet på ingen måte til kamp mot ETA. Faktisk ble organisasjonen svært lite nevnt i oppslagene, selv om det riktignok impliseres at ETA kunne ha stått bak.¹²³ Avisen *Libertad* brukte litt kraftigere ordelag og beskyldte den baskiske separatismen generelt for udåden, og fant kun ett dekkende ord for separatistene; vemmelse (*asco*). Så mye avsky fremkalte den baskiske separatismen at en kommunistisk gruvearbeider fra Asturias var å foretrekke foran en baskisk prest, skal vi tro forfatteren. Så vemmelig var separatistenes kamp at den ikke engang fortjente å bli skrevet om.¹²⁴ Fra den illegale kanten av mediedekningen, publikasjoner av andre ikke-voldelige

¹¹⁹ Zulaika 1988: 55, Heiberg 1989: 60, Conversi 1997: 204.

¹²⁰ *Iraultza* nr.1 1968: 15 (*Documentos Y* bind 8 s. 121).

¹²¹ Se Heiberg 1989: 115, Zulaika 1988.

¹²² *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 2) 1993: 111. Attentatet på Manzanás var påtenkt før Etxebarrietas død, sistnevnte hadde også selv vært med på planleggingen.

¹²³ *ABC* 3. august 1968: 41 [Lastet ned 22.10.09 fra <http://hemeroteca.abc.es/>]. For ordens skyld må det sies at, selv om mange mistenkte ETA, hadde man ingen konkrete beviser på dette tidspunktet, og det kan nok være en del av forklaringen på hvorfor man ikke nevnte organisasjonen med navn. I tillegg hadde ikke ETA ennå rukket å få et slik profilert ”image” som de skulle få senere, de ble gjerne sett på som en liten utbrytergruppe av det baskiske nasjonalistiske fellesskapet.

¹²⁴ *Libertad*, 3. august 1968 (*Documentos Y* Bind 8 s. 10).

nasjonalistiske grupper eller den spanske radikale venstresiden, ble det gitt uttrykk for en større forståelse, og noen støttet langt på vei handlingen.¹²⁵

For ETA var det imidlertid avgjørende å henvende seg utover organisasjonen i et forsøk på å legitimere gjerningen. I det åpne brevet 'Melitón Manzanas ejecutado', publisert tidlig i august få dager etter attentatet, tok ETA på seg ansvaret og forsøkte å rettferdiggjøre handlingen. Budskapet var tydelig rettet mot den baskiske befolkningen, og teksten ser ut til å ha blitt distribuert fra hånd til hånd. Ser vi nærmere på innholdet, blir det vektlagt at attentatet var på vegne av det baskiske folk, og på ingen måte en privat hevnaksjon.¹²⁶ Manzanas ble fremstilt som torturist og representant for et fascistisk regime, og slik utgjorde han en dobbel trussel for baskerne: en fysisk og en psykisk. Han representerte en trussel mot det baskiske fellesskapet, og måtte derfor elimineres. Videre ble også *Acción-represión-acción*-teorien trukket inn. Det ble hevdet at ingen fryktet ETA fordi deres vold var rettet mot undertrykkeren alene, mens alle fryktet undertrykkeren fordi hans vold var blind og potensielt kunne ramme alle.¹²⁷ ETA skulle gå i front, og på den måten "oppdra" befolkningen til å bli patrioter: "(...) vi fortsetter fremover, så lenge folket hjelper oss, støtter oss, og vil at vi skal fortsette; så fremt nasjonen forstår at for å være basker og nasjon i dag, må man kjempe."¹²⁸

Ovenfor har vi sett eksempler på en type tekster produsert av ETA som rettet seg direkte mot elementer utenfor organisasjonen. I *Documentos Y* finner vi en hel del pamfletter og lignende som tydelig var rettet mot den baskiske befolkningen i det ærend å gjøre ETAs konflikt universell for hele det baskiske fellesskapet. Folk måtte få vite hva som hadde skjedd, hva som skjedde, og hvorfor det skjedde. Det autoritære Francoregimet ble ofte oppfattet som voldelig, særlig av dem som på en eller annen måte ytte motstand mot det. At ETA var tjent med å sette det baskiske samfunnet opp mot et slikt regime, er derfor en rimelig antagelse.

Represión

Et ord som går igjen i mange tekster skrevet av baskiske nasjonalister gjennom hele perioden under Franco er *repreión*, som oversatt til norsk betyr undertrykkelse. Reell undertrykkelse og bruken av ordet i den nasjonale diskursen, legitimerte langt på vei ETAs aksjoner. Slik

¹²⁵ Se *Gudari og Mundo Obrero (Documentos Y Bind 8 s. 7-9 og 11)*.

¹²⁶ 'Melitón Manzanas ejecutado', 1968 (*Documentos Y Bind 7 s. 532*).

¹²⁷ 'Melitón Manzanas ejecutado', 1968 (*Documentos Y Bind 7 s. 532*).

¹²⁸ 'Melitón Manzanas ejecutado', 1968 (*Documentos Y Bind 7 s. 532*). Min oversettelse sp. orig. "(...) seguimos adelante mientras el pueblo nos ayude, nos apoye y quiera que sigamos; mientras nuestro pueblo comprendiendo que ser vasco y ser pueblo, hoy, significa lucha".

bidro både handlingen og ordet – som begge bør sees på som symboler – til den stadig eskalerende volden fra begge parter. Manzanas representerte på mange måter regimets undertrykkelse, og drapet legitimeres av ETA selv som en et nødvendig onde. Likvideringen av ham kan derfor tolkes som en symbolsk handling. Ved å drepe Manzanas demonstrerte ETA på den ene siden at Francos regime var sårbart, og på andre siden var drapet et bevis på ETAs handlekraft.

Etter attentatet mot Manzanas innførte de spanske myndighetene unntakstilstand i Guipúzcoa. Få dager etter kunne man lese i *El Correo Español* at politiet hadde gjennomført flere titalls arrestasjoner av personer som enten var mistenkt for å være innblandet i nasjonalistiske aktiviteter eller samarbeidet med ekstreme grupperinger. Ingen av de pågrepne var mistenkt for å stå for selve utførelsen av drapet.¹²⁹ Ikke uventet støttet dagspressen unntakstilstanden, og det rådet en generell enighet om at det hadde utviklet seg et uholdbart voldelig klima i Guipúzcoa.¹³⁰ Mens den sensurerte – og derfor lovlige – pressen la skylden for den økte volden på den nasjonalistiske bevegelsen, dreide ETA problemstillingen til sin fordel. Volden var allerede institusjonalisert av den spanske stat gjennom et over tretti år langt diktatur, ble det påstått, og baskerne hadde allerede et bevisst forhold til den; motstanden mot regimet hadde forplantet seg i baskernes bevissthet og identitet gjennom alle disse årene.¹³¹ Her viser ETA eksplisitt til koblingen mellom baskisk kollektiv identitet og undertrykkelse. Det ble argumentert for at undertrykkingen av baskisk kultur hadde foregått i så mange år at den hadde styrket det baskiske fellesskapet, heller enn svekket det. Myndighetenes eneste håp for å bremse ETAs utvikling, ifølge organisasjonen selv, var med hjelp av undertrykkende metoder, for slik å bryte opp det baskiske samfunnets enhet.¹³²

Skal man så ta ETA på ordet og så si at undertrykkelsen faktisk forente baskerne? Svaret kan være positivt i den forstand at anklagene ETA kom med på en eller annen måte hadde resonans i det baskiske samfunnet. Hvis anklagene hadde vært grunnløse og uforståelige for øvrigheten, ville de trolig heller ikke vært særlig virkningsfulle. Alt som kunne assosieres med nasjonalistisk eller separatistisk aktivitet ble slått så hardt ned på av styresmaktene, og personer mistenkt for disse ”ugjerningene” ble torturert av politi og sikkerhetstjeneste. I flere av ETAs publikasjoner fra den tiden kunne man finne skildringer av

¹²⁹ *El Correo Español. El Pueblo Vasco. 7. August 1968.*

¹³⁰ ”Sakset” fra *El Diario Vasco* og *La Voz de De España I: El Correo Español. El Pueblo Vasco. 7. August 1968.*

¹³¹ *Zutik* nr. 50, desember 1968 (*Documentos Y Bind 7 s. 292*).

¹³² *Manifiesto 'Qué es el estado de excepción'* (*Documentos Y Bind 8 s. 246*).

ulike avhørs- og torturmetoder, den ene verre en den andre.¹³³ I tillegg hørte familie og venner de fæle beretningene fra fengslene, og slik spredtes ordet om den spanske stats undertrykkende apparat. Omfanget og utbredelsen av undertrykkelsen er ikke det sentrale punkt her. Det er virkningen vi må konsentrere oss om. Virkningen forsterkes av gjenklngen den får, men det er dermed ikke sagt at beskyldningene nødvendigvis trenger (eller kan i det hele tatt) å representere den hele og fulle sannhet. Den spanske stat ble gjenstand for ETAs og det baskiske samfunnets kategorisering. Som vi har sett kan kategoriseringen av noe virke formende, uten å nødvendigvis ta utgangspunkt i hvordan det ”virkelig” er. Altså, med å definere hva den spanske staten representerte kunne ETA påvirke både styresmaktens fremtreden så vel som den baskiske identiteten, for som vi så innledningsvis kan kategoriseringen ikke bare påvirke på hvordan det fenomenet man kategoriserer oppfatter seg selv, men også på hvordan man identifiserer seg innad i gruppen. Ved å posisjonere seg som den rake motsetning av sentralmakten i Madrid forsterket altså baskerne sin egen interne identifisering.¹³⁴

I løpet av, og etter, det turbulente året 1968 ble undertrykkelsen oppfattet som mer direkte. Antallet unntakstilstander og pågripelser av mistenkte baskiske nasjonalister økte voldsomt, og enda flere ble på en eller annen måte direkte berørt av hendelsene. I årene før 1968 hadde det vokst frem rykter om politiets grusomme avhørsmetoder, men i årene etter akselererte beskyldningene om tortur begått av styresmaktens bevæpnede styrker. I ETAs skriftlige organ, *Zutik*, hevdet man i desemberutgaven i 1968 at *Acción-represión-acción*-teorien nå var i verksatt for alvor, og at tidspunktet var beleilig fordi det baskiske folk nå var klare til kamp mot den over 30 års lange undertrykkelsen av det baskiske samfunn og kultur.¹³⁵ Lenge hadde man i det baskiske samfunn følt undertrykkelse som en del av hverdagen, men nå ble den i større grad gjort virkelig av flere og flere vitnemål fra fanger som hevdet å ha blitt torturert etter pågrepelse.¹³⁶ Oppfatninger av undertrykkelse ble overhengende. Uansett i hvilken grad man ble direkte berørt av den, måtte man på et eller annet vis forholde seg til den påståtte undertrykkelsen. Som man hadde forutsett allerede på begynnelsen av 60-tallet, da mye av teorigrunnlaget for voldsbruken ble lagt, var virkemidler av voldelig art noe alle i det baskiske samfunnet måtte ta stilling til – nasjonalister som ikke-nasjonalister.

¹³³ Se f. eks. 'Manual de Seguridad General' (*Documentos Y Bind 6 s. 477*)

¹³⁴ Jfr. Barth 1969.

¹³⁵ *Zutik* nr. 50, desember 1968 (*Documentos Y Bind 7 s. 289*).

¹³⁶ Se f. eks. 'Los presos hablan' (*Documentos Y Bind 7 s. 229*).

Konflikten ble en stor del av samfunnslivet. Med det mener jeg at konflikten innvirket på den enkeltes oppfatning av seg selv og sin rolle i et samfunn preget av vold. Det er ikke dermed sagt at følelsen av å være undertrykket oppstod på et bestemt tidspunkt. Konflikten ble implementert både diakront og synkront: diakront fordi det er åpenbart at konflikten hadde et historisk aspekt som blant annet har blitt brukt til å legitimere ETAs handlinger, og synkront fordi konflikten stadig inntar nye former, slik den gjorde i 1968. I likhet med identitet er konflikter en ulineær prosess som forandres i takt med den generelle samfunnsutviklingen, men som på samme tid er strengt knyttet til sin egen historisitet.

Jeg har gjennom denne teksten arbeidet ut ifra det premis at samfunn og identitet er sammenkoblet og påvirker hverandre gjensidig, noe som åpner opp for et mer aktørorientert syn på samfunnsendringer og identitetsskapende faktorer. Slik sett forsøkte ETA å lede en så stor del av samfunnet som overhodet mulig i separatistisk retning. Propaganda er en effektiv og ofte anvendt metode for å overbevise det brede folkelag om at man har en god sak. For at propaganda skal være virksomt forutsetter det at senderen innehar en viss mengde symbolsk kapital, som gjør at mottakerne tror på, og aksepterer, budskapet. Slik virker symbolsk makt formende ifølge Bourdieu: ”Det som gir ord og ordrer makt til å opprettholde eller undergrave orden, det er troen på ordenes og talens legitimitet, en tro det ikke tilligger ordene å skape.”¹³⁷ Ettersom ETA fikk innflytelse fikk dens budskap mer aksept, og organisasjonen kunne intensivere kampen både for å opprettholde egen ideologi, og for å undergrave sentralmaktens orden.

Propagandaen etter 1968 virket på en annen måte en tidligere. I den tidligere kommunikasjonen mellom ETA og den baskiske befolkningen rettet man fokuset mot Francoregimets generelle undertrykking av det baskiske folk. Dette bildet ble videreformidlet etter 1968, men samtidig kunne man spille på det faktum at undertrykkelsen ble oppfattet mer personlig enn tidligere, og man kunne knytte undertrykkelsesbegrepet til en hel del spesifikke tilfeller. Spesielt viktig ble det å kommunisere hvordan baskere ble behandlet av statens maktapparat. Fortellinger om tortur og forferdelige forhold i fengsler ble jevnlig formidlet fra organisasjonens side. For eksempel ble brev fra innsatte aktivister i fengsel trykket i organisasjonens forskjellige publikasjoner som vitnesbyrd. Disse var gjerne informative ettersom de beskrev fangenes situasjon, men de var gjerne også normativt ladet og oppfordret til kamp mot okkupasjonsmakten. Med andre ord ble det oppfordret til å aktivt delta i motstandskampen. Igjen er vi tilbake til deltagelsesaspektet i det å være patriot. I tillegg ble

¹³⁷ Bourdieu 1996: 45.

det å være patriot ble oppfattet som en menneskerett: ”Ingen har rett til å sette oss i fengsel for å kjempe for den baskiske arbeidende nasjon.”¹³⁸

Den fysiske undertrykkelsen var den mest synlige, og således lettest å relatere seg til. Men også selve lovverket ble beskyldt for å være undertrykkende. Særlig én lov var kontroversiell. Den gikk under navnet *Decreto-ley sobre Rebelión militar, bandidaje y Terrorismo* (lovgivende dekret angående militært opprør, bandevirksomhet og terrorisme), og ble iverksatt etter drapet på Manzanas, på direkte ordre fra den utøvende makten (derav bruken av dekret). Loven åpnet opp for pågrep av personer mistenkt for ulovlig møtevirksomhet, iverksetting av unntakstilstander og utøvelse av dødsstraff. I utgangspunktet var det ikke en ny lov; den bygget på flere tidligere dekret og lover helt tilbake til 1943, før ETA i det hele tatt eksisterte. Det som var nytt i 1968 var at de tiltalte under denne loven kunne dømmes i en militær rettsal. For den baskiske nasjonalistiske bevegelsen beviste lovens historisitet at undertrykkelsen minst gikk tilbake til starten på Francos diktatur: ”Det handler om en repressiv lov som er karakteristisk for systemet. Man kunne kalle det det repressive lovverkets ryggrad gjennom regimets 32 år lange liv.”¹³⁹ Man mente at lovene representerte den undertrykkende maktens ideologi, samt legitimerte voldelige overgrep mot den baskiske befolkningen fra styresmaktens side.¹⁴⁰

Undertrykkelsesbegrepet har vært helt sentralt for legitimeringen av ETAs voldshandlinger. I tillegg kan vi si at begrepet bidro til polariseringen mellom det baskiske og det spanske samfunn, noe som forsterket førstnevntes motstand mot de spanske styresmaktene. Den radikale nasjonale bevegelsen satte på sett og vis ord på den situasjonen det baskiske folk opplevde. Sammenblandingen mellom det folk opplevde og det som ble formidlet fra de radikale nasjonalistenes side hadde mobiliserende effekt på den baskiske befolkningen, og *acción-represión-acción-teorien* fortsatte sin sirkulære gang. Det baskiske samfunnet ble mer og mer trukket inn i konflikten. Med innføringen av hva man opplevde som svært restriktive lover var det duket for to av de mest sentrale hendelsene i den baskiske nasjonalismens historie, hendelser som bidro ytterligere til radikaliseringsen av det baskiske folk utover ETA.

¹³⁸ *Zutik berriak*, januar 1969 (*Documentos Y* Bind 8 s. 233). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) nadie tiene derecho a encarcelarnos por luchar en favor del Pueblo Trabajador Vasco.”

¹³⁹ Salaberri 1971: 22. Min oversettelse. Sp. orig. ”Se trata de una ley represiva característica del sistema. Espina dorsal, diríamos, del ordenamiento legal represivo, durante 32 años que de vida lleva el régimen franquista”.

¹⁴⁰ *Zutik berriak*, januar 1969 (*Documentos Y* Bind 8 s. 232), Salaberri 1971: 21.

Rettsaken i Burgos og bortføringen av Beihl

Volden kuliminerte på sett og vis i desember 1970 da 16 personer ble stilt for retten i den nordspanske byen Burgos, beskyldt for å tilhøre en væpnet terrorgruppe, og for å stå bak en rekke ulovlige aktiviteter primært rettet mot den spanske stat, deriblant likvideringen av Manzanas. Rettsaken fikk enorm oppmerksomhet nasjonalt og internasjonalt, mye grunnet de tiltaltes status som sivilpersoner siktet av en militær domstol.¹⁴¹ Oppmerksomheten konflikten i Baskerland, og særlig ETA, fikk i kjølvannet av Burgos-rettsaken gjør at vi kan se på den som et vannskille i ETAs historie. Gurruchaga hevder at rettsaken brøt den tidligere stillheten som hadde preget den nasjonalistiske diskursen og brakte den baskiske nasjonalismen frem i offentligheten.¹⁴² I forbindelse med prosessen fulgte åpenlyse protester i solidaritet med de siktede rundt om i landet. En utstrakt streikevirksomhet i bedriftene fungerte også som et politisk våpen, fordi rettsaken langt på vei intensiverte polariseringen mellom tilhengere og motstandere av regimet. Bildet ble mer svart og hvitt enn tidligere; motstandere av rettsaken ble sett på som motstandere av styresmaktene – og omvendt – støttet man rettsaken, støttet man også regimet. Samtidig som det pågikk streiker og protester mot rettsaken i de største spanske byene, da spesielt i de baskiske provinsene, ble det også rundt om i landet demonstrert i støtte til Francos styresett. 17. desember samlet tilhengere seg utenfor Francos tilholdssted *Palacio de Oriente* for å uttrykke sin lojalitet, hvor *El Caudillo* (Francos tittel, oversatt: statslederen/føreren) dukket opp på balkongen med løfter om å opprettholde de daværende lover og et samlet fedreland.¹⁴³ Den formelle anledningen for sammenkomsten var for å minnes ofrene for ETAs aksjoner, og i media trykket man dødsannonser over terrorismens ofre.¹⁴⁴ Tidspunktet var neppe tilfeldig.

For ETA fungerte rettergangen i Burgos som et utstillingsvindu. Balansegangen, og for så vidt motsetningen, mellom internasjonal sosialisme og nasjonalisme kom tydelig til syne i høringen av de tiltalte.¹⁴⁵ ETA var, som sagt, i denne perioden delt mellom ETA-VIs marxist-leninistiske tilsnitt og ETA-Vs etniske nasjonalisme. Majoriteten av de tiltalte tilhørte førstnevnte, og budskapet de fikk formidlet i retten var vinklet mot undertrykkningen av baskiske arbeidere utøvd av regimet og borgerskapet. Resten av ETA-VI frontet selvsagt også denne linjen og appellerte på den måten til samarbeid med internasjonale og nasjonale

¹⁴¹ Sullivan 1988: 93.

¹⁴² Gurruchaga 1985: 271.

¹⁴³ *El Correo Español. El Pueblo Vasco*. 18. desember 1970.

¹⁴⁴ *ABC* 17. desember 1970 [Lastet ned 12.11.09], *El Correo Español. El Pueblo Vasco*. 25. desember 1970. Ofrene var tre i antallet og het José Pardines Azcay, Melitón Manzanos og Fermín Monasterio Pérez.

¹⁴⁵ Sullivan 1988: 94-99, Salaberri 1971.

venstreorienterte grupperinger. ETA-V, som på dette tidspunktet var en marginal gruppe konsentrert rundt Juan José Etxabes lederskap, på sin side, var ikke særlig representert i rettsprosessen, men skulle gjøre seg bemerket da de bortførte den vesttyske konsulen i San Sebastián, Eugene Beihl, dagen før retten ble satt.¹⁴⁶

På hver sin måte ønsket de to fraksjonene i ETA å skape oppmerksomhet rundt rettssaken, og dermed også rundt egen organisasjon og situasjonen i Baskerland. På den ene siden satset ETA-VI, som vi har sett, på en massemobilisering av grupperinger til venstre i det politiske landskap, mens ETA-V på den andre siden satset på en mer aksjonsrettet metode. Begge fraksjoners metoder hadde internasjonale implikasjoner, men kidnappingen av Beihl hadde helt klart større virkning i media; ikke fordi man nødvendigvis støttet handlingen, men fordi man til en viss grad kunne sympatisere med en gruppe mennesker så undertrykket av statsmakten at de var villige til å gjennomføre en slik desperat handling. Uansett hvordan saken ble fremstilt i media var symboleffekten av bortføringen enorm, og den satte også Baskerland i verdens søkelys.

Et annet fellestrekk mellom de to fraksjonene var at de ønsket å belyse undertrykkelsen i det baskiske samfunnet og hvordan den baskiske kulturen ble tyrannisert, og dermed ”kvalt”, av Francos styringsapparat. Igjen ser vi at ETA ”tegnert opp” et baskisk folk som offer for sentralstyrets homogeniseringspolitikk og de psykiske og fysiske angrepene på baskisk kultur. Mediedekningen førte til at betydelig flere utenforstående ble deltagere i kategoriseringen av baskere som gruppe, og forsterket slik det bildet som hadde blitt skapt av dem. Som en konsekvens av dekning i media og økt oppmerksomhet ble også den interne identifiseringen forsterket. Konflikten var nå flyttet opp på et høyere nivå, og verden fulgte den med argusøyne. Arketyper av en basker, slik den ble kategorisert av utenforstående, ble i større grad enn tidligere forbundet med å representere det motsatte av sentralmakten, og denne polariseringen ble også videre implementert i den interne identifiseringen.¹⁴⁷

Affæren i Burgos var ETAs første virkelige møte med rampelyset, og bortføringen av Beihl var organisasjonens første aksjon med bred medieomtale. Drapet på Manzanas var riktignok både vågalt og fylt med symbolisme, men det brakte likevel ikke ETA ut på den internasjonale arenaen slik en bortføring av en vesttysk statsansatt kunne gjøre. Selvsagt har det hele også å gjøre med tidspunkt for handlingene. Mens likvideringen av Manzanas var en begynnelse på ETAs voldsstrategi, skjedde bortføringen av Beihl i en periode der

¹⁴⁶ *El Correo Español. El Pueblo Vasco*. 3. desember 1970

¹⁴⁷ Jfr. Jenkins 2005.

voldsspiralen hadde kuliminert med rettssaken i Burgos og alle protestene mot den. På de to årene som skiller hendelsene er det påfallende hvordan konteksten endres. Hvis vi tar utgangspunkt i at et av formålene med begge aksjonene var å skape blest rundt egen organisasjon, er det tydelig hvilken av dem som var mest vellykket.

I motsetning til Manzanas kom Beihl fra møtet med de baskiske separatistene med livet i behold. I et kommuniqué publisert i forbindelse med løslatelsen hevdet ETA-V at kidnappingen hadde to formål, der det viktigste var å forsøke å redde livene til de tiltalte i rettssaken, men aksjonen skulle også å tiltrekke verdens oppmerksomhet. I følge dem selv vitnet løslatelsen om at ETA ikke var fanatiske mordere. Manzanas ble drept fordi ETA var i besittelse av et moralsk ansvar, en forpliktelse overfor det baskiske folk om å kjempe til siste slutt.¹⁴⁸ Organisasjonen karakteriserte seg selv som beskytterne av baskisk identitet, og tilskrev seg selv og det baskiske samfunnet en revolusjonært moral. De spanske myndighetene på sin side prøvde å få ETA til å fremstå som blodtørstige mordere: ”Det er dette bildet som den fascistiske spanske imperialismen har forsøkt å trekke over hodet på oss. Til ingen nytte. Morderne – i ordets mest vulgære forstand – er dem selv, uansett hvor ”institusjonelt og lovmessig” de skulle utføre det.”¹⁴⁹ Sentralmakten ble altså ikke bare beskyldt for å undertrykke baskerne, men også for å fremstille dem som noe de ikke var, nemlig fanatiske voldsmenn. Burgos-rettssaken ble av mange sett på som en rettssak mot, ikke bare de seksten på tiltalebenken, men hele det baskiske folk.

To av de tiltaltes advokater ga i 1971 ut boken *El Proceso de Euskadi en Burgos* (*Euskadis straffesak i Burgos*), hvis tittel alene antyder at rettssaken var større enn seg selv. De to advokatene, Miguel Castells og Francisco Letamendia, hadde før prosessen startet ikke vært involvert i den radikale nasjonalistiske bevegelsen, men i ettertid ble de to av de viktigste protagonistene i bevegelsen, særlig fra 1977 ved opprettelsen av den politiske koalisjonen *Euskadiko Ezkerra* (EE – Baserlands venstre). I fremstillinger av rettssaken i øvrig litteratur vektlegges, foruten det nasjonale og internasjonale fokuset, advokatenes sentrale rolle i prosessen. Sullivan hevder at advokatene fungerte som velartikulerte talsmenn for ETA i en tid der organisasjonen var dårlig organisert.¹⁵⁰ Castells og Letamendias bok, for øvrig skrevet under pseudonymet Kepa Salaberri, er i seg selv et eksempel. I boken diskuteres lover og

¹⁴⁸ 'Comunicado de ETA al pueblo vasco y a la opinión pública mundial' (*Documentos Y Bind 12 s. 237*).

¹⁴⁹ 'Comunicado de ETA al pueblo vasco y a la opinión pública mundial' (*Documentos Y Bind 12 s. 237*). Min oversettelse. Sp orig. ”Es ésa la imagen que el imperialismo fascista-español ha intentado trazar sobre nosotros. En vano. Los asesinos – en el sentido más vulgar de la palabra – son ellos, por muy ”institucional y legalmente” que lo hagan.”

¹⁵⁰ Sullivan 1988: 95.

selve rettssaken med juridisk presisjon, samtidig som det underliggende tema er hvordan det baskiske folk blir undertrykket av den spanske stat. Advokatenes engasjement og kunnskap, sammen med en godt utviklet argumentasjonsevne, tjente som et perfekt talerør for ETA, og hjalp til med å opprette kommunikative forbindelser mellom en radikal og voldelig separatistisk organisasjon og demokratiske regjeringer verden rundt.

Tilbake i Burgos den 28. desember falt dommen. Femten av de seksten tiltalte ble funnet skyldige, seks av dem fikk dødsstraff, og de resterende ble dømt til sammenlagt 341 år i fengsel. Domsavgivelsen var som ventet kontroversiell, og den ble offentlig fordømt av flere land. Det internasjonale presset bidro til at Franco to dager etter omgjorde dødsstraffene til 30-årige fengselsstraffer. Hendelsene i Burgos ga ETA den oppmerksomheten som skulle til for at de kunne befeste seg som et reelt motstykke til diktaturet. Nå når organisasjonen var på alles lepper, forsterket den sin posisjon som en av de mest sentrale representantene for det baskiske folket. Den eksterne definisjonen av dem gagnet med andre ord ETA. Kategorien radikal nasjonalist ble anerkjent, og førte til at også den interne identifiseringen ble styrket. Med oppmerksomheten de radikale nasjonalistene fikk kunne ETA vokse, og etter restruktureringer var det ETA-Vs aksjonsrettede ideologi som tilslutt fikk gjennomslag. Den væpnede kampen skulle nå ta et skritt videre.

ETA viser styrke – diktaturet går mot slutten

Umiddelbart etter rettssaken i Burgos var ETA organisatorisk svekket. ETA-VI, som hadde kontrollert organisasjonen før og under rettsprosessen, begynte å miste grepet. Sullivan hevder at svekkelsen av ETA-VI primært hadde to årsaker: den ene var at mange av organisasjonens tilhengere var i fengsel, og dermed ute av spill. En annen årsak var at man orienterte seg mer til venstre enn tidligere, og vektla mobiliseringen av arbeiderbevegelsen foran mobiliseringen av den nasjonale bevegelsen.¹⁵¹ ETA-V tok, som sagt, gradvis over styringen, delvis fordi de var villige til å inkorporere nye elementer i organisasjonen. En av de mest betydningsfulle hendelsene i denne sammenheng var fusjonen med deler av PNVs ungdomsorganisasjon EGI (Eusko Gastedi Indarra) i 1972.¹⁵² I tillegg ønsket ETA-V å styrke hele den nasjonale bevegelsen med en folkefront som inkluderte hele spekteret av baskiske nasjonalister, inkludert moderate PNV. En slik kollektivt orientert holdning kan indikere at

¹⁵¹ Sullivan 1988: 113-127.

¹⁵² Clark 1984: 66.

det blant den baskiske befolkningen oppstod en viss dreining mot en ny bevissthet rundt etnisk tilhørighet.

Oppmerksomheten rundt rettssaken tilrettela, som vi diskuterte over, for en videre radikaliserings av det baskiske samfunnet, og man kan finne indisier på at støtten man fikk fra ulike hold forsterket ideen om at baskerne som etnisk gruppe var vesensforskjellig fra andre etniske grupper. Den kjente franske forfatteren og filosofen Jean- Paul Sartre hadde lenge sympatisert med det baskiske folk, som han holdt for å være kolonialisert av den spanske stat. Sartre skrev forordet til en bok om Burgos-saken der han hevdet at baskerne var en historisk folkegruppe. Sartre knyttet baskernes egenhet til en genetisk homogenitet, så og si urørt av andre sivilisasjoner:

Hvis vi uten sentralistiske fordommer forholder oss til historien, vil det bli helt tydelig for oss at den baskiske etnisiteten skiller seg totalt fra de omkringliggende etnisitetene, og at baskerne aldri har mistet bevisstheten rundt sin egen særegenhet. En egenartethet, i alle tilfeller, markert av biologiske karakteristikk som de praktisk talt har konserverert frem til i dag, og ved å ikke la sitt språk, euskera, korrumpes av de indoeuropeiske språkene.¹⁵³

Når nobelprisvinneren og den intellektuelle personligheten Sartre kunne fronte baskernes egenart, og derfor også den ”naturlige” rett til selvstyre, er det ikke vanskelig å forestille seg at han ikke var alene i sitt syn. I anledning Sartres død i 1980 skrev man i det nasjonalistiske tidsskriftet *Punto y Hora* at hans slutninger i forordet referert til over, fortsatt var gyldige; faktisk så hadde historien underbygget og forsterket hans ord.¹⁵⁴ Etter Burgos fikk den etniske nasjonalismen et oppsving, og har dannet grunnlaget for ETAs aktivisme helt frem til i dag. Spørsmålet dreide seg i stor grad om hvordan den baskiske identiteten skulle forsvares. Svaret fra ETA var enkelt nok: identiteten kunne bare reddes fra undergangen ved hjelp av aksjoner som beviste det baskiske folks vilje og styrke.

De første tegn til en styrket organisasjon ble tydelige ved bortføringene av Zabala og Huarte. Som diskutert tidligere var aksjonene relativt vellykkede i den forstand at ETA fikk demonstrert handlekraft. Men i kjølvannet av aksjonene ble det iverksatt storstilte aksjoner fra politiets side, som førte til et meget betent politisk klima i store deler av Baskerland. Under disse forholdene mistet ETA sitt andre militante medlem. Jon Goikoetxea (”Txapela”) ble

¹⁵³ Sartre 1971, I: Halimi Gisèle : *Le procès de Burgos*. Paris: Gallimard. (Spansk overs. (1972) *El proceso de Burgos*. Caracas: Monte Avila). Utgaven det er tatt utgangspunkt i her er forordet gjengitt i *Zutik* nr. 61 1971 (Documentos Y Bind 12 s. 262). Min oversettelse. Sp. orig. ”Si nos remitimos a la historia, sin prejuicios centralistas, aparece claramente que la etnia vasca difiere totalmente de sus etnias vecinas y que jamás ha perdido la conciencia de su singularidad, marcada en todo caso por caracteres biológicos que han conservado practicamente intactos hasta hoy y por la irreductibilidad de su lengua, el euskera, a las lenguas indoeuropeas.”

¹⁵⁴ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 172, april 1980: 16.

sammen med to andre unge militante den 18. mars 1972 stoppet i kontroll av Guardia Civil. Det utviklet seg til en skuddveksling der Goikoetxea ble såret. De tre klarte i første omgang å flykte, men den sårede Goikoetxea ble etter en kort flukt pågrepet. Noen timer senere ble Goikoetxea funnet død. Fra offisielt hold regnet man dødsfallet som selvmord.¹⁵⁵ ETA påstod derimot at de ikke kunne dreie seg om et selvmord ettersom skuddsårene indikerte at han hadde blitt skutt bakfra. Men dødsårsaken var i seg selv ikke det vesentlige; Goikoetxea hadde dødd i kampen for frigjøringen av den baskiske arbeiderklassen; uavhengig av hvem som faktisk avfyrte pistolen, ble hans død sett på som forskyldt av den spanske stat.¹⁵⁶

Som ved Etxebarrietas død fire år i forveien oppfordret ETA det baskiske folk til å demonstrere mot den repressive statsmakten som hadde tatt livet av en patriot hvis eneste forbrytelse var å kjempe for sitt folks frigjøring.¹⁵⁷ Følgelig oppstod det protester i forbindelse med Goikoetxeas begravelse og *Aberri Eguna*¹⁵⁸ den 2. april. Til forskjell fra persondyrkelsen Etxebarrieta ble utsatt for i ETAs publikasjoner, ble Goikoetxeas død brukt mer som et uttrykk for den kollektive kampen for frigjøring. Det baskiske folk (PTV) ble oppfordret eksplisitt til å aksjonere ved hjelp av demonstrasjoner, streiker, boikotter etc.: ”(...) vi forventer av PTVs revolusjonære kapasitet et massivt og voldsomt svar på disse dagers kamphandlinger.”¹⁵⁹ Bruken av ordet *violento*, som jeg har oversatt til voldsom, har konnotasjoner som åpenbart kan knyttes til vold. ETA opererte ikke lenger på vegne av folket, det var slutt på den tid der organisasjonen gjorde all den farlige og uønskede jobben det var å aktivt kjempe mot regimet. Sammen med folket skulle den nå knekke det undertrykkende regimet. Denne retorikken kan tyde på at man var inne i en periode med stor oppslutning rundt organisasjonen, noe som tillot en indre organisering som var mer suksessfull enn noen gang. ETA var med andre ord styrket både eksternt og internt, og det var dens solide organisasjon som la grunnlaget for den mest spektakulære aksjonen i organisasjonens historie.

Året 1973 var på hell og julehøytiden nærmet seg med stormskritt da en bil ble sprengt til himmels i gaten *Calle Claudio Coello* i Madrid. Inne i bilen satt Francos regjeringssjef og

¹⁵⁵ Se f. eks. *ABC Sevilla* 19. mars 1972 [lastet ned 16.11.09].

¹⁵⁶ 'Llamamiento al Pueblo Vasco' (*Documentos Y Bind* 12 s. 402).

¹⁵⁷ 'Aberri Eguna 72 "Txapela" Asesinado' (*Documentos Y Bind* 12 s. 419).

¹⁵⁸ Baskiske nasjonalister markerer hvert år *Aberri Eguna* der man minnes Sabino Aranas nasjonale oppvåkning. At dagen ble lagt til 1. Påskedag er neppe tilfeldig. Her kobles Jesu oppstandelse med den baskiske nasjonalismens "oppstandelse". Koblingen mellom religion og nasjon har, som vi har sett, hatt stor betydning for den baskiske nasjonalismen. Dagen fungerer i dag som baskisk uoffisiell nasjonaldag, kun feiret av de nasjonalistiske partiene og grupperingene.

¹⁵⁹ 'Aberri Eguna 72 "Txapela" Asesinado' (*Documentos Y Bind* 12 s. 419). Min oversettelse. Sp orig. "(...) esperamos la capacidad revolucionaria del P.T.V. una respuesta de enfrentamiento masivo y violento en estas jornadas de lucha."

potensielle etterfølger, Luis Carrero Blanco. Carrero Blanco, hans sjåfør og en livvakt døde momentant av den kraftige eksplosjonen som blåste bilen over tjue meter opp i luften over en femetasjers bygning før den landet på en balkong. Spekulasjonene om hvem som kunne stå bak attentatet varte ikke lenge. Samme dag, den 20. desember, utstedte ETA et kommuniqué der den påtok seg ansvaret. På julaften ble det holdt en pressekonferanse på den franske siden av grensen der ETA forklarte i detalj hvordan aksjonen hadde blitt gjennomført. Attentatet ble i kommuniqueet naturligvis rettfærdiggjort, og som ved tidligere anledninger ble regimets undertrykkende natur påpekt. Carrero Blanco var en viktig brikke i, og en sannsynlig forlengelse av, det undertrykkende av maktapparatet.¹⁶⁰

Attentatet skilte seg fra drapet på Manzanas idet ETA denne gang fremstilte drapet som en hevnaksjon, altså ikke bare et forsvar av undertrykkelsens ofre. Flere hadde fått føle undertrykkelsen på kroppen i 1973, og på grunn av dette og ETAs økte innflytelse og tilstedeværelse på begynnelsen av 70-tallet ble det enklere å ta i bruk en retorikk som fokuserte på angrep og hevn fremfor forsvar. Ni *etarras* hadde til nå blitt drept. De hadde blitt drept fordi de kjempet for et fritt Baskerland.¹⁶¹ ETAs ordbruk var direkte, aggressivt og angrepsrettet. Man skimtet nå en mulig ende på diktaturet.

Det skulle ta ytterligere to år før Franco trakk sitt siste åndedrag og prosessen som ledet mot demokrati kunne begynne. De to årene ble ikke mindre turbulente enn de foregående. Operasjonen som førte til drapet på Carrero Blanco hadde vært en militær suksess, men skapte dyp splid når det gjaldt metodebruk, og som vi har vært inne på ble organisasjonen kort tid etter attentatet delt i en militær- og en politisk- militær fløy. Vi har også sett at forholdet til arbeiderbevegelsen ble svært betent på denne tiden. Aksjonen hadde ikke vært en ubetinget suksess, med andre ord. ETA fremskyndet kanskje Francoismens fall med å ta livet av Francos arvtager, men det var ikke den avgjørende faktoren til regimets undergang. Motstanden mot regimet var riktignok fysisk fra ETAs side, men det var på det symbolske nivået ETAs aksjoner var mest virksomme. Aksjonene virket styrkende på baskernes kollektive selvidentifisering ved å fremstille motstanderen som et voldelig og undertrykkende onde, i motsetning til baskerne som kjempet en naturlig, og derfor legitim kamp for kulturell overlevelse. ETA gjorde nytte av denne dikotomien, og med hjelp av retoriske grep bidro den til at det ble utenkelig for store deler av den baskiske befolkningen å assosiere seg med ”det spanske”, som var synonymt med et undertrykkende styre.

¹⁶⁰ Kommuniqué gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 3) 1993: 152.

¹⁶¹ Kommuniqué gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 3) 1993: 152.

Årene 1974-1975 ble de hittil blodigste årene i ETAs historie. Antallet drepte som en følge av organisasjonens aksjoner var betydelig høyere enn alle de foregående år til sammen.¹⁶² Blodsutgytelsen gikk også andre veien, og flere av ETAs medlemmer ble tatt av dage av de spanske politistyrkene. Mest oppmerksomhet fikk pågripelsen av de tre ETA-medlemene José Antonio Garmendia ("Tupa"), Angel Otaegi og Jon Paredes Manot ("Txiki") 27. september 1975. De to sistnevnte ble til slutt henrettet. Oppstyret rundt rettssakene og de påfølgende henrettelsene kunne minne om Burgos-affæren fem år tidligere, men i mindre skala. Det internasjonale samfunnet hadde fått øynene opp for utviklingen i Spania og Baskerland, og flere land fordømte henrettelsene offentlig.¹⁶³ Innenfor de baskiske territoriene var responsen naturligvis enorm, noe som resulterte i en generalstreik som varte fra 28. august til 30. september. Forklaringen på de baskiske arbeidernes sivile ulydighet fant man i følge ETA i patriotismen som forbandt det baskiske folk i en høyere enhet.¹⁶⁴ Otaegi og "Txiki" ble som Etxebarrieta og Goikoetxea gjort til representanter for den ideelle patriotismen. ETA-pms offisielle organ *Hautsis* utgave fra oktober 1975 ble i sin helhet viet til de to *Gudariak* (baskisk for krigere evt. soldater, opprinnelig bruk om motstandskjempere under borgerkrigen, i senere tid brukt som betegnelse på medlemmer av ETA).

Særlig "Txiki" ble tillagt en betydelig symbolverdi. Familien Manot hadde emigrert fra provinsen Badajoz i regionen Extremadura, og bosatt seg i den lille byen Zarauz i Guipúzcoa. I kraft av sin bakgrunn representerte "Txiki" den ideelle immigranten. Hans kamp for et selvstendig Baskerland var det praktiske beviset på at deltakelse var viktigere enn etnisk tilhørighet.¹⁶⁵ Her må det innvendes at det etniske aspektet slett ikke forsvant, det inntok bare en annen form. Å tilegne seg og beherske felleskulturelle trekk var fortsatt sentralt i identifiseringsprosessen. "Txiki" hadde tilpasset seg den baskiske kulturen, i første rekke ved å lære seg det baskiske språket. ETAs første martyr, Etxebarrieta, hadde heller ikke i utgangspunktet mestret *euskera*, men tilegnet seg det i takt med sin nasjonale oppvåkning.¹⁶⁶

Foruten biografier over de to avdøde, var den nevnte utgaven av *Hautsi* preget av skildringer av arrestasjonene, domsavsigelsene og henrettelsene av de to militante. Også reaksjonene i etterkant er beskrevet. Å være den som setter ord på hendelser, gir rom for å legge føringer på det som blir gjenfortalt. Det trenger ikke bety at all historie gjenfortalt av

¹⁶² Se tabell i Clark 1984: 133.

¹⁶³ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 4) 1993: 76.

¹⁶⁴ *Hautsi* nr. 6, september 1975 (*Documentos Y* Bind 16 s. 473).

¹⁶⁵ *Hautsi* nr. 7, oktober 1975 (*Documentos Y* Bind 16 s. 522).

¹⁶⁶ *Iraultza* nr.1, 1968: 18. (*Documentos Y* Bind 08 s. 124).

ETA var rent ideologisk betinget, men at fremstillingene var farget av organisasjonens synspunkter – bevisst eller ubevisst – er hevet over enhver tvil. Historiene slik de ble fortalt av ETA, kan med rette klassifiseres under de fire typologier (romansen, komedien, satiren og tragedien) foreslått av Hayden White, uten at jeg skal forfølge denne klassifikasjonen særlig strengt videre.¹⁶⁷ Henrettelsene av ”Txiki” og Otaegi som de ble fremstilt av ETA er tragiske i seg selv, men språket som ble brukt for å beskrive hendelsene ga dem et mer romantisk tilsnitt. Henrettelsene er foran alt historier om heltemot. Ved begge anledninger ble de fordømte beskrevet som helt rolige i sin siste stund på jorden. De døde for saken, for friheten, for fedrelandet.¹⁶⁸ Igjen ser vi at patriotismen var en slags religion i seg selv¹⁶⁹ – eller retttere sagt; den ble fremstilt som noe større enn seg selv. De dødsdømte var ikke redde for å dø fordi de hadde gjort sin plikt overfor fellesskapet. Ved å gjenfortelle hendelser ble ETA det baskiske folks øyne og øre. Det var i møtet mellom den ”virkelige” virkeligheten og den ”oppfattede” virkeligheten man dannet sine oppfatninger; det var her man valgte side.

Kun kort tid etter henrettelsene, den 20. november, måtte general Franco gi tapt for lang tids sykdom, og en ny æra kunne begynne. ETA hadde rukket å bli en betydelig og innflytelsesrik gruppering, men ved inngangen av demokratiseringsperioden var den delt på midten mellom elementer som mente organisasjonen burde være en massebevegelse (ETA-pm) og de som mente at ETA burde være det baskiske folks væpnede forfront (ETA-m). ETAs bruk av vold hadde satt preg på det baskiske samfunnslivet, og ble forsøkt legitimert ved å vise til tradisjonelle baskiske symboler. Organisasjonen fremstilte det baskiske folk som undertrykt av en okkupasjonsmakt med en voldelig forhistorie, og baskernes egen historie ble gjerne omtalt som en historie om vold. Undertrykkelse ble med andre ord et symbol på baskisk enhet i kamp mot ytre makter. Som Bourdieu påpeker vil man alltid forsøke å reprodusere de strukturene man kjenner.¹⁷⁰ De eksisterende samfunnsstrukturene i Baskerland ble videreført med ETAs innsats, samtidig som den forsøkte å innføre nye radikale elementer. Så hva ville skje med Franco ute av bildet? Hadde ETA opparbeidet seg nok symbolsk kapital (jfr. Bourdieu) til å beholde sin toneangivende posisjon i det baskiske samfunnsliv? Og hvilke strategier ville den ta i bruk med henhold til identifiseringsprosessene i den nye tiden?

¹⁶⁷ White 1975: 7.

¹⁶⁸ *Hautsi* nr. 7, oktober 1975 (*Documentos Y* Bind 16 s. 513).

¹⁶⁹ Mees 2003, Zulaika 1988.

¹⁷⁰ Bourdieu 2009.

Kapittel 4: Mot demokrati og autonomi. Fra motstandskamp til terrorisme?

”It’s *déjà vu* all over again.” – Lawrence ”Yogi” Berra

Radikal nasjonalisme i en radikal samfunnsendring

Med Franco forsvant noe av ideologien som omkranset ham. Det spanske folk hadde levd under hans diktatur i nærmere 40 år, og var nå klare for reform. Da kong Juan Carlos den 1. ble utnevnt til statsoverhode den 22. november 1975, kun to dager etter Francos bortgang, begynte hva man på spansk kaller *La Transición*. Perioden frem til 29. desember 1978, da den spanske grunnloven ble vedtatt, var en overgangsperiode hvor man forsøkte å gjenopprette demokratiet i Spania. Selv om prosessen var utfordrende, har den i ettertid blitt sett på som vellykket, tross for uroligheter fra separatister (ETA spesielt) og andre grupperinger, Tejeros statskupp i 1981 og beskyldninger om falangistenes fortsatte fotfeste i statsapparatet – for å nevne noen eksempler. En av de kompliserende faktorene gjennom prosessen var eksplosjonen av politiske grupperinger som alle ønsket å delta i det offentlige ordskiftet. De mange ørsmå partiene var opphavet til økenavnet ”taxipartier” (*partidos-taxi*) fordi alle medlemmene fikk plass i en drosje.¹⁷¹

Fragmenteringen av politikken påvirket ETA på to plan: det første planet var internt og organisatorisk, og handlet først og fremst om man skulle prioritere voldelige eller politiske virkemidler. Eksternt dreide det seg om ETAs forhold til det øvrige samfunnet. Det ble tillatt å uttrykke politiske standpunkter, og man opplevde en revitalisering av det politiske liv, der flere politiske alternativer vokste frem. Kampen mot et undertrykkende regime var ikke lenger hovedsaken. Derimot ble andre kamper tatt opp på andre områder. Miljøaktivisme og kvinnefrigjøring var to felt som virkelig gjorde seg gjeldende utover på 70-tallet. I tillegg til den mye diskuterte dikotomien mellom sosialisme og nasjonalisme, utgjorde de en trussel mot den ”eneveldige” frigjøringsposisjonen ETA ønsket å ha. Som om ikke det var nok hadde den spanske økonomien, i likhet med store deler av den øvrige verden, fått hard medfart av den internasjonale oljekrisen i 1973.

Nasjonsspørsmålet besto likevel, og i desember 1979 ble endelig *Estatuto de Autonomía del País Vasco de 1979* (vedtekten om Baskerlands autonomi), også kalt *Estatuto*

¹⁷¹ Magone 2004: 85-86, Muro 2008: 117. I 1977 hadde 579 partier intensjoner om å stille til valg, og over 200 registrerte seg.

de Guernica (Guernica-avtalen), vedtatt av parlamentet i Madrid. Den baskiske autonome enhet var dermed et faktum. Avtalen anerkjente Baskerland som et historisk territorium og ga Baskerland et begrenset selvstyre, blant annet ved å innføre en egen baskisk regjering med kontroll over den økonomiske politikken og en egen baskisk politistyrke (Ertzaintza). Videre anerkjente den baskiske nasjonale symboler, som det baskiske flagget *La Ikurriña*, og gjorde det baskiske språket *euskera* til hovedmålform på lik linje kastiljansk.¹⁷²

Mange moderate nasjonalister støttet avtalen, og den fikk et overveldende flertall i den påfølgende folkeavstemningen i de baskiske områdene. Avtalen var allikevel kontroversiell. Selv om den åpnet for utstrakt selvstyre og anerkjente baskernes historiske fellesskap, aviste mange radikale nasjonalister avtalen som et skalkeskjul for fortsatt spansk dominans av de baskiske områdene. Det vanskeligste å svelge var at man gjennom avtalen anerkjente den spanske grunnloven av 1978, med de rettigheter og plikter den stilte til hele den spanske befolkningen. I tillegg var mange svært misfornøyd med at Navarra ikke automatisk ble inkludert i den baskiske autonome enheten, men skulle kunne avgjøre sin egen skjebne (Navarra valgte i 1982 tilslutt å bli en egen autonom enhet). Den separatistiske linjen *izquierda abertzale*-bevegelsen førte var uforenelig med kompromissene i avtalen, og bevegelsen følte seg sveket av de mer moderate grupperingene som støttet Baskerlands nye autonomi. Separatistene mente at de moderate gjennom avtalen solgte baskernes rett til selvstyre for en billig penge, og oppfordret derfor befolkningen til å avstå fra å stemme. Med det lyktes de relativt bra, etter eget syn, med en valgdeltagelse på under 60 prosent. Selv om 90% stemte for avtalen, og kun 5% mot, hevdet radikale røster at nær halvparten av den baskiske befolkningen, ved å boikotte avstemningen, også hadde forkastet avtalen.¹⁷³

Nøyaktig hva fragmenteringen av det baskiske samfunnet betydde for ETA og deres innflytelse skal vi komme nærmere inn på i neste kapittel. Her skal det bare understrekes at både det baskiske og det spanske samfunnet hadde hendene fulle av nye og pressende saker, noe også ETA måtte forholde seg til. ETA-pm og ETA-m valgte forskjellige veier, men felles for dem begge var at de krevde oppmerksomhet, og begge fraksjonenes virksomhet var fortsatt aksjonsrettet. Mye var altså forandret, og med demokratiet på trappene endret

¹⁷² Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre, Estatuto de Autonomía del País Vasco. [Lastet ned 03.02.2010 fra http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo3-1979.html].

¹⁷³ Se f. eks. *Egin* 28. oktober 1979. I et åpent brev opprinnelig publisert i avisa El País, her gjengitt i den baskisknasjonalistiske avisa *Egin*, redegjør Francisco "Ortzi" Letamendia, en av hovedmennene i det toneangivende radikale koalisjonen av nasjonalistpartier, Herri Batasuna (HB – folkelig enhet), for et slikt syn. I tillegg til å påpeke den lave valgdeltakelsen hevder han også å kunne bevise flere uregelmessigheter med valget, uten at vi trenger gå spesifikt inn på disse her.

forutsetningene for ETAs virksomhet seg betraktelig. Ville organisasjonen klare å opprettholde den symbolske makten den hadde opparbeidet seg? Oppfattet det baskiske samfunnet organisasjonen for å være frihetskjempere eller terrorister?

Terrorisme?

Den nye konteksten ETA befant seg i – eller det nye Spania – forandret hvordan den øvrige befolkningen anså organisasjonen. Som jeg har poengtert flere ganger, er jeg av den oppfatning at hvordan ”utenforstående” betrakter en gruppe både påvirker hvordan gruppen oppfatter seg selv og dens konkrete handlinger.¹⁷⁴ Støtten til ETA forsvant på ingen måte over natten, selv om forholdene man opererte under nå så annerledes ut, men det ble betydelig vanskeligere å rettfærdiggjøre voldelige aksjoner under demokratiske forutsetninger. Hadde ETA gått fra å være folkets frihetskjempere til å bli terrorister, bare opptatt av seg selv og egen sak? Fra ETAs side var svaret selvfølgelig nei, og dette stemmer også for så vidt ettersom både mål og virkemidler var de samme som tidligere. Men sett fra en annen side er det klart det måtte fremstå som et paradoks at kampen mellom ETA og myndighetene ble blodigere enn noen gang i en tid der demokrati var innen rekkevidde.

Terrorisme er ikke en ting i seg selv. Som vi har vært inne på tidligere betyr begrepsbruken mye for hvordan terrorisme forstås, og til og med utøves. Det er et politisk begrep, og blir ofte brukt som en merkelapp på virksomhet der bruken av voldelige virkemidler utfordrer de eksisterende samfunnsnormer. Det vil si at det i *begrepet* terrorisme ligger et minst like stort maktaspekt som i de handlingene som blir begått av de såkalte ”terroristene”. I bruk gir begrepet mening, og følgelig innvirker det på selvoppfattelsen til den som kategoriserer noe som terrorisme, og ikke minst til den som blir kategorisert. Begrepet vold, som ofte blir assosiert med terrorisme, kan også tolkes på flere vis, og hva som blir oppfattet som vold varierer også etter hvem som tar begrepet i bruk, og i hvilke situasjoner det blir brukt. Begrepene vold og terrorisme er begge tillagt symbolske betydninger som tangerer hverandre. Den avgjørende forskjellen er at sistnevnte som regel vil tolkes som et negativt begrep, mens førstnevnte potensielt kan rettfærdiggjøres.

Situasjonen volden (eller terrorismen for dem som foretrekker det begrepet) utøves i, forandres kontinuerlig, og meningen volden får endres i takt med denne kontekstendringen. Zulaika og Douglass har også sett for seg en kontekstbasert tilnærming: ”Rather than

¹⁷⁴ Jfr. Jenkins 2005.

assuming the "pathology" of the fictionalized terrorist, the analyst must specify the set of person [sic.] alternatives available within the society in question. Furthermore, this context is likely to change over time."¹⁷⁵ Hva var annerledes? Det er altså spørsmålet vi må stille. I tillegg må vi spørre oss om hva ETAs vedvarende voldsbruk betydde for den baskiske befolkningen. Med Francoregimet ute av bildet forsvant en viktig legitimeringsfaktor, så hvordan rettferdiggjorde ETA sine handlinger i denne nye sammenhengen? Tydeligst ser vi dette gjennom hvordan organisasjonen fortsatte å portrettere myndighetene som et undertrykkende regime.

Repression revisited

En tegning av den nykronede kongen Juan Carlos den 1. som klekkes ut av Francos livløse hode preger forsiden av desemberutgaven av *Hautsi* fra 1975. Under kan man lese følgende tekst: "kongen er død, leve kongen".¹⁷⁶ En annen karikatur samme sted viser en tilsynelatende apatisk konge som kommanderer seks soldater, og Francos hode er inkorporert i den kongelige hodepylden. Tolkningen av disse bildene er enkel: Juan Carlos ble av ETA sett på som en videreføring av Francos politikk. Men som det fremgår i lederartikkelen var det ikke gjennom kongen selv videreføringen foregikk, snarere var det det ekstreme høyres fortsatte posisjoner i statsapparatet som vedlikeholdt den gamle politikken. På en annen tegning fremstilles kongen som Francos hånddukke, et tydelig tegn på hvilken posisjon man mente kongen overtok. ETA tolket det slik at Francoismen hadde vokst seg større enn Franco selv.

Selv om ETA i den samme lederartikkelen ga Juan Carlos tilnavnet Franco II, og insisterte på at det nye regimet ville føre den samme undertrykkende politikken som Franco, anerkjente man samtidig at noe hadde endret seg, og at Francoismen stod svakere enn noen gang. Nettopp derfor var aktiv motstand avgjørende. Sjansen for å velte (det fascistiske, ifølge ETA) regimet var nå innen rekkevidde, og aktivismen måtte derfor trappes opp.¹⁷⁷ Francos død ga med andre ord håp om en bedre fremtid, og muligheter for store samfunnsendringer. Men for å kunne endre samfunnet på en slik radikal måte som ETA ønsket, måtte virkemidlene for å oppnå disse endringene rettferdiggjøres. Derfor var det i ETAs interesse å holde fast på at undertrykkelsen av Baskerland vedvarte.

¹⁷⁵ Zulaika & Douglass 1996: 101.

¹⁷⁶ *Hautsi* nr. 8, desember 1975 (*Documentos Y Bind 16 s. 537*). Min oversettelse. Sp. orig. "El Rey ha muerto, ¡viva el rey!" Fra og med Hautsis sjetten nummer overtok ETA-pm kontrollen over organet. Altså er det ETA-pms syn som kommer til syne her.

¹⁷⁷ *Hautsi* nr. 8, desember 1975 (*Documentos Y Bind 16 s. 537*).

For å underbygge påstanden om at den spanske regjeringen fortsatt førte en undertrykkende politikk overfor det baskiske fellesskapet, pekte ETA på konkrete hendelser og politiske forhold. Jeg vil her nevne to eksempler. Det første er av kulturell art og dreier seg om forbudet mot å heise *La Ikurriña* (det baskiske flagget). Baskernes ypperste symbol kunne ikke vaie fritt før det ble legalisert 19. januar 1977.¹⁷⁸ *La Ikurriña* symboliserte på mange måter baskernes kamp for selvstyre og frihet, og mot underkuelse og trelldom, og derfor nølte myndighetene med å slippe det til i det offentlige rom. Det andre eksempelet kan knyttes til en spesiell hendelse, men det gjør det ikke mindre symbolsk enn det forrige. I forbindelse med streik og demonstrasjoner i Vitoria-Gasteiz i begynnelsen av mars 1976 ble til sammen fem baskiske arbeidere skutt og drept av politistyrkene som var satt inn for å stoppe urolighetene.¹⁷⁹ ETA tolket hendelsene som et bevis på at det fortsatt pågikk en konflikt der en statsmakt viste styrke mot et folk i opprør. For folket i opprør ble politiets opptreden tolket som en trussel mot hele det baskiske felleskap. Hendelsen ble med andre ord gjort til symbol på kampen mot et fortsatt repressivt regime.

Heller ikke innføringen av nye lover gjorde at man så på regimet som mindre undertrykkende. For å få bukt med urolighetene i de baskiske provinsene innførte den spanske regjeringen en ny terrorlovgivning (*Ley del antiterrorismo*) fra 1. juli 1978, som ga sikkerhetsstyrkene utvidede fullmakter og muliggjorde særbehandling av fanger som var mistenkte for terrorvirksomhet.¹⁸⁰ Selv om noen støttet loven, blant andre PCE som mente den støttet opp om den foreliggende grunnloven, og i så måte var et nødvendig steg i retning demokrati,¹⁸¹ anså mange den som en ytterligere forsterkende faktor i undertrykkingen av det baskiske folk. PNV helte mot sistnevnte, og hevdet at antiterrorloven gjorde at det ble for lett å erklære unntakstilstand, og at den på dette viset fremkalte minner om Francos tid.¹⁸²

Ifølge ETA var den baskiske identiteten fortsatt truet av den sentraliserende staten, og i likhet med perioden under Franco mente ETA at deres organisasjon var mest skikket til å forsvare "det baskiske". Særlig ETA-m vektla sin egen posisjon som foregangsgruppe, og hevdet i *Zutik* nummer 66 at avstanden mellom det baskiske folk og den spanske stat hadde vokst gjennom diktaturet. Den nye lovgivningen demokratiseringen tilbød ble sett på som ikke å gå langt nok i forsøket på å tette dette gapet. Derfor måtte ETA fortsette sin hemmelige

¹⁷⁸ Muro 2008: 119.

¹⁷⁹ *Hautsi* nr. 11, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 79).

¹⁸⁰ Lovteksten er gjengitt i *Egin* 1. juli 1978.

¹⁸¹ *Egin* 4. juli 1978.

¹⁸² *Egin* 1. juli 1978.

og handlingsorienterte virksomhet. Videre ble det fastslått at: ”ETA er en militær organisasjon som eksklusivt tjener de baskiske arbeiderne (...) og den vil ikke legge ned våpnene før sistnevnte ser at de kan garanteres sin frihet i form av et baskisk folkelig demokrati.”¹⁸³ Et regimes legitimitet lå ikke hos statsmakten, men hos folket, og det baskiske folk kunne verken godta det forrige eller det kommende regimet, hevdet ETA.¹⁸⁴ Igjen ser vi at ETA satt *folket* i fokus. Så lenge den baskiske befolkningen opptrådte samstemt var baskisk selvstyre et legitimt krav. Implisitt betydde et slikt fokus at baskisk identitet måtte uttrykkes gjennom styresettet. Siden den baskiske befolkningen levde under vilkår som ble oppfattet som å skille seg fundamentalt fra spanske omstendigheter, burde de også styres som en selvstendig enhet. I mellomtiden skulle ETA og deres aksjoner forsvare baskernes rettigheter.

Også ETA-pm anså det ”nye” systemet som illegitimt. Fraksjonen skilte seg fra ETA-m i det den mente at væpnet kamp kun skulle tas i bruk i samråd med massene. Nå som diktaturet offisielt var over kunne massebevegelsene på alvor ta del i den nasjonale frigjøringen. I ETA-pms øyne var det slik at selv om baskerne forstas ble undertrykt av den spanske stat, utgjorde demokratiseringsprosessen, som blant annet legaliserte noen politiske grupperinger, en viktig endring sammenlignet med tiden under Franco. Men fraksjonen understreket samtidig ved flere anledninger at en videreføring av væpnet kamp fortsatt var en del av løsningen på det nasjonale spørsmålet. Et slikt syn kom til syne i *Kemens* åttende utgave fra 1976, der det het: ”(...) den væpnede kampen må for hver dag som går knyttes sterkere til programmene og rytmene som bringes frem av massenes egen kamp.”¹⁸⁵ Siden massene blir viktigere enn noen gang bringes også spørsmålet om legitimitet frem i lyset: ”Vi bør i alle tilfeller alltid ta i betraktning at væpnede aksjoner som har til hensikt – direkte eller indirekte – å støtte massenes kamp, aksepteres og forstås av massene selv, og at de i tillegg forstår muligheten for at aksjonene kan generere mer undertrykkelse [fra sentralmaktens side].”¹⁸⁶ Til tross for en retorikk som gikk langt i bruk av våpenmakt, er det klare indikasjoner på en langt mildere linje enn den ETA-m trakk opp, og særlig ett sted kommer

¹⁸³ *Zutik* nr. 66, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 16 s. 115). Min oversettelse. Sp. orig. ”E.T.A es una organización militar al servicio exclusivo de los trabajadores vascos (...) y no dejará las armas hasta que aquellos vean garantizada su libertad en el marco de una democracia popular vasca.”

¹⁸⁴ *Zutik* nr. 66, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 16 s. 115).

¹⁸⁵ *Kemen* nr. 8, 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 559). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) la lucha armada tiene que ir cada vez más ligada a los programas y a los ritmos que la propia lucha de masas propone.”

¹⁸⁶ *Kemen* nr. 8, 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 562). Min oversettelse. Sp. orig. ”De todas formas, siempre deberemos de tener en cuenta si las acciones armadas de apoyo directo o – indirecto a la lucha de masas, son aceptadas y comprendidas por éstas, y también la capacidad de represión que aquellas generan.”

ETA-pms reformvilje tydelig frem: ”For oss slutter diktaturet, eller bedre sagt, begynner demokratiet i det øyeblikket man igangsetter etableringen av en viss grad av selvstyre.”¹⁸⁷

Begge fraksjonene var enige om at diktaturets undertrykkende strukturer fortsatte etter Francos død, og at disse måtte fjernes for at man i det hele tatt kunne diskutere baskernes endelige frigjøring. Målet om et uavhengig Baskeland ble det ikke sådd tvil om, men veien dit skapte kontrovers. Uansett hvilken metode man foretrakk var fellestrekket at man inkluderte folket i sine planer, enten ved å lede det i riktig retning slik ETA-m foreslo, eller på ETA-pms vis ved å involvere baskerne direkte i frigjøringskampen. Ut ifra de to fraksjonenes strategi kan vi se at ETA-pm la til rette for et mer demokratisk syn på Baskerlands fremtid, i motsetning til ETA-m som hadde en mer revolusjonær tilnærming.

Som tiden skulle vise, økte den politiske mobiliseringen av baskere, men ikke nødvendigvis til det beste for noen av de to fraksjonene (dette vil bli diskutert inngående i neste kapittel). Den radikale nasjonalismen kunne ikke se bort ifra de politiske endringene som fulgte etter Francos død, men strevde for å opprettholde sin egen legitimitet ved hjelp av kontinuiteten de mente fantes i undertrykkelsen. Selv om det i senere tid har blitt avslørt at den spanske stat på dette tidspunktet brukte ”terroristenes egen medisin” mot ETA,¹⁸⁸ kan ikke metodene sammenstilles med den åpenlyse repressive linjen under Francoregimet, så det er ikke omfanget av undertrykkelsen som er viktig i vår analyse, men snarere hvordan ETA brukte begrepet. Som tidligere ble undertrykkelse et symbol på baskernes historiske kamp for selvstyre; fra mytiske tider via borgerkrigen og diktaturet og frem til den perioden vi nå diskuterer. Det sier seg selv at undertrykkelsen har inntatt ulike former i alle disse periodene, og den kan heller ikke sies å være konstant innenfor disse tidsrommene. Men like fullt har den preget baskernes forståelse av seg selv og verden rundt seg. Som et produkt av det baskiske samfunnet, var det en naturlig ting for ETA å videreføre denne ”lidelsestradisjonen” som var et av nøkkelsymbolene i legitimeringen av voldelige handlinger.

¹⁸⁷ *Kemen* nr. 8, 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 558). Min oversettelse. Sp. orig. ”Para nosotros la dictadura terminará, o mejor dicho, va a comenzar la democracia en el momento en que se establezca y se inicie un cierto grado de autogobierno.”

¹⁸⁸ Som for eksempel episoden i Vitoria-Gasteiz da fire streikende arbeidere ble drept av politiet (se over). Et annet eksempel er, som Woodworth indikerer i kapittel 3 av sin bok *Dirty War, Clean Hands*, at spanske styresmakter drev en ”skitten krig” (”Dirty War”) mot ETA, godt hjulpet av leietropper og leiesoldater. Woodworth 2002: 46. Woodworth deler den skitne krigen i to perioder, fra 1975-1981 og fra 1983-1987. Hoveddelen av boken tar for seg den andre perioden der han viser forbindelsen mellom stat og leietroppen GAL (Grupos Antiterroristas de Liberación – antiterroristiske frigjøringsgrupperinger). Den første perioden la grunnlaget for denne andre perioden hevder Woodworth.

Vold atter en gang

Paradoksalt nok eskalerte volden fra ETAs side etter Francos død. Dette paradokset har vært et yndet forskningsobjekt, samtidig som det har skapt mye hodebry blant forskere. For demokrati og vold går da vel ikke sammen? Men på den andre siden er ikke Baskerland det eneste eksempelet på at vold kan oppstå i demokratiske samfunn (bare tenk på radikale undergrunnsbevegelser som RAF i Tyskland og BR i Italia). For å løse dette paradokset viser Mees til den tyske sosiologen Peter Waldmann som hevder at demokratiet danner gode forhold for terrorvirksomhet. Ytringsfriheten, som mange holder for hjørnesteinen i et demokratisk samfunn, åpner for at radikale grupper får formidlet sitt budskap, og sjansen for at budskapet får gjenklang hos deler av befolkningen er større enn i de tilfeller de blir tvunget under jorden.¹⁸⁹ I ETAs tilfelle er dette delvis riktig, men kun på kort sikt fordi den spanske demokratiseringsprosessen gjorde organisasjonen mindre relevant.

Radikale nasjonalister – ETA inkludert – kom med frislippet av pressen til orde gjennom likesinnede publikasjoner som f. eks. *Egin* og *Punto y Hora*, eller politiske koalisjoner bestående av nasjonalistiske grupperinger, som Euskadiko Ezkerra (EE – Baskerlands venstre) og Herri Batasuna (HB – folkelig enhet), samtidig som de også fikk en stemme gjennom uttalelser i de nasjonale mediene.¹⁹⁰ Volden vedvarte, ETA fikk større retorisk handlingsfrihet, men hva betydde det for videreutviklingen av en radikal baskisk identitet, og ETAs forhold til det baskiske samfunnet? ETA kunne ikke gi opp sin voldelige strategi dersom den ønsket innflytelse, fordi det i det baskiske samfunnet sementert seg forventninger til organisasjonen. ETA hadde blitt et ”merkenavn” forbundet med voldelige aksjoner. Ren politisk aktivisme var forbeholdt andre politisk partier og organisasjoner som de overnevnte EE og HB (disse var ikke voldelige tross sin tilknytning til ETA). ETAs vedvarende virksomhet og betydning kunne ikke forsvinne over natten, av den enkle grunn at deres endelige mål om selvstendighet på langt nær var oppnådd.

I overgangen til demokrati skjedde det en forskyvning av maktforholdene i det baskiske samfunnet. I en slik forskyvning ble det avgjørende for ETA å befeste sin posisjon

¹⁸⁹ Mees 2003: 177.

¹⁹⁰ Et eksempel på at radikale nasjonalister slapp til i spansk nasjonalt media så vi ovenfor da ”Ortzi” kom med sine synspunkter rundt folkeavstemningen om autonomiavtalen. Når det gjelder de radikale koalisjonene og publikasjonene nevnt her, vil jeg komme med noen presiserende anmerkninger. Tidsskriftet *Punto y Hora* og avisa *Egin* ble henholdsvis stiftet i 1976 og 1977, og var IKKE direkte tilknyttet ETA, til tross for sammenfallende syn på selvstendighetsspørsmålet. Publikasjonene ga derimot rom for ETAs ytringer, selv om deres metoder var omdiskuterte. EE ble stiftet i 1977, og HB, som sprang ut fra en splittelse i EE, i grove trekk på grunn av autonomispørsmålet, i 1978. Begge koalisjonene hadde flere medlemmer med røtter i ETA, og ble støttet av henholdsvis ETA-pm og ETA-m.

som Baskerlands og det baskiske folks leder. En av de viktigste årsakene til at volden fortsatt ble ansett som legitimt virkemiddel – både fra ETA og deler av den baskiske befolkningen sin side – var at den tidligere hadde blitt sett som eneste mulighet for ETA å forsvare hva man oppfattet å være baskiske verdier. For selv om demokratiseringsprosessen gjorde det enklere for ETA å komme til orde i offentligheten, var den fortsatt en ulovlig organisasjon med et revolusjonært tilsnitt. Den var lite kompatibel med demokratibyggingen, et prosjekt ledet an fra sentrumselementer av det politiske liv.¹⁹¹ Avgjørelsen om å fortsatt væpnet aktivitet gjorde at ETA-pms kvasi-demokratiske tilnærming var lite egnet. Herunder lå ETAs store problem, og uviljen mot å samarbeide med øvrige politiske grupperinger – og aller minst sentrumspartier – var en avgjørende faktor i videreføringen av ETAs væpnede kamp. Som tidligere utkjempet ETA kampen på to plan (se kapittel 3): en ekstern kamp mot statsmakten som det ble hevdet at utnyttet og undertrykket Baskerland økonomisk og kulturelt; og en intern kamp mot enkeltpersoner eller grupper man definerte som motstandere av et fritt og sosialistisk Baskerland.

Eksternt var de væpnede aksjonene fra ETAs side i første rekke rettet mot de spanske sikkerhetsstyrkene. Før 19. januar 1977 da *La Ikurriña* fortsatt var ulovlig, brukte *Guardia Civil* mye ressurser på å fjerne flagg som baskiske nasjonalister – deriblant ETA-sympatisører – hadde hengt opp på ulike steder. ETA oppfordret patrioter til slike små aksjoner, og i *Zutik* nummer 67 ble det beskrevet i detalj hvordan man som enkeltperson med enkle hjelpemidler kunne lage anordninger til bruk mot fiendtlige mål. Foruten teknikker for å henge opp flagg, ble det også beskrevet hvordan man kunne lage og behandle diverse eksplosiver. Hensikten med opplæringen, i følge ETA, var å væpne befolkningen slik at den kunne forsvare seg i en tid der undertrykkelsen og politiets metoder hadde blitt hardere.¹⁹² I henstillingen lå det et krav om deltagelse, og de fleste var i stand til å henge opp flagg; en vanlig, men symboltung aktivitet. Ofte ble flaggene plassert svært høyt over bakken, eller i høyspentledninger, noe som gjorde det risikofullt å ta dem ned. I et tilfelle døde en *Guardia Civil* av elektrisk stød.¹⁹³ Ved et annet tilfelle omkom nok en sivilgardist i samme ærende, men denne gangen var det ikke et uhell: det var festet sprengstoff på flaggstangen som detonerte da gardisten berørte den. ETA påtok seg ansvaret for handlingen.¹⁹⁴

¹⁹¹ Sentrumskoalisjonen UCD (Unión de Centro Democrático – demokratisk sentrumsunion) ledet av Adolfo Suárez var en av de drivende kreftene under *La Transición*.

¹⁹² 'Recomendaciones de carácter defensivo' *Zutik* nr. 67, november 1976. (*Documentos Y Bind* 16 s. 224).

¹⁹³ *La Vanguardia* 13. april 1976 [lastet ned 15.01.2010 fra <http://hemeroteca.lavanguardia.es>].

¹⁹⁴ *Zutik* nr. 66, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 16 s. 168), *La Vanguardia* 18. januar 1976 og 20. januar 1976 [lastet ned 15.01.2010].

Det virker paradoksalt, men ETA hevdet at ved å sprengne flagget forsvarte man det viktigste symbolet for baskisk separatisme. Å eksponere *La Ikurriña* eller andre symboler som representerte det baskiske, anså ETA for å være en demokratisk rettighet, og ved å fjerne flagget, hadde sivilgardisten forbrutt seg mot denne rettigheten.¹⁹⁵ En rettighet ETA anså det som legitimt å forsvare med vold. Det kan virke som en selvmotsigelse at ETA hevdet de forsvarte demokratiske verdier ved hjelp av handlinger som de fleste holder for å være udemokratiske. ETA på sin side så ikke på hendelsen som terrorisme fordi man forsvarte retten til å ta i bruk egne symboler på lik linje med et hvert demokratisk samfunn. Hadde bare flagget blitt sprengt, ville kanskje hendelsen hatt en annen symboleffekt, men idet man tok livet av en som jobbet for den spanske undertrykkelsen, kunne det hele tolkes som et tegn på kampvilje på vegne av det baskiske folk. Symptomatisk for ETAs virksomhet, og som vi spesielt kan se i dens oppfattelse av Spania som et undertrykkende regime, er at man innenfor ETA sjelden anså egne handlinger som offensive, men som et forsvar av baskiske verdier.

Det var imidlertid ikke bare *Guardia Civil* som representerte det undertrykkende regimet. I dokumentet *¿Por que la Campaña Anti-Alcaldes?* redegjorde ETA-m hvorfor de planla å starte en kampanje mot borgermestere rundt om i baskiske byer den oppfattet som fascistiske. Disse borgermestrene ble karakterisert som myndighetenes og *Guardia Civils* løpegutter, og fikk derfor to måneder på seg til å gå av. De som valgte å bli kunne vente seg sanksjoner fra ETAs side.¹⁹⁶ Kampanjen var en måte å kommunisere hva som var akseptabelt og ikke for personer i maktposisjoner, men truslene ble også satt ut i livet, selv om de ikke rammet mange. Ved et tilfelle ble en uskyldig utenforstående henrettet etter å ha blitt forvekslet med borgermesteren i Cizurquil. ETA-m vedkjente feilen, men påtok seg like fullt ansvaret for drapet.¹⁹⁷ Dagen i forveien, den 9. februar, hadde også borgermesteren i Galdakao, Victor Legorburu, blitt myrdet av ETA-m. Legorburu ble i kommunikeet ETA utstedte etter drapet karakterisert som fascist, og ble beskyldt for å gi informasjon og økonomisk støtte til den høyreekstreme geriljagruppen *Guerrillos del Cristo Rey* (Kristus Konges krigere).¹⁹⁸ Hvor mye hold det var i karakteristikken av og beskyldningen mot Legorburu er vanskelig å si, men ETA forsøkte i alle fall å bevise at det var koblinger mellom

¹⁹⁵ *Zutik nr. 66*, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 16 s. 168). Se også *La Vanguardia* 18. januar. Det baskiske flagget var på denne tiden forbundet med separatisme, og var langt fra så universelt brukt som det er i dag, der det er et symbol på baskisk autonomi.

¹⁹⁶ *¿Por que la Campaña Anti-Alcaldes?* (*Documentos Y* Bind 16 s. 295).

¹⁹⁷ Kommuniqué 12. februar 1976 (*Documentos Y* Bind 16 s. 303).

¹⁹⁸ Kommuniqué 9. feb. 1976 (*Documentos Y* Bind 16 s. 302).

styresmaktene – fra den spanske stat helt ned til lokalnivå – og høyreekstreme grupper som bekjempet terrorisme med terrorisme.

Flere slike høyreekstreme antiterrorgrupper gjorde sin inntreden da Francoæraen offisielt var over, og gjorde at ETA etter hvert fikk flere fiender. Juan José Etxabe, en tidligere leder i organisasjonen, ble den 2. juli 1978 alvorlig såret da bilen han kjørte ble beskyttet av en av disse geriljagruppene kalt BVE (Batallón Vasco Español – den baskisk-spanske bataljon) i nærheten av St.-Jean-de-Luz i fransk Baskerland. Hans kone, Agurtzane Arregi, som satt sammen med ham i bilen, døde momentant av skuddene.¹⁹⁹ Ved et annet attentat den 21. desember 1978 ble lederen for ETA-m, José Miguel Beñarán Ordeñana (”Argala”), drept av en bilbombe i den fransk-baskiske byen Anglet. BVE stod trolig bak.

De spanske myndighetene fikk etter hvert bedre grep om organisasjonens virksomhet i Frankrike. ETA-medlemmer som skjulte seg på den franske siden av grensen ble utlevert av franske styresmakter. Det er også blitt hevdet at noen ble tatt av dage av leiesoldater med ulik tilknytning til spanske sikkerhetsstyrker.²⁰⁰ Ved å assosiere styresmaktene med grupperinger av et slikt kaliber, kunne radikale nasjonalister hevde at det spanske statsapparatet fortsatte sin lite fintfølende behandling av baskisk separatisme. I en pressemelding utstedt av ETA-m få dager etter attentatet mot Etxabe og Arregi ble den spanske regjeringen holdt ansvarlig for det som hadde skjedd, og det ble konstatert at undertrykkelsen ikke lengre begrenset seg til den spanske delen av Baskerland, men hadde spredd seg nord for grensen.²⁰¹

Slike attentat gjorde sterkt inntrykk og skapte stor oppstandelse i de baskiske områdene. Umiddelbart etter drapsforsøket på Etxabe og drapet på Arregi, begynte ordet om hendelsen å spres, og i flere bedrifter brøt de ansatte ut i spontane streiker. I *Egin* rapporteres det om spesielle tilstander i deres hjemsted Mondragón, som i mange dager var preget av demonstrasjoner og nesten full stopp i arbeidslivet.²⁰² Reaksjonene etter likvideringen av ”Argala” hadde flere likhetstrekk. Flere tusen møtte opp i begravelsen i Saint-Juan-de-Luz i fransk Baskerland, og enda flere protesterte i gatene etter seremonien. *Egin* meldte om en fredelig markering der folkemengden hadde samlet seg på det stedet Arregi hadde mistet sitt liv.²⁰³ Markeringen var i seg selv symbolsk, og flere velkjente symboler fra *izquierda abertzale*-bevegelsen kunne observeres. *La Ikurriña* var selvfølgelig representert, og man

¹⁹⁹ *Egin* 4. juli 1978.

²⁰⁰ Jfr. Woodworth 2002. Det må presiseres at denne forbindelsen er uklar og omdiskutert.

²⁰¹ *Egin* 5. juli 1978.

²⁰² *Egin* 4. juli og 5. juli 1978.

²⁰³ *Egin* 31. desember 1978.

sang den patriotiske sangen *Eusko Gudariak* (baskiske krigere) som ble skrevet under borgerkrigen og handler om Baskerlands frigjøring fra fascismen. Begge de to symbolene stammet fra den tidlige epoken av baskisk nasjonalisme og fremførtes her i en ny kontekst. Som tidligere skulle symbolene virke forenende. De virket ikke lenger samlende mot et fascistisk regime, men mot to demokratiske stater, og den krigerske retorikken i sangen fikk en helt annen betydning når den ble brukt for å støtte ETA enn den hadde under borgerkrigen på 30-tallet. Under markeringen ble det også ropt slagord til støtte for Arregi og "Argala" og ETA, og mot det påståtte samarbeidet mellom Madrid og Paris.²⁰⁴

Nye og gamle helter

Et generelt trekk ved mange dramatiske begivenheter er at de ble gjort symbolske, og ofte involverte mange flere mennesker enn de opprinnelig impliserte. Det er de overnevnte attentatene, samt dødsfallene til Etxebarrieta, "Txiki" og Otaegi, eksempler på. I anledning at ett år hadde gått siden "Txiki" og Otaegi ble henrettet, ble det den 27. september 1976 holdt minnemarkeringer forskjellige steder rundt om i Baskerland for å hedre de to falne soldater. Flere steder endte sammenkomstene i bruduljer. I Vizcaya og Guipúzcoa streiket nesten hele arbeidsstokken, men i Álava og Navarra var ikke streikevirksomheten like omfattende.²⁰⁵

Stor oppstandelse ble det også knappe to år senere da tiårsmarkeringen for Etxebarrietas død skulle markeres. Fra 7. til 11. juni 1978 var særlig byene San Sebastián og Tolosa preget av uroligheter. Blant de mest symbolske handlingene var at folkemengden forsøkte å erstatte eksisterende gateskilter med nye preget med Etxebarrietas navn. I San Sebastián ble "*Avenida de Genaralismo*" (Øverstkommanderendes aveny) forsøkt døpt om til "*Txabi Etxebarrieta Kalea*" ("Txabi Etxebarrietas gate"), og i Tolosa forsøkte man å henge opp en minnesplakett på det stedet Etxebarrieta ble drept. Politiet satte en stopper for gjerningene, og i følge et tidligere ETA-medlem som deltok i markeringen, rev de også ned baskiske flagg og ødela bilder av den avdøde helten.²⁰⁶ Den vedvarende symboleffekten Etxebarrieta skapte ser ut til å ha vært fryktet av sikkerhetsstyrkene, men å fjerne de fysiske symbolene hjalp ikke stort; det var selve markeringen som ga nytt liv til reproduksjonen av martyrdom. Selv om han stod i sentrum for begivenhetene, var det imidlertid ikke bare Etxebarrietas dag, også andre som hadde gitt sitt liv for nasjonal frigjøring ble også hedret. I

²⁰⁴ Egin 31. desember 1978.

²⁰⁵ *La Vanguardia* 28. september 1978 [lastet ned 19.01.2010].

²⁰⁶ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 92, juni 1978: 8.

sin minnetale for Etxebarrieta den 11. juni i Tolosa, vektla den profilerte nasjonalisten og en av de ledende protagonistene i Herri Batasuna, Telesforo de Monzón, samhold på tvers av opprinnelse blant alle baskiske nasjonalister. I tillegg ble Txiki spesielt trukket frem, og brukt som et eksempel på at immigranter var like verdifulle som ”innfødte” i den nasjonale kampen.²⁰⁷

Martyriseringen var avgjørende for å holde den nasjonale mobiliseringen i gang, og poenget om at deltagelse var det viktigste kriteriet for baskiske frihetskjemper kan ikke understrekes nok. Under *Los San Fermín* (den kjente festivalen og okseløpet) i Pamplona i juli 1978 fikk den nasjonale bevegelsen en ny martyr i German Rodríguez Sainz som ble drept under opptøyer på tyrefekterarenaen. Protestene mot sikkerhetsstyrkenes (FOP – *Fuerzas del Orden Público*) brutale opptreden spredte seg til mange baskiske byer, og i San Sebastián måtte aktivisten Joseba Barandiaran bøte med livet etter å ha blitt skutt av politiet.²⁰⁸ Rodríguez hadde riktignok vært medlem av ETA-VI, og var inntil han døde aktiv i gruppen LKI (Liga Komunista Iraultzailea – den revolusjonære kommunistiske liga) som sprang ut av en tidligere splittelse i ETA, men verken han eller Barandiaran var på dette tidspunktet formelt tilknyttet ETA. Ikke hadde ETA så mye å si offentlig om hendelsene heller,²⁰⁹ men oppstandelsen deres død skapte viser at motstanden mot sentralmakten var stor i det baskiske samfunnet. Mye av grunnen til det var den nasjonale diskursen om undertrykkelse, hvor ETA de ti siste årene hadde vært en av de sentrale aktørene. Men maktforholdet var i endring, og Sullivan påpeker at streikene og protestene rettet mot ugjerningene var mindre enn tidligere, fordi venstrepartiene tok mer avstand fra ETAs aksjoner enn før.²¹⁰ Men tiltross for at ETAs posisjon i den nasjonale diskursen var svekket, oppfattet mange fortsatt organisasjonen som en garantist for den nasjonale bevegelsen. I demonstrasjonene ble det ifølge *Egin* ropt slagord som ”ETA matálos” (”drep dem ETA”) og ”ETA herria zurekin” (”ETA, folket er med deg”),²¹¹ en indikasjon på at ETA fortsatt var en viktig brikke det nasjonale ”spillet”.

Pressedekningen av hendelsene var det derimot ingenting å utsette på. I den radikale nasjonalistiske pressen kunne man lese side opp og ned om hva som skjedde i Pamplona og San Sebastián. *Punto y Hora* publiserte til og med en ekstra utgave. Ekstranummeret

²⁰⁷ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 92, juni 1978: 9.

²⁰⁸ *Egin* 11. - 14. juli 1978.

²⁰⁹ Dvs. at ingen direkte skriftlig fordømmelse fra ETA ser ut til å ha nådd media. Men det er all grunn til å tro at organisasjonen var minst like kritiske til hendelsene som store deler av den øvrige baskiske befolkningen.

²¹⁰ Sullivan 1988: 207.

²¹¹ *Egin* 14. juli 1978.

inneholder svært lite tekst, men er til gjengjeld spekket med illustrasjoner og bilder fra tragediene. Bildene taler for seg selv – som det sies i en innledende kommentar²¹² – og demonstrasjonene som førte til trefningene, etterspillet og begravelsene dokumenteres. Felles for mange av bildene er at de viser store folkemengder i protest. Samholdet hendelsene skapte på tvers av ulike grupperinger dokumenteres også av de mange fordømmelsene som kom fra de mange nasjonalistiske grupperinger trykket i pressen.²¹³ Mens noen av bildene representerer samhold, demonstrerer andre brutalitet i kamphandlingene mellom politi og demonstranter. Bildet av stedet der Rodríguez ble skutt, med hans blod som har sprutet på bilen som stod parkert bak ham, er spesielt sterkt. Bilder av ofrene – både i live og døde – virker like rystende. Ved å trykke slike bilder ville man vise resultatene av undertrykkelsen begått av sentralmakten og samtidig gi de undertrykte et ansikt. I et innlegg i *Egin* oppsummerte Telesforo de Monzón allerede i overskriften hvilken funksjon de avdøde hadde: de var ”(...) symboler, martyrer og skapere av Baskerlands enhet.”²¹⁴

Artikkelen til Monzón tar egentlig ikke for seg det overskriften lover, men han tar mer sikte på å sammenstille den aktuelle situasjonen i Baskerland med tidligere tiders undertrykkende regimer. Han sammenligner blant annet de spanske styresmaktene og sikkerhetsstyrkende tilstedeværelse i Baskerland med nazistenes okkupasjon av Frankrike, og deres brutalitet sammenligner han med Hitlers behandling av jødene under andre verdenskrig.²¹⁵ Setter vi overskriften sammen med innholdet ser vi hvordan nasjonal enhet blir satt i sammenheng med lidelse. For Monzón var hendelsene et bevis på at Navarra var en del av Baskerland; Rodríguez hadde ofret sitt liv for et samlet Baskerland, ikke bare Navarra, og Barandiaran ofret i San Sebastián sitt blod til German, og til forbrødring mellom alle de baskiske provinsene. Baskeland og Navarra var ett og det samme: ”Navarra har delt hans [Germans] død, og den har dekket ham til med Navarras og Baskerlands flagg, som begge bærer samme budskap.”²¹⁶

²¹² *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 97, juli 1978: 4.

²¹³ Se f. eks. *Egin* i datoene mellom 9. og 15. juli.

²¹⁴ *Egin* 15. juli 1978. Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) símbolos, mártires y artifices de la unidad de Euskal Herria.”

²¹⁵ *Egin* 15. juli 1978.

²¹⁶ *Egin* 15. juli 1978. Min oversettelse. Sp. orig. ”Nafarroa ha acompañado a su muerto lo ha cubierto con la bandera navarra y la bandera de Euskadi, que quiren decir lo mismo.”

Interne stridigheter

Realiteten avvek nok fra Monzóns beskrivelse, men som diskutert tidligere var enhetstankegangen svært viktig for en organisasjon som ETA. For å få spillerom og oppslutning måtte de radikale separatistene appellere til baskernes tilsynelatende enhetlige kollektive identitet; en geskjeft som ofte var en retorisk øvelse, men som også ble utøvd i praksis. I noen tilfeller så ETA seg tjent med å bruke sterke virkemidler mot "sine egne", slik den for eksempel gjorde da den kidnappet Zabala (se kapittel to), både for å markere sin posisjon, og for å vise hva som var akseptert og ikke innen det baskiske fellesskapet. Innenfor organisasjonen selv var reglene kanskje enda strengere. Under Franco var spenningene mellom nasjonalister og såkalte *españolistas* absolutt tilstede, og fortsatte å være det under overgangen til demokrati. Men i sistnevnte periode ble det så mye vanskeligere å holde den spanske stat adskilt fra baskiske forhold, mye på grunn av at det politiske liv ikke lenger bare handlet om man var undertrykker eller undertrykket.

Allerede før 1975 hadde Mikel Lejarza, bedre kjent under kodenavnet "El lobo" ("ulven"), infiltrert ETA-pm, og før han ble avslørt i 1975, rakk han å avlevere mengder av informasjon til den spanske hemmelige sikkerhetstjenesten (SECED – Servicios Central de Documentación). Affæren var pinlig for ETA, som unnskyldte seg med at en hver organisasjon som var så sterkt tilknyttet massene løp risikoen for å oppleve et slikt svik.²¹⁷ Etersom Lejarza selv var av baskisk opprinnelse var sviket desto tyngre å fordøye, og i ETAs øyne hadde han bedratt hele det baskiske folk og deres kamp for frihet. Det var derfor i folks egen interesse at ETA ba dem om å gi videre informasjon som førte til at man sporet opp Lejarza. Prisen for sviket skulle være hans liv.²¹⁸

Oppgjør med slike "chivatos" (angivere) var også bakgrunnen for ETA-m kampanje mot borgermestere nevnt over. I et kommuniqué til det baskiske folk der det ble redegjort for drapet på borgermesteren i Oiartzun, Antonio Etxeberria, ble det tydelig advart mot å samarbeide med Madrid; slik virksomhet ble belønnet med dødsdom. I følge kommunikeet var Etxeberrias ugjerninger at han motarbeidet opprettelsen av en ny *ikastola* (baskisk

²¹⁷ *Hautsi* nr. 8, desember 1975: 27 (*Documentos Y Bind 16 s. 537*).

²¹⁸ *Hautsi* nr. 8, desember 1975: 27 (*Documentos Y Bind 16 s. 537*). "El lobo" har opp til i dag sluppet fra operasjonen med livet i behold. Historien om "El lobo" er for øvrig dramatisk portrettert i filmen med samme navn. I følge Lejarza selv ligger handlingen i filmen svært tett til hans egen opplevelse – uten at det har noen praktisk betydning i min fremstilling [<http://www.elmundo.es/encuentros/invitados/2004/11/1306/index.html>]. Lastet ned 21.01.2010].

kulturskole); at han utnyttet innbyggerne i Oiartzun for egen vinnings skyld, og kanskje mest alvorlig: at han samarbeidet med, og informerte, den spanske okkupasjonsmakten.²¹⁹

Men man trengte ikke å aktivt motarbeide den baskiske nasjon, for å være dens fiende, også likegyldighet kunne straffes: ”(...) for øyeblikket er man i Baskerland *for eller mot nasjonen, det finnes for tiden ingen rom for nøytralitet*, og alle dem som måtte være mot nasjonen, risikerer samme skjebne som Antonio ETXEBERRIA.”²²⁰ Virkningen av en slik med-oss-eller-mot-oss-retorikk kan ikke undervurderes. Retorikken hadde til hensikt å knytte baskisk identitet til radikalisme – eller i det minste, aktivisme. Å bli beskyldt for forræderi var synonymt med segregasjon, man risikerte å bli utstøtt fra det ordinære samfunnslivet. Fra landsbyen Itziar hvor han gjorde sitt feltarbeid forteller Zulaika om en mann ved navn Carlos som ble stemplet som *chivato*. Grunnlaget for utfrysningen var beskyldinger om å ha angitt en patriot, og dermed var han en fiende av alle patrioter. Denne merkelappen skulle han bære resten av sitt liv, og han ble et symbol på fascismens tilstedeværelse.²²¹ Carlos ble med andre ord kategorisert som medløper til et undertrykkende regime. Dikotomien mellom patrioter og ikke-patrioter forsterket kategoriseringen, og Carlos endte opp med å kun ha venner på ikke-patriotisk side. Bildet som ble tegnet av Carlos forsterket seg selv, og er et godt eksempel på kategoriseringens makt i form av en syklus som det er vanskelig å bryte ut av. Samfunnet straffet imidlertid ikke *los chivatos* fysisk, det ansvaret ble overlatt til ETA. Det var også ETA som tilslutt sørget for Carlos tidlige død. Det siste han hørte før skuddene falt var *txakurra* (det baskiske ordet for hund som i overført betydning var et nedsettende begrep for politiet og dets medløpere).²²²

Organisasjonen var villig til å drepe alle som de regnet som motstandere av Baskerland, uansett om det dreide seg om stats- og/eller kapitalmakten eller ulydige i egne rekker, dvs. baskere eller til og med medlemmer av egen organisasjon. I *Hautsi* nummer ti oppfordres det til å videreformidle informasjon til ETA slik at: ”(...) alle angivere [Txibatots], ”hunder” [Txakurras], notoriske fascistere etc...skal føle seg sett, hørt og forfulgt av de revolusjonære.”²²³ Informasjon og etterretning var like viktig for ETA som det var for

²¹⁹ Kommuniké, 'A Todo el Pueblo Vasco', 25. november 1975 (*Documentos Y* Bind 16 s. 300).

²²⁰ Kommuniké, 'A Todo el Pueblo Vasco', 25. november 1975 (*Documentos Y* Bind 16 s. 300). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) actualmente en Euskadi se está *con el pueblo o contra él, ya no hay lugar para la neutralidad*, y todo aquél que esté contra el pueblo correrá la misma suerte que Antonio ETXEBERRIA.” (orig. kursivering og utheving).

²²¹ Zulaika 1988: 78-81.

²²² Zulaika 1988: 83-85.

²²³ *Hautsi* nr. 10, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 47). Min oversettelse. Sp. orig. ”Que todos los txibatots, txakurras, fascistas notorios etc... se sienten vistos, oídos y perseguidos por los revolucionarios.”

styresmaktene. Informasjonen ble brukt til å kontrollere det baskiske samfunnet ved å gi næring til frykten for å bli assosiert med fienden, og slik bli kategorisert som fiende selv – som Carlos' skjebne er et eksempel på.

Noen ganger var det vanskelig å definere hvem som var fiender, og hva som gjorde dem til fiender. I andre tilfeller var det åpenlyst hvem som ble regnet som motstandere, men siden det å ikke bidra i frigjøringskampen også ble ansett som forrædersk kunne grensene være uklare. I denne sammenheng var innføringen av *impuesto revolucionario* (revolusjonsskatt) en viktig faktor. For å finansiere virksomheten trengte ETA penger, og de som hadde penger ble ”oppfordret” til å gi organisasjonen økonomisk støtte. Innkrevingen av skatten foregikk gjennom metoder som trusler og utpressing, og ”bidragsyterne” var bedriftseiere rundt om i de baskiske områdene. Skatten skulle erstatte fysisk akkumulasjon av økonomiske midler, som ran og kidnappinger, og ga bedriftene anledning til å kjøpe seg fri fra slike trusler. Det var primært ETA-pm som utskrev revolusjonsskatt, og i den sjette utgaven av *Hautsi* ble det redegjort for hvordan systemet skulle utformes. Et påfallende trekk med denne teksten er at Huarte-kidnappingen (se kapittel to) trekkes frem som et eksempel på tidligere metoder for innkreving av penger, mens bortføringen av Zabala overhode ikke nevnes. Dette kan selvsagt være tilfeldig, men når ETA samme sted hevder at: ”Vi truer ikke mennesker av samme nasjon som oss; vi er ikke terrorister”²²⁴, kan det tyde på at man så seg tjent med å opprettholde dikotomien mellom baskere og *españolistas*. Men skatten skulle være et materielt bidrag til baskernes frigjøringskamp, og alle kapitaleieres deltagelse, inkludert de baskiskes, var påkrevd. De som lot være var den spanske undertrykkelsens løpegutter og måtte derfor stå til ansvar for det samme regimets handlinger.²²⁵

En av dem som nektet å føye seg for ETAs innkrevningsmetoder var Angel Berazadi Urbe som ble bortført 18. mars 1976, og funnet død 8. april, etter at løsepengene ETA ble tilbudt ikke tilfredstilte kravene.²²⁶ Drapet skapte store diskusjoner, mest fordi Berazadi sympatiserte med det baskiske nasjonalistpartiet (PNV), og av mange ble ansett som patriot. ETA så det fra et annet perspektiv: Berazadi var en del av det baskiske oligarkiet som hadde interesse av å opprettholde eksisterende samfunnsorden, ergo hadde han valgt kapitalismens side fremfor de baskiske arbeiderne. Kritikere som hevdet at ETA hadde angrepet en av sine

²²⁴ 'Sobre el Impuesto Revolucionario', *Hautsi* nr. 6, september 1975. (*Documentos Y Bind* 16 s. 424-425). Min oversettelse. Sp. orig. ”Nosotros no amenazamos a ningun hombre del pueblo; no somos terroristas.”

²²⁵ 'Sobre el Impuesto Revolucionario', *Hautsi* nr. 6, september 1975. (*Documentos Y Bind* 16 s. 424-425).

²²⁶ 'Comunicado al Pueblo Trabajado Vasco', *Hautsi* nr. 12, april 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 134), 'Berazadi: Una Aclaración Necesaria', *Hautsi* nr. 13, juli 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 164-166).

egne, var ifølge organisasjonen selv kun å finne blant den baskiske høyresiden og myndighetene.²²⁷

Det er all grunn til å anta at kritikken gikk langt bredere, og at mange baskere også stilte seg uforstående til aksjonen. En indikasjon på at så var tilfelle, kan vi lese i dokumentet som skulle avklare omstendighetene rundt henrettelsen. I denne teksten innrømmer ETA at aksjonen var feilslått, ikke på grunn av gjerningen i seg selv, Berazadi var tross alt en fiende av folket, men fordi man ikke forutså reaksjonene fra myndighetene og høyresiden som satte hardt mot hardt. Den steile holdningen som ETAs motstandere inntok førte, slik ETA så det, til en maktkamp der hver og en av aktørene (regjeringen, oligarkiet og ETA) ikke vek fra sine posisjoner, og det var i denne målingen av krefter at ETA så seg nødt til å gjøre alvor av trusselen mot Berazadis liv.²²⁸

Organisasjonen følte seg trengt opp i et hjørne, ute av stand til å drive politisk mobilisering av massene slik den ønsket. ”Betyr dette i tilfelle at vi har begått en terrorhandling?”, spør ETA retorisk. ”Selvfølgelig ikke”, svares det kontant; fordi: ”Berazadi var en oligark og ikke en del av folket, og ved et hvert tilfelle der oligarker blir bortført i fremtiden, vil vårt syn forbli uendret.” Organisasjonen stod for sine handlinger, og de eneste som hadde rett til å kritisere disse var det baskiske folk: ”Vi påtar oss [ansvaret] overfor folket. Det er det som skal dømme oss.”²²⁹ Standpunktet som ETA her tar ligger nær det som er to sentrale poeng i min egen hypotese: det første dreier seg om at det foregikk en maktkamp mellom de ulike aktørene i det baskiske samfunnet. ETA refererer riktignok til en mer fysisk maktkamp enn den diskursive tilnærmingen som er valgt i denne teksten, men jeg har også tidligere argumentert for at teori og praksis ikke skilles fra hverandre så lett. Det andre poenget er at ETA har vært avhengige av det baskiske folket for å opprettholde sin posisjon som en relevant maktfaktor i det baskiske samfunnet. Tidspunktet diskutert ovenfor var et kritisk punkt i denne sammenheng, og opp i all forvirringen om hva og hvem som falt innenfor ”det baskiske”, måtte folket gjøre seg opp en mening om ETA fortsatt skulle være en drivende kraft i samfunnet. Det er grunn til å tro at større deler av befolkningen på dette tidspunktet begynte å tvile på om ETAs metoder fortsatt var like virksomme.

²²⁷ ’Berazadi: Una Aclaración Necesaria’, *Hautsi* nr. 13, juli 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 164-166).

²²⁸ ’Berazadi: Una Aclaración Necesaria’, *Hautsi* nr. 13, juli 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 164-166).

²²⁹ ’Berazadi: Una Aclaración Necesaria’, *Hautsi* nr. 13, juli 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 164-166). Min oversettelse. Sp. orig. ”¿Significa esto acaso que hemos realizado un acto terrorista? Por supuesto que no. Berazadi era un oligarca y no un hombre del Pueblo y en cualquier otro arresto que realicemos en el futuro contra oligarcas nuestra posición no va a cambiar. (...) La asumimos frente al Pueblo. Que sea él quien nos juzgue.”

Frykten og forvirringen rundt hvem som utgjorde trusler mot det baskiske fellesskapet var til tider svært stor, som da Eduardo Moreno Bergareche ("Pertur"), en av frontfigurene i ETA-pm, plutselig forsvant, og sannsynligvis ble drept i slutten av juli 1976. Til dags dato er det ingen som vet hvem som eventuelt drepte ham, og hvor levningene etter ham befinner seg. Omstendighetene rundt hans forsvinning skapte imidlertid mye spekulasjon. "Pertur" hørte til den politiske delen av ETA-pm, og det ble spekulert i om den militante fløyen blant *los polimilis* (kallenavn for de politisk-militære), kalt *Bereziak*-kommandoene (spesialkommandoene), stod bak. Knappe to år etter forsvinningen kom familien til "Pertur" til konklusjonen at han ble drept på grunn av en intern maktkamp.²³⁰ Årsaken til det var at *Bereziak*-fløyen to måneder i forveien hadde kidnappet "Pertur" for å diskutere hans konfronterende lederstil, og da han forsvant gjorde den svært lite for å oppklare mysteriet.

Den mest utbredte forklaringen på forsvinningen, både innenfor de to ETA-fraksjonene og blant den baskiske befolkningen, var imidlertid at det var de såkalte antiterrorgruppene som med myndighetenes velsignelse hadde utført drapet. I sine publikasjoner ga ETA det repressive styresettet skylden, og som ved mange andre anledninger ble "Pertur" hedret som en som hadde gitt sitt liv for sin nasjon. Ifølge ETA-pm var "Pertur" en skikkelse myndighetene fryktet, ikke som terrorist slik media hadde fremstilt ham, men som revolusjonær leder med politisk kløkt. "Perturs" politiske potensial, sammen med hans evne til å lede massene, ble ansett som verdifulle, og et angrep på ham var derfor også et angrep på ideen om et fritt Baskerland – og et angrep på det baskiske folk.²³¹ Det baskiske folk og "Pertur" ble på denne måten uløselig forbundet, noe som kom til uttrykk i de mange demonstrasjonene umiddelbart etter episoden. I demonstrantenes øyne skulle ikke hans død gå upåaktet hen; demonstrantene kom med løfter som: "Pertur, bror, folket vil sikre din hevn", og forsikringer om at han ville innta samme martyrstatus som de mange som hadde ofret sitt liv før ham: "Pertur, kriger, har dødd for Baskerland."²³² "Pertur" fikk et ettermæle der han – ikke helt ulikt Txabi Etxebarrieta – ble fremstilt som den intellektuelle og kalkulerte revolusjonære. Men i motsetning til Etxebarrieta hadde "Pertur" virket i en tid der politisk aktivisme og mobilisering av massene var mer utviklet og enda mer aktuelt. ETA-pm hadde tross alt jobbet mot akkurat denne målsetningen. Selv om omstendighetene rundt de to dødsfallene skiller seg markant fra hverandre, ble begge aktivistene gjort til symboler på

²³⁰ Sullivan 1988: 169.

²³¹ *Hautsi* nr. 14, august 1976. (*Documentos Y* Bind 17 s. 175).

²³² *Hautsi* nr. 14, august 1976. (*Documentos Y* Bind 17 s. 175). Min oversettelse. Sp. orig. "Pertur, hermano, el pueblo te vengara" og "Pertur, gudari ha muerto por Euskadi."

frigjøringskampen: Etxebarrietas død kan best beskrives som en håndgripelig, men samtidig rituell hendelse i direkte kontakt med diktaturets maktutøvende styrker. ”Perturs” forsvinning var preget av uklarhet, men allikevel ble den brukt til å fremme synet på at den spanske stat fortsatt tok i bruk undertrykkende midler for å bli kvitt uønskede elementer.

”Pertur-affæren” hadde en samlende effekt for det baskiske folk under ett, men innenfor ETA var det urolig. To strømninger innad i ETA-pm – en som fortsatt holdt vold som et viktig virkemiddel, og en politisk orientert – utkrystalliserte seg i kjølvannet av ”Perturs” forsvinning. Førstnevnte, *Bereziak*-kommandoen, ledet av Miguel Angel Apalategui (”Apala”), rev seg løs fra i mai 1977, og ble endelig en del av ETA-m 28. september samme år.²³³ I april 1978 dukker også den ytterliggående fraksjonen *Comandos Autónomos Anticapitalistas* (CAA – de autonome antikapitalistiske kommandoene) opp, en uavhengig gruppe bestående av tidligere medlemmer av ETA-m, *Bereziak* og LAIA. CAA nektet å knytte bånd til andre nasjonalistiske grupperinger og representerte en ideologi fundert på væpnede aksjoner og eliminasjon av alle fiender.²³⁴ Sammen med ETA-m vedlikeholdt CAA volden under det spanske demokratiet utover 80-tallet.

Bereziak-kommandoene hadde lenge vært utenfor ETA-pms kontroll, og spenningene dem imellom kom klart til syne da Berazadi ble kidnappet av *Bereziak*-gruppen. Ledelsen i ETA-pm forsøkte som vi har sett å rettfærdiggjøre handlingen i ettertid, men slike aksjoner kunne ikke forenes med det politiske sporet ETA-pm hadde lagt seg i. Det definitive bruddet, som kan dateres til 20. mai 1977, kom da *Bereziak*-kommandoene kidnappet nok en baskisk bedriftseier. Javier Ibarra Bergé led samme skjebne som Berazadi, og ble funnet død 22. juni. Da *Bereziak*-kommandoen i kommunikeet der de påtok seg ansvaret for handlingen utga seg for å være de rettmessige ETA-pm skapte det full forvirring i den baskiske offentligheten.²³⁵ Hendelsen ble ikke overraskende begrunnet med at Ibarra hørte til den herskende klasse, og i kraft av sin klasses tilhørighet ønsket å opprettholde det eksisterende system. Også ETA-m forsvarte aksjonen på samme grunnlag.²³⁶

ETA-pm hadde inngått en avtale om våpenhvile før valget i 1977, som for øvrig var det første demokratiske parlamentsvalget siden 1936, men brøt avtalen da regjeringen ikke

²³³ ‘Comunicado de ETA a la clase trabajadora y al pueblo de Euskadi’ (*Documentos Y* Bind 18 s. 487), *Egin* 29. september 1977.

²³⁴ Clark 1984: 108.

²³⁵ Sullivan 1988: 178. Se også: ‘A la clase trabajador y a todo el pueblo de Euskadi’ (*Documentos Y* Bind 18 s. 526).

²³⁶ *Zutik* nr. 68, juli 1977.

imøtekom de kravene som ble stilt.²³⁷ Avtalen var likevel et avgjørende steg i retning avvæpning, og ETA-pm la ned våpnene for godt etter en avtale med den spanske regjeringen i 1981.²³⁸ Men i mellomtiden, som er perioden vi konsentrer oss om her, var vold fortsatt et anvendt virkemiddel. Aksjonene utført av ETA-m var riktignok flere og mer spektakulære, men ETA-pms vanskeligheter med å gi opp volden demonstrerer hvilken makt det ble oppfattet å ligge i volden, og la den stå som garantist for at ens politiske saker fikk gjennomslagskraft.

Nye muligheter – nye offensiver

Årene 1978-1980 ble de blodigste i ETAs historie. På disse tre årene var antallet døde som en følge av organisasjonens aksjoner i overkant av tredoblet sett i forhold til alle de foregående årene til sammen.²³⁹ Mens kidnappinger var ETA-pms foretrukne metode, stod ETA-m ansvarlig for de aller fleste dødsfallene.²⁴⁰ Som Muro påpeker satte begge fraksjonene i gang en offensiv rettet mot militære mål. Før 1978 hadde ikke ETA drept et eneste medlem av militæret, mens i årene 1978-1983 hadde organisasjonen tatt livet av 37 tjenestemenn.²⁴¹ En julidag i Madrid 1978 ble en brigadegeneral og en oberstløytnant de første militære som døde i aktiv tjeneste da to *etarras* skjøt mot bilen de satt. De to døde momentant av skadene.²⁴² ETA-m påtok seg ansvaret for gjerningen, men innenriksdepartementet forbød publikasjon og distribusjon av kommunikeet. *Egin*, som ikke trykket kommunikeet, meldte likevel om at det ble delt ut av maskerte menn i Rentería, og at tusenvis av eksemplarer sirkulerte rundt om i Baskerland.²⁴³

Med alt oppstyret etter German Rodríguez og Joseba Barandiarans død samme måned er det er tydelig at myndighetene forsøkte å roe ned gemyttene ved å ikke slippe ETA til i pressen. Men kommunikeet sirkulerte som sagt likevel, og er senere gjengitt i det store oversiktsverket over ETAs historie, *Euskadi Eta Askatasuna*. I teksten beskyldes den spanske hær for grusomhetene begått tidligere i måneden, og den utpekes til en av ETAs

²³⁷ *Punto y Hora de Euskal Herria* nr. 38, juni 1977. ETA-pms krav var i første rekke amnesti for baskiske politiske fanger (noe vi skal komme tilbake til i neste kapittel) og legaliseringen av politiske partier.

²³⁸ De resterende militante medlemmene gikk over til ETA-m, som fra dette tidspunktet gikk tilbake til å bruke akronymet ETA alene.

²³⁹ Se tabell i Muro 2008: 122 og 187.

²⁴⁰ Se tabell i Clark 1984: 128.

²⁴¹ Muro 2008: 123.

²⁴² *Egin* 22. juli 1978.

²⁴³ *Egin* 25. og 26. juli 1978.

hovedfiender.²⁴⁴ Slik jeg ser det er det å komme til orde i offentligheten et grunnleggende premiss for organisasjoners overlevelse, og mislykkes de i det, risikerer de å miste relevans og slagkraft. Spanske myndigheter så seg derfor tjent med at ETA ikke fikk tilgang til de lovlige informasjonskanalene. Også ved andre tilfeller, som etter drapet på den militære guvernøren i Madrid den 3. januar 1979, forbød innenriksminister Martin Villa at pressemeldinger fra ETA skulle spres i pressen.²⁴⁵ Men ETAs fotfeste i det baskiske samfunnet gjorde at budskapet ble spredd gjennom andre kanaler, og organisasjonen kunne fortsette sitt korstog mot den spanske stat.

Sannsynligvis også som en konsekvens av den turbulente julimåned lanserte ETA-pm i løpet av august 1978 en offensiv mot de spanske sikkerhetsstyrkene (FOP). Offensiven var ifølge ETA-pm en reaksjon på flere samtidige hendelser, deriblant drapet på Arregi; uviljen spanske myndigheter viste mot å integrere Navarra i det baskiske felleskap; den foreliggende grunnlovens manglende hensyn til baskisk selvstyre; og tilslutt, en nedverdiggende terrorlovgivning og sikkerhetsstyrkenes opprettholdelse av denne lovgivningen. Offensiven skulle være helt til FOPs endelige avvikling, og ETA skulle ”ta alle midler i bruk mot alle de nåværende krefter som undertrykker, utnytter og bremser den baskiske nasjonens utvikling.”²⁴⁶ Den spanske stats lovgivning ble fremstilt som et hinder for den politiske, økonomiske og kulturelle utviklingen i Baskerland, og slik ETA-pm så det, var man inne i en avgjørende periode hvor mulighetene for å iverksette baskernes krav i nye institusjoner og lover var større enn noen gang. Man måtte bare presse på i riktig retning.

Både ETA-m og ETA-pm intensiverte virksomheten i løpet 1979. Sistnevnte var svært opptatt av de mange baskere som satt fengslet rundt om i landet, og satte i den sammenheng i gang en stor aksjon mot flere spanske turistmål sommeren 1979. Amnesti for alle fanger var målet, men på kort sikt krevde ETA-pm at baskiske fanger skulle flyttes nærmere sitt hjemsted. Et synkronisert angrep mot to jernbanestasjoner og flyplassen Barajas i Madrid, tok livet av fem personer, og skadet over hundre.²⁴⁷ Aksjonen ble sterkt kritisert, også av ETA-pms allierte i den politiske koalisjonen EE, som mente at angrepet var et steg tilbake og

²⁴⁴ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 5) 1994: 64. Orig. publisert i *Enbata* 27. juli 1978. En artig detalj er at ETA hevdet at den med overlegg ikke hadde slått til den 18. juli, men i stedet ventet, slik at attentatet ikke skulle falle på jubileumsdagen for statskuppet i 1936. Aksjonen skulle ikke være noen hevn. ETA handlet, og ville aldri handle med hevmotiv. Aksjonen var et tilsvarende svar til de militæres brutale framferd i Baskerland. Aksjonen kan vel i så måte minne om hva de aller fleste legger i begrepet hevn.

²⁴⁵ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 5) 1994: 140.

²⁴⁶ *Egin* 31. august 1978. Min oversettelse. Sp. orig. ”ETA tomará medidas contra todos aquellos que en la actualidad oprimen, explotan y reprimen al pueblo de Euskadi.”

²⁴⁷ *Egin* 30. Juli – 1. august 1979.

uheldig for den politiske utviklingen.²⁴⁸ Med attentatet hadde ETA-pm forsøkt å presse regjeringen, en strategi som var lite vellykket. Den plutselige gjenopptagelsen av vold virket like meningsløs for fraksjonens tilhengere, som for dens motstandere. Selv om angrepet hadde et definert mål og en sammenheng med politikken ETA-pm førte, var ikke det en god nok begrunnelse. Forventingene, hva man trodde ETA-pm stod for, og det bildet fraksjonen hadde tegnet av seg selv de siste årene, som en mer politisk enn voldelig aktør, gjorde at ETA-pm ikke uten videre kunne tre ut av den rollen de hadde inntatt, og som mange forventet den skulle spille. Den som hadde tatt over rollen som et revolusjonært og væpnet alternativ var ETA-m – som skulle spille denne rollen i flere år fremover.

På visse vilkår var også ETA-m villig til å forhandle med styresmaktene. ”Den sosialistiske revolusjonen er ennå ikke innen rekkevidde, (...)” innrømmet den militante fraksjonen, ”(...) men det er – på lovlig vis, og gjennom selvorganisering av nasjonen – mulig å skape et grunnlag som gjør det mulig for oss å nærme oss den [revolusjonen].”²⁴⁹ Vilkårene ETA-m stilte var i tråd med KAS-alternativet (se kapittel to), og skilte seg derfor ikke særlig fra kravene fra ETA-pm. Stridsspørsmålet var som vanlig med hvilke metoder målet skulle nås. Væpnet kamp var nødvendig for å bedre ETAs og Baskerlands betingelser i en eventuell forhandlingsprosess hevdet ETA-m, og dessuten var den væpnede kampen et viktig uttrykk for samtidens klassekamp.²⁵⁰ Et attentat den 25. mai 1979 der ETA-m i Madrid drepte tre militære var nok snarere et uttrykk for fraksjonens misnøye med de spanske sikkerhetsstyrkene. ETA-m påtok seg ansvaret for aksjonen få timer etter hendelsen i en telefon til avisen *El País*. Det virker som ETA-m ikke kom med detaljer eller noen form for forklaring i løpet av telefonsamtalen, det gjengis i alle fall ikke i avisartikkelen. Den eneste spesifikke informasjonen var at ”ETA-m vil om kort tid offentliggjøre et kommuniqué til PTV hvor motivene for aksjonen vil bli redegjort for.”²⁵¹ Det er tydelig hvem ETA prioriterte når attentatet skulle rettferdiggjøres. Den spanske offentligheten utenfor de baskiske områdene ville uansett ikke forstått ETAs begrunnelse, og ville derfor oppfatte gjerningen som illegitim. Den baskiske befolkningen derimot måtte informeres, fordi her lå den største muligheten for

²⁴⁸ Sullivan 1988: 234.

²⁴⁹ *Egin* 8. august 1978. Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) no es posible la revolución socialista todavía. Pero si es posible lograr una plataforma legal que nos posibilite avanzar hacia ella a través de la autoorganización del pueblo.”

²⁵⁰ *Egin* 8. august 1978.

²⁵¹ *El País* 26. mai 1979 [lastet ned 28.01.2010]. Min oversettelse. Sp. orig. ”En muy breve plazo ETA militar hará publico un comunicado al pueblo trabajador vasco en el que explicará los motivos de esta acción.”

legitimitet. Baskere var med andre ord bedre rustet til å forstå handlingens symbolske innhold.

Det kan tenkes at begge fraksjoners offensiver i 1979 var reaksjoner på den forestående autonomiavtalen som hovedsakelig ble inngått mellom PNV og det spanske regjeringspartiet UCD. Sommeren 1979 hadde de to partiene kommet til enighet om innholdet i autonomiavtalen, som det skulle stemmes over i oktober, og som ble vedtatt i desember. ETA, som mange andre baskere, var misfornøyd med avtalen, og mente at man ved å kompromisse på denne måten skuslet bort baskernes dyrebare selvstendighet. ETA-m uttrykte sin skuffelse over PNV og EE som først hadde gått imot grunnlovsforslaget i 1978, men som nå anerkjente den samme grunnloven ved å skrive under på autonomiavtalen. Avtalen ble sett på som kun en formell – ikke reell – forandring. Den legitimerer følgelig den eksisterende undertrykkelsen – fysisk og kulturelt. Å godta avtalen var også å akseptere at Navarra ble ekskludert fra det baskiske fellesskap.²⁵² Innholdet i avtalen representerte kun borgerskapets behov, en eventuell avtale skulle derfor utarbeides av og for de baskiske arbeiderne, og først da ville man kunne få et autentisk samlet, sosialistisk og fritt Baskerland. For å oppnå dette var ETA-m villige til å alle tilgjengelige midler – inkludert vold.²⁵³

For ETA var vold et legitimt virkemiddel, men ble vold nå, i denne situasjonen, oppfattet som terrorisme blant offentligheten? Terrorism defineres ut ifra hvor man selv er plassert i forhold til de handlingene som potensielt kan kategoriseres som ”terror”. ETA opplevde den spanske stats harde virkemidler i kampen mot terror – nettopp som terror. Trolig tolket også deler av den baskiske befolkningen det slik. Myndighetene på den andre siden oppfattet sin egen respons som legitimert av en stats rett til å utøve vold når den er truet (jfr. Max Weber klassiske statsdefinisjon). Et slikt syn kommer tydelig frem i et intervju i *Punto y Hora* med innenriksministeren (1979-1980) Antonio Ibañez Freire, der han ble konfrontert med begrepet statsterrorisme. Han svarte tilsynelatende uforstående: ”Jeg forstår ikke hva De sikter til med denne statsterrorismen (...)”, og definerte terrorisme som ”(...) en voldelig handling, mot alt man forbinder med den borgerlige freden, den offentlige sikkerheten og normene som et samfunn bør rette seg etter.”²⁵⁴

²⁵² 'El abrazo de Moncloa' gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (bind 5) 1994: uten sidetall.

²⁵³ 'El abrazo de Moncloa' gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (bind 5) 1994: uten sidetall.

²⁵⁴ *Punto y Hora*, nr. 124, mai 1979: 22. Min oversettelse. Sp. orig. ”No entiendo a qué se refiere con eso de terrorismo de Estado.” og ”El terrorismo es una acción violenta, contra todo lo que suponga la paz ciudadana, la seguridad publica y las normas por las que deba regirse una sociedad.”

Den spanske befolkningen utenfor Baskerland mistet den forståelsen de hadde hatt overfor de væpnede baskiske separatistene under diktaturet. Da ETA utvidet sin virksomhet geografisk, som f. eks. ETA-pms kampanje mot feriemål i 1979, gjenstod det få ikke-baskere som fortsatt var i stand til å sympatisere med organisasjonen. Forholdene mellom ETA og den spanske stat, den øvrige spanske befolkningen, og ikke minst til den baskiske befolkningen, var alle i endring, selv om kanskje organisasjonen til en viss grad oppfattet forholdene som statiske og ønsket å opprettholde status quo. Men med overgangen til et mer demokratisk styresett, var det en umulig oppgave å klamre seg til gamle doktriner. ETAs symbolske makt ble svekket til tross for dens vedvarende forsøk på å reproducere de samme symbolene som under Francoregimet. Men samtidig var organisasjonen fortsatt en viktig del av den nasjonale diskursen, og bidro slik til baskisk identitetsdannelse.

Når det gjelder ETAs praktiske virksomhet var slutten på diktaturet mer en overgang enn et klart brudd, i den forstand at ETA holdt frem med den samme strategien og faktisk intensiverte voldsbruken. Målet var også det samme som tidligere. Samtidig kan man argumentere for at ved en slik dramatiske hendelse som den spanske overgangen til demokrati var, ble den tilsynelatende kontinuiteten i ETAs utvikling brutt ved at organisasjonen fikk en ny betydning med samfunnsendringen. ETA stod foran nye utfordringer og forventninger, og ble tvunget til å forholde seg til endringene. Som vi får se i neste kapittel endret ETAs politikk seg i det den involverte seg i nye kampsaker. Denne innsatsen var kanskje primært et forsøk på å opprettholde egen innflytelse, men vitner også om et behov for å tilpasse seg den nye virkeligheten. Denne oppgaven heller altså mot det siste ”brudd”-alternativet, selv om jeg mener at man bør være forsiktig med å bruke ordet ”brudd”. Samfunnsdiskursen endres kontinuerlig, noen ganger mer radikale enn andre, men i disse tilfellene vil man også finne ”rester” fra foregående diskurser. ETAs bedrifter i andre del av 70-årene er mer minne om noe man føler man har opplevd før, men som i virkeligheten er helt nytt; et *déjà vu*. Man kan ta mye lærdom av baseballspilleren med tilnavnet som får oss til å tenke på hinduistiske vismenn, spesielt hans visdomsord sitert innledningsvis i dette kapitlet: historien er en serie *déjà vu* vi opplever om igjen.

Kapittel 5: Mer enn nasjonalisme?

”Det finnes ingen måte man kan identifisere ETA med Baskerland. Jeg er sterkt i mot en slik forveksling, fordi som basker kan jeg ikke tillate at noen fornærmer meg ved å blande sammen Baskerland med ETA. Baskerland er noe respektabelt, mens ETA vil aldri være noe annet enn simpel terrorisme.” – Teniente General Antonio Ibañez Freire (Spanias innenriksminister 1979-1980).²⁵⁵

Nye politiske kampsaker

I forrige kapittel var vi inne på hvordan det baskiske samfunnet endret karakter i overgangen til demokrati. Hovedvekten ble lagt på institusjonelle endringer og disses sammenheng med ETAs voldstrategi. Dette kapittelet vil også ta for seg samfunnsendringer, og spesielt utviklingen og fragmenteringen av det politiske liv, men her vil hva man kan kalle ”ETAs nye politiske utfordringer” bli hovedfokus. Med nye politiske utfordringer mener jeg politiske spørsmål som var av mer universell art enn de stedsspesifikke stridsspørsmål som stort sett preget den tidligere baskiske samfunnsdebatten. Det betyr ikke at det baskiske samfunnet var lukket for eksterne politiske impulser før 1975; et eksempel på det er ETAs implementering av sosialisme i den nasjonale kampen. Men da diktaturet endelig falt, fikk flere politiske kampsaker større rom, og en økende andel av den baskiske befolkningen betraktet disse som en viktig del av det baskiske samfunnets utvikling. For å delta i denne utviklingen ble det for ETA avgjørende å ta stilling til det nye politiske klima, og det er det dette kapittelet vil gjøre rede for.

To av de ”nye” politiske kampsakene var som allerede nevnt kvinnesak og miljøvern, men også ”gamle” stridigheter som arbeiderrettigheter og amnesti for politiske fanger dukket opp i ny innpakning. Jeg vil i dette kapittelet ta for meg hver og én av disse utfordringene, og på denne måten vise hvordan ETA forandret seg strategisk og organisatorisk, for så å analysere hvordan disse forandringene gjorde utslag for ETAs fremtoning overfor det baskiske samfunnet. Deler av kapittelet (og for så vidt de foregående) er basert på Michel Wieviorkas teori om at ETA forsøkte å handle på vegne av hele det baskiske fellesskapet ved

²⁵⁵ *Punto y Hora*, nr. 124, mai 1979: 22. Min oversettelse. Sp. orig. ”Pero de ninguna manera nadie puede identificar a ETA con el País Vasco. A esto me rebelo totalmente, porque como vasco no puedo admitir que se me insulte, confundiendo las Vascongadas con la ETA. Las Vascongadas son algo respetable y la ETA no pasa de ser simple terrorismo.”

å blande seg i saker som den tradisjonelt sett ikke hadde erfaring med, og slik oppnå større dominans.²⁵⁶ ETA forsøkte med andre ord å snakke på vegne av det baskiske fellesskapet.

Videre hevder Wieviorka at da mobiliseringen for disse nye kampsakene etter hvert ble svekket, mistet ETA mye av sin innflytelse, og måtte ty til vold i forsøket på å opprettholde egen posisjon. Wieviorka kaller prosessen ”Terrorist Inversion”, og argumenterer for at i prosessen mistet ETA kontakten med de den representerte (les: det baskiske folk), og gikk fra å være frigjøringshelter til å bli oppfattet som terrorister.²⁵⁷ Det er primært ETAs voldsbruk, hvordan den har blitt legitimert og hvorfor volden vedvarer, Wieviorka ønsker å forklare. I tillegg går hans analyse utenfor tidsrommet denne teksten tar for seg. Derfor må Wieviorkas teori modifiseres noe hvis den skal kunne brukes til å studere ETAs forsøk på å radikalisere baskisk identitet. Det er tanken om at ETA tok sikte på å representere baskisk identitet som vil fortsette å være et gjennomgangstema i min fremstilling, og fokuset fjernes noe fra diskusjonen om voldens legitimitet i seg selv.

Politiske fanger

Fra ETA iverksatte sin voldelige strategi i 1968 og utover på 70-tallet begynte spanske fengsler å fylles opp av baskiske fanger. Etter rettsprosessen i Burgos i 1970 fikk fangene større oppmerksomhet, og både lokalt og internasjonalt økte fokuset på forholdene de innsatte levde under (se kapittel tre). Fangene rapporterte om trange kår og utstrakt bruk av tortur i fengslene, noe som ble hevdet å være en forlengelse av Francoregimets repressive politikk.²⁵⁸ ETA utenfor fengselsmurene fungerte som en slags kurér som formidlet budskapet fra innsiden til den baskiske befolkningen. Da det markante ETA-medlemmet Eustaquio Mendizabal (”Txikia”) ble drept av spansk politi i april 1973 skrev en gruppe ETA-fanger en tekst som henvendte seg til ”Txikia”s familie der det ble uttrykt sympati for deres tap. Teksten var utformet som et kondolansbrev, men uttrykte også et budskap om at ”Txikia”s død inngikk i den større frigjøringskampen, og at hans stridsånd ville leve videre. Forfatterne av teksten poengterte at det var det samme undertrykkende apparatet som drepte ”Txikia” som

²⁵⁶ Wieviorka 1997.

²⁵⁷ Wieviorka 1997: 318-322.

²⁵⁸ Se f. eks. meddelelsen ’La situación carcelaria’ som kom fra innsatte *etarras* 5. desember 1971 i forbindelse med innledningene av en sultestreik. Gjengitt i *Euskadi Eta Askatasuna* (bind 5) 1994: 286.

holdt dem selv bak lås og slå. De hadde alle til felles at de kjempet utrettelig og uten frykt for Baskerlands frihet.²⁵⁹

En viktig geskjeft var å skape forbindelse mellom personer på innsiden og utsiden av fengselsmurene. Fangene på innsiden ble fremstilt som offer for den spanske undertrykkelsen, og på grunn av at de hadde oppgitt alt for saken, ble de også gjort til symboler for den største heltedåd. Folket på utsiden ble oppfordret til å respektere, beundre, og til med bidra i den kampen de på innsiden hadde ofret seg for.²⁶⁰ De politiske fangene fikk derfor tidlig en særstilling i det nasjonalistiske fellesskapet (nøyaktig tidspunkt er vanskelig å fastslå). De var baskiske *gudariak* (krigere) som hadde ofret alt for den baskiske nasjon. Da diktaturet falt øynet man en reel mulighet for at de politiske fangene skulle få sin frihet, og kampen for deres benådning startet for alvor. Mens fangenes status tidligere hadde vært som symboler på taperhet og offervilje, ble de nå symboler på baskernes frigjøring fra spanske lenker.

Fangene i fengslene ønsket å bli sett og hørt. De vanligste og mest effektive metodene for å tiltrekke seg oppmerksomhet var å nekte og ta imot besøk, rømningsforsøk, og mest utbredt: innlede sultestreik. Felles for dem alle var at de demonstrerte at kampen fortsatte bak fengselsmurene. Kampen fra innsiden var reel, men også symbolsk idet den skulle ”inspirere” den baskiske befolkningen utenfor til å handle. Etter et mislykket fluktforsøk fra fengslet i Segovia i august 1975 publiserte ETA-pm, for sin ”(...) høye politiske og revolusjonære verdi”²⁶¹, et dokument der de involverte beskrev aksjonen. Dokumentet var opprinnelig skrevet til ledelsen i ETA, men siden innholdet var så politisk viktig, ble det altså gjort tilgjengelig for et større publikum. ETA formidlet sitt eget budskap til den baskiske befolkningen gjennom fangenes kamp, et budskap om fanger som ikke ga opp troen; verken kampen innenfor så vel som utenfor murene.²⁶² Igjen ser vi at ETA inntok rollen som mellomledd mellom innsiden og utsiden av murene.

Det finnes flere eksempler på aksjoner, både under og etter diktaturet, innledet av baskiske fanger som var misfornøyde med forholdene de sonet under. Jeg vil imidlertid konsentrere meg om hendelser som fant sted etter november 1975, fordi det var da kampen for amnesti virkelig skjød fart. Fra desember 1975 – så å si sammenfallende med Francos

²⁵⁹ ‘Copia del documento de los presos de Burgos para la familia de Txikia’, april 1973 (*Documentos Y* Bind 15 s. 181.)

²⁶⁰ ‘Copia del documento de los presos de Burgos para la familia de Txikia’, april 1973 (*Documentos Y* Bind 15 s. 181.)

²⁶¹ *Hautsi* nr. 6, 15. september 1975: 30 (*Documentos Y* Bind 16 s. 494). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) por su alto valor politico y revolucionario.”

²⁶² *Hautsi* nr. 6, 15. september 1975: 30 (*Documentos Y* Bind 16 s. 494).

bortgang – begynte ETA-pm publikasjonen *Hautsi* i en egen spalte på regelmessig basis å beskrive de innsattes kår i fengslene.²⁶³ Slike beskrivelser var i og for seg ikke noe nytt. Men beskrivelsene økte såpass i omfang at det er grunn til å anta det uttrykte en viss optimisme fra ETAs hold. Det var nå en reel mulighet at fangene kunne bli benådet, og ETA presset derfor i denne retningen. Et gjennomgangstema i disse beskrivelsene var at ETA argumenterte for demokratiske verdier som politisk ytringsfrihet, til tross for at organisasjonen selv brukte ”udemokratiske” virkemidler i praksis. En slik argumentasjon, som vi også så et eksempel på i kapittel fire der ETA understreket viktigheten av å fritt ta i bruk politiske symboler, kan fremstå som selvmotsigende, men samtidig viser den hvordan ETA tilpasset seg samfunnsendringen. Demokratiseringen var ikke noe ETA kunne avfeie med sin venstreradikalisme. I stedet ble demokratitilhengernes egne argumenter brukt mot dem selv ved å påpeke deres lite humane behandling av politiske fanger. Slik ETA så det hadde de selverklærte tilhengerne av demokrati derfor mindre legitimitet enn deres ETAs eget forsvar av baskernes politiske rettigheter.

Fokuset på politiske fangers situasjon var et diskusjonstema gjennom hele transisjonsperioden, og det ble rapportert om brutal behandling i spanske fengsler selv etter den offisielle etableringen av demokrati med den nye grunnloven. Under opptakten til avstemningen om Baskerlands forstående autonomiavtale i oktober 1979 (se kapittel fire) kunngjorde innsatte i fengselet i Etxarri Aranaz nær Pamplona i et kommuniqué at de ble dårlig behandlet av vokterne, som ble beskyldt for å komme med jevnlig drapstrusler overfor fangene, slå dem og frarøve dem søvn om natten.²⁶⁴ De politiske fangenes tilsvarende svar var sultestreik. Flere aksjoner ble igangsatt i forskjellige fengsler. I tillegg til å sette søkelys på fangenes situasjon, ble sultestreikene brukt for å ytre standpunkt for eller mot den kommende autonomiavtalen. Flere innsatte fra ETA-pm støttet avtalen, mens de fleste fra den militære fraksjonen var i mot.²⁶⁵

Det ble også skapt furore da spanske myndigheter i slutten av desember 1978 forflyttet nærmere hundre fanger fra baskiske fengsler til fengselet i Soria noen mil sør fra de baskiske provinsene. Myndighetene uttalte at flyttingen av fangene var et nødvendig sikkerhetstiltak ettersom de hadde kommet over informasjon som avslørte en storstilt rømningsaksjon fra de baskiske fengslene. Flere nasjonalistiske grupperinger, sammen med de innsattes familier, anså flyttingen som illegitim, og det ble hevdet at den spanske regjeringen hadde utvist

²⁶³ Se *Hautsi* nr. 8-14, 1975-1976.

²⁶⁴ *Egin* 7. oktober 1979.

²⁶⁵ *Egin* 12. oktober 1979.

baskiske fanger fra deres "hjemland".²⁶⁶ Mens det på utsiden ble demonstrert mot det man oppfattet som grunnløse utvisninger, gikk de berørte fangene til sultestreik.²⁶⁷ Gjennom hele februar 1979 var fokuset rettet mot fangene i Soria-fengselet og sultestreiken som ble innledet 31. januar og avsluttet 6. mars. I aksjonen deltok fanger med tilhørighet i både ETA-m og ETA-pm, samt medlemmer fra de autonome gruppene (CAA). De streikende satte opp ti krav som alle omhandlet interne forhold i fengselet og hvordan disse burde bedres.²⁶⁸

For ytterligere å rette søkelyset mot egen situasjon aksjonerte noen av de innsatte ved to anledninger med å kutte pulsårene sine. Ved den første episoden, som fant sted den 19. februar, var det fanger som av medisinske årsaker måtte avbryte sultestreiken som stod for selvskadingen. Aksjonen var ifølge disse fangenes familier og advokater imidlertid ikke en protest mot fengselsforholdene, på lik linje med sultestreiken, den hadde som overordnet mål å støtte Baskerlands frigjøringskamp.²⁶⁹ Med en slik dramatisk handling fikk fangene en mulighet til å vise sin offervilje, og deres gjerning forsterket forbindelsen mellom det baskiske folk og de politiske fangene. Ved den andre selvskadingsaksjonen kuttet også flere av de sultestreikende over sine pulsårer. Med sitt eget blod hadde fangene skrevet slagord som "Gora ETA" og "Gora Euskadi" ("lenge leve ETA/Baskerland") på veggene,²⁷⁰ en makaber detalj som viser at aksjonen ble utvidet, og rettet seg utover de interne fengselsforholdene.

Den siste selvskadingsaksjonen ble gjennomført kort tid før sultestreiken blant fangene ble avblåst. I en kort notis i *Egin* datert 7. mars kan man lese at streiken ble avsluttet, men det sies ingenting om *hvorfor* den ble avsluttet.²⁷¹ Det ble aldri oppgitt en offisiell grunn til at man ga opp sultestreiken, men man kan med sikkerhet si at de involverte var utslitte etter den krevende månedslange aksjonen. Selvskadingen kan dermed sees på som et siste desperat forsøk på å oppnå målsetningene. I det minste hadde fangene rettet oppmerksomheten mot Soria-fengselet, og på den måten satt press på både myndighetene og fengselsledelsen. Sett annerledes var aksjonene relativt vellykkede, idet enkelte fanger ble prøveløslatt i løpet av mars måned. En av de løslatte, Juan José Rego, tolket det slik. Men Rego var samtidig overbevist om at hans løslatelse var et forsøk fra myndighetenes side for å få streiken

²⁶⁶ *Egin* 28. desember 1978.

²⁶⁷ *Egin* 29. desember 1978.

²⁶⁸ *Egin* 1. februar 1979.

²⁶⁹ *Egin* 20. februar 1979.

²⁷⁰ *Egin* 4. mars 1979.

²⁷¹ *Egin* 7. mars 1979.

avsluttet. Videre bekreftet Rego behovet for at den baskiske befolkningen utenfor murene engasjerte seg i fangenes sak: ”Det er folket, og bare folket, som kan få oss ut derfra.”²⁷²

Rego hadde et poeng. Samtidig visste han at hendelsen inne i Soria-fengselet hadde fremkalt store demonstrasjoner på utsiden.²⁷³ Spesielt de innsattes nærmeste engasjerte seg, og sultestreiker utenfor murene foregikk samtidig og etter aksjonen innenfor. Da streiken i Soria-fengselet ble innledet utalte en gruppe personer fra de innsattes omgangskretser at det var villige til ofre sitt liv sammen med fangene, hvis ikke de innsattes krav ble oppfylt: ”Hvis vi må dø, måtte vi alle dø på samme tid.”²⁷⁴ Sultestreikende familie og venner samlet seg inne i hovedsetet for Bilbaos bispedømme, og i et åpent brev til befolkningen i Soria ba de om forståelse for ”det baskiske problemet”. I brevet hevdet de at noen manipulerte baskernes frihetsbudskap ved å stemple dem, og spesielt fangene, som terrorister. Manipulasjonen var mulig fordi det manglet kommunikasjon.²⁷⁵ Sannsynligvis var det nettopp kommunikasjon man prøvde å etablere gjennom brevet. Aksjonene hadde styrket samholdet mellom baskere innenfor og utenfor fengselsmurene, men det var fortsatt en utfordring for ETA og dens sympatisører i den baskiske befolkningen å overbevise den ikke-baskiske befolkningen om at deres kamp var legitim.

Kommunikasjonen mellom de politiske fangene og omverdenen var spesielt viktig, og det var derfor fangene ikke lot seg bli glemt. Dette visste både ETA og myndighetene. På grunn av oppmerksomheten ETA-fangene fikk i februar kunne demonstrasjonene utenfor fengslene for politiske fangers amnesti fortsette etter at aksjonen var avsluttet.²⁷⁶ Myndighetene på sin side forsøkte å bremse denne mobiliseringen. En planlagt demonstrasjon for amnesti den 11. mars ble fra offisielt hold nektet gjennomført fordi dens budskap ikke var forsvarlig, og dessuten var demonstrasjonens hensikter heller ikke redegjort for på forhånd. Forbudet var med andre ord formelt begrunnet, og i presseskrivet fra myndighetene i Guipúzcoa hevdes det at demonstrasjonens grunnlag var imot gjeldene lover.²⁷⁷ Tross forbudet ble demonstrasjonen allikevel gjennomført. Demonstrantene krevde at fangene skulle flyttes til baskiske fengsler og at sikkerhetsstyrkene (FOP) måtte fjernes fra fengslene. Politiet så det nødvendig å statuere et eksempel og forsøkte å stanse demonstrasjonene, og i

²⁷² Intervju med Juan José Roge i *Egin* 4. mars 1979. Min oversettelse. Sp. orig. ”Sólo el pueblo y únicamente el pueblo es el que nos podrá sacar de allí.”

²⁷³ Se f. eks. *Egin* 24. februar 1979.

²⁷⁴ Sitert i *Egin* 1. februar 1979. Min oversettelse. Sp. orig. ”Si hemos de morir, que seamos todos a la vez.”

²⁷⁵ *Egin* 14. februar 1979.

²⁷⁶ Se f. eks. *Egin* 20. mars 1979.

²⁷⁷ *Egin* 11. mars 1979.

følge *Egin* utøvde sikkerhetsstyrkene fysisk vold i forsøkene på å kontrollere demonstrantene.²⁷⁸ Siste halvdel av 70-tallet var preget av flere slike hendelser, og det peker i retning at amnestispørsmålet var en av de viktigste kampsakene i perioden.

Amnesti

Myndighetene satte i gang arbeidet med amnestispørsmålet umiddelbart etter Francos død. Juan Carlos kunngjorde den 25. november et generelt amnesti for alle politiske fanger. I øynene til den radikale nasjonalistbevegelsen hadde man likevel ikke gått langt nok i retning fullt amnesti. Denne reaksjonen ble primært fremkalt fordi amnestiet ikke omfattet de fangene som var mistenkte for terrorisme.²⁷⁹ Dermed ble de fleste *etarras* i fengsel unntatt det generelle amnestiet. Det var derfor enkelt for mange radikale nasjonalister å avfeie forslaget; det forandret ikke deres situasjon noe nevneverdig.

Men forslaget hadde lagt grunnlaget for arbeidet med å utforme en akseptabel politikk overfor politiske fanger. Et nytt steg i amnestispørsmålet ble tatt da Juan Carlos den 30. juli 1976 godkjente et forslag om å utvide amnestiet til å gjelde alle politiske fanger med unntak av dem som var dømt for ugjerninger med dødelig eller fare for dødelig utfall.²⁸⁰ Uten at vi skal inn på detaljer ble flere slike skritt tatt i tiden fremover. Innsatsen kuliminerte i en ny lov fra 15. oktober 1977 der det ble gitt garanti for totalt amnesti for alle politiske fanger, hvis ugjerninger var begått før 15. desember 1976. Fanger dømt for forbrytelser begått etter denne datoen og frem til 6. oktober 1977 fikk begrenset amnesti.²⁸¹

I den rådende politiske situasjonen ble det en uhyre viktig kampsak for både ETA-pm og ETA-m å befri sine kamerater fra fangenskap, og den mest nærliggende måten var gjennom å presse myndighetene i retning amnesti. Noen ganger ble det stilt direkte krav, som da *Bereziak*-kommandoene bortførte Ibarra (se kapittel 4). Ved andre anledninger la man mer indirekte press på myndighetene gjennom massemobilisering. Å forsøke å fastslå nøyaktig hvor stor rolle ETA hadde i mobiliseringen er nok ikke mulig, men vi kan være sikre på at den spilte en rolle – kanskje først og fremst i kraft av at de fleste politiske fanger hadde vært

²⁷⁸ *Egin* 12. mars 1979.

²⁷⁹ *La Vanguardia* 28. november 1975 [lastet ned 11.02.2010].

²⁸⁰ *La Vanguardia* 31. juli 1976 [lastet ned 12.02.2010].

²⁸¹ *El País* 15. oktober 1977. For selve lovteksten se *Ley 46/1977, de 15 de octubre, de Amnistía*. [Lastet ned 16.02.2010 fra: <http://www.derechos.org/nizkor/espana/doc/amnistia.html>]. Loven ordnet amnestiet i tre grader etter når forbrytelsen var begått: 1. Totalt amnesti (før 15. desember 1976) 2. Amnesti kun for forbrytelser begått i den hensikt å forsvare politiske rettigheter og/eller sin nasjonale tilhørighet (15. desember 1976 – 15. juli 1977) 3. Samme vilkår som i punkt to, men uten å ha satt andres liv i fare (15. juli – 6. oktober 1977).

eller var tilknyttet organisasjonen. Plassen de politiske fangene og amnestispørsmålet ble viet i ETAs publikasjoner indikerer også at det var viktige anliggender. I tillegg vil jeg hevde at ETA brukte den håndfaste kampsaken som amnestispørsmålet var, til å legitimere organisasjonens metoder, samt skape forståelse for dens overordnede politiske mål. ETA hevdet å kjempe *for* fangene, og *for* det baskiske folk. Vi har tidligere sett at for eksempel kampen for arbeiderrettigheter og motstanden mot et undertrykkende regime ble brukt på lignende vis.

Tiltross for at ETA-pm og ETA-m utviklet seg i forskjellig retning var det selvsagt for begge fraksjonene at politiske fanger skulle få fullt amnesti. De mente begge at de som satt inne for politisk aktivisme (både ikke-voldelig og voldelig) gjorde det fordi de hadde kjempet mot et illegitimt og undertrykkende regime. Benådningen av noen, men ikke alle, politiske fanger ble oppfattet som en bevisst strategi fra regjeringens side for å passivisere baskernes frigjøringsprosjekt og å få dem til å tro at myndighetene viste sjenerøsitet og reformvilje.²⁸² Men for ETA var myndighetenes innsats langt ifra tilfredsstillende, og ETA-m hevdet i utgave 66 av *Zutik* at for å kunne bryte med fortiden var ikke reformvilje nok. Regjeringen burde anerkjenne baskernes 40 år lange kamp mot et undertrykkende diktatur ved å gi alle politiske fanger amnesti.²⁸³ Totalt amnesti ble sett på som en rettighet, og rettigheter var ikke noe man kunne forhandle om – rettigheter måtte oppfylles. Gjennom denne holdningen integrerte ETA amnestispørsmålet i den større selvstendighetskampen og skapte en ”ny” kampsak som var uløselig hvis ikke sentralmakten anerkjente hele frigjøringsprosjektet.

De to ETA-fraksjonenes arbeidsmetoder skilte seg som vanlig. ETA-m frontet et aksjonsorientert syn der mindre grupper som arbeidet illegalt og skjult ved hjelp av direkte handling skulle overbevise myndighetene om at det baskiske folk mente alvor. ETA-m uttrykte det selv slik: ”Det baskiske folk kan ikke trygle om amnestiet; det må vinnes.”²⁸⁴ ETA-pm la nok en gang vekt på at å mobilisere nok mennesker var den eneste løsningen på å få løslatt de politiske fangene, og viste til flere anledninger der folket hadde uttrykt sin vilje gjennom store demonstrasjoner.²⁸⁵ Pro-amnesti-organisasjonene, *Gestoras Pro Amnistía*, oppstod i november 1976 under slagordet ”Para navidad, todos en casa” (”alle i hus til jul”).

²⁸² For ETA-m og ETA-pm sine respektive synspunkter se f. eks. *Zutik* nr. 66, mars 1976 og *Hautsi* nr. 8, desember 1975 (*Documentos Y* Bind 16 s. 115 og 537).

²⁸³ *Zutik* nr. 66, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 16 s. 115).

²⁸⁴ *Zutik* nr. 66, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 16 s. 115). Min oversettelse. Sp. orig. ”El Pueblo Vasco no puede mendigar la amnistía, ha de conseguirla.”

²⁸⁵ *Hautsi* nr. 10, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 47).

Organisasjonen mente i likhet med ETA at amnestiet ikke kunne forhandles.²⁸⁶ Amnestisaken var i så måte en forlengelse av ETAs politikk, sett bort ifra voldsbruken. Helt fra begynnelsen var *Gestoras Pro Amnistía* en innflytelsesrik samfunnsaktør, og styrket i tiden fremover sin posisjon gjennom å være drivkraften i flere demonstrasjoner for amnesti.²⁸⁷

Selv om direkte aksjoner som kidnapping, sultestreik og rømningsforsøk ganske sikkert bidro til økt oppmerksomhet rundt amnestispørsmålet, og presset den spanske regjeringen til å strekke seg lenger og benåde flere fanger, tror jeg at ikke at man bør undervurdere virkningen av mobiliseringen av folkemassene. Massemobiliseringen førte til at amnestispørsmålet, som allerede nevnt, vokste seg større enn en organisasjon som ønsket å se sine medlemmer i frihet. Et tydelig uttrykk for den brede oppslutningen var en rekke kampanjer som gikk under navnet ”*Semanas pro Amnistía*” (”Pro-amnesti-uker”) initiert av Pro-amnesti-grupperingene. Kampanjene hadde som formål å øke den offentlige bevisstheten rundt amnestisaken gjennom møtevirksomhet og diverse demonstrasjoner.²⁸⁸

Å øke bevisstheten rundt amnestispørsmålet var også målet den 10. juli 1977 under det man kalte ”*La Marcha de la Libertad*” (”frihetsmarsjen”). Marsjen var preget av kulturelle aktiviteter, og ble gjennomført uten dramatikk. I markeringen ved marsjens slutt i Pamplona den 28. august deltok rundt hundre tusen mennesker.²⁸⁹ Hovedmålet for marsjen, som igjen var totalt amnesti for politiske fanger, ble ikke oppnådd. Men som mange ganger tidligere handlet markeringen ikke bare om amnestisaken. Kampen for baskisk selvstyret lå også som et bakteppe. Støtte til ETA ble avspeilet i opplesning av ETA-kommunikater som ble besvart med kjente utrop som ”*Gora ETA*” (”lenge leve ETA”) og ”*ETA herria zurekin*” (”ETA, folket er med deg”).²⁹⁰ Den for tiden fengslede og sultestreikende ”*Apala*”, lederen for *Bereziak*-kommandoene, fikk også oppmerksomhet. Demonstrasjonen bestod av flere mindre grupperinger (de ble kalt *columnas* – kolonner) som hadde startet marsjen fra ulike steder i Baskerland, og disse grupperingene hedret ham ved å inkludere hans navn i sine paroler og i eget navn. En gruppering ble for eksempel kalt ”*Apala askatu*” (”Apala frihet”).²⁹¹ Gjennom sammenblandingen av selvstendighet og amnesti fikk ETA nok en gang ansvar for å løse det baskiske samfunnets utfordringer.

²⁸⁶ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 17, desember 1976: 33.

²⁸⁷ Clark 1979: 277.

²⁸⁸ Clark 1979: 294.

²⁸⁹ *El País* 30. august 1977.

²⁹⁰ *La Vanguardia* 30. august 1977 [lastet ned 17.02.2010]. Se også *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 52, september 1977.

²⁹¹ *La Vanguardia* 30. august 1977 [lastet ned 17.02.2010].

Pro-amnesti-demonstrasjoner var imidlertid ikke alltid like fredelige. Sammenstøt mellom politi og demonstranter var den hyppigste årsaken til at stemningen ble opphetet. Under en "Semana pro Amnestía" i mai 1977 eskalerte volden, og totalt fem personer døde i sammenstøtene.²⁹² Som vi også så et eksempel på ovenfor mente myndighetene at pro-amnesti-bevegelsens ytringer og krav om totalt amnesti ikke hørte hjemme i den demokratiske rettstaten man var i ferd med å bygge. Det var ikke bare demonstrasjoner som ble forsøkt stoppet, også pressen ble pålagt restriksjoner. Da *Punto y Horas* utgave ti ble nektet utgitt var det på grunn av en lederartikkel under tittelen "Tilranede rettigheter" ("Derchos usurpados") som fremmet totalt amnesti. Myndighetene viste til straffeloven, og ut i fra den ble ytringene i teksten tolket som "ulovlig propaganda."²⁹³ Det endte med at redaktøren for *Punto y Hora* ble fengslet sent i desember 1978.²⁹⁴ Etter kampanjen "alle i hus til jul" forbød man på samme grunnlag også *Gestoras pro Amnistías* virksomhet, først i Guizpúzcoa, så senere i andre provinser.²⁹⁵ Alle fanger var ikke kommet hjem til jul, snarere ble forholdet mellom pro-amnestibevegelsen og myndighetene ytterligere anstrengt.

Hvorfor fryktet myndighetene amnesti-demonstrasjoner og ytringer? En tentativ forklaring kan være at slik virksomhet underbygget ETAs voldelige linje. Amnestispørsmålet var tross alt nært knyttet til ETAs nære historie, og selv om de fleste tok personlig avstand fra vold, ble ETAs metoder legitimert gjennom den brede støtten til de politiske fangene. Siden en stor andel av fangene var daværende eller tidligere ETA-medlemmer økte sympatien – og som en konsekvens, toleransen – for organisasjonens kamp og metoder. Slik oppfattet også myndighetene situasjonen og forsøkte å "tie" i hjel amnestisaken med hjelp av et lovverk som åpnet for å stanse ytterliggående ytringer og demonstrasjoner med sensur og makt. Demokratiet hadde gjort det enklere for radikale røster å komme til i media (se kapittel fire), men samtidig var myndighetene klar over hvilken pris ytringsfriheten medførte, og forsøkte derfor å begrense den.

Men som vi allerede har sett utallige eksempler på kunne ETA uttrykke seg på andre måter enn gjennom lovlig media. Gjennom demokratiseringsprosessen var ETA (spesielt den politisk-militære fraksjonen) i forhandlinger med den spanske regjeringen der amnestispørsmålet stod sentralt. Disse forhandlingene bidro sammen med den offentlige

²⁹² *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 36, mai 1977.

²⁹³ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 11, september 1976. Myndighetenes kunngjøring er gjengitt i denne påfølgende utgaven av tidsskriftet. Min oversettelse. Sp. orig. "propaganda ilegal."

²⁹⁴ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 19, januar 1977.

²⁹⁵ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 17, desember 1976 og nr. 21, januar 1977.

opinionen til at amnesti til stadighet ble utvidet. Amnesti for de politiske fangene var mer konkret, og derfor enklere å forhandle om, enn baskisk selvstyret. Bakgrunnen for at ETA-pm brøt våpenhvilen i 1977 var at myndighetene ikke gikk langt nok i retning av totalt amnesti (se kapittel fire), men uavhengighetsdilemmaet som i enda mindre grad ble imøtekommet av myndighetene, gjorde de enklere for ETA å bryte forhandlingene.²⁹⁶

Tiltross for at myndighetene stadig ga etter for kravene om utvidet amnesti, intensiverte ETA, som vi så i forrige kapittel, sin virksomhet. Så lenge det var baskiske fanger bak fengselsmurene kunne ETA presse myndighetene. I forkant av autonomiavstemningen høsten 1979 lanserte ETA-pm kampanjen ”*Estatutoarekin presoak kalea*” (lit. ”Fangene på gaten med vedtekten”) hvor de forannevnte aksjonene mot spanske turistmål og angrepene på jernbanestasjonene og flyplassen i Madrid inngikk. Som et ledd i kampanjen kidnappet man 11. november 1979 også UCDs (Unión de Centro Democrático – Demokratisk sentrumsunion) parlamentsmedlem Javier Rupérez. De konkrete kravene som ETA-pm stilte var at navngitte fanger med kritisk helsetilstand ble løslatt og at det ble opprettet en kommisjon som skulle kartlegge bruken av institusjonell vold i de baskiske provinsene.²⁹⁷ Den politisk-militære fraksjonen så på den mulig forestående autonomiavtalen som et skritt i retning uavhengighet, men mente samtidig at den på langt nær representerte det baskiske folks vilje – i sær den patriotiske venstresiden. Tilbaketrekning av de spanske sikkerhetsstyrkene var en av de mest pressende sakene ved en eventuell autonomiavtale.²⁹⁸

I samme utgave av *El País* som kravene for å løslate Rupérez ble trykket, ble det publisert et intervju med ETA-pm der blant annet amnesti og autonomiavtalen ble diskutert. I intervjuet hevdet representantene fra ETA-pm at amnestispørsmålet i høyeste grad var et politisk anliggende, og at Baskerland derfor ville være uregjerlig ”(...) så lenge det er én eneste baskisk fange igjen i fengsel.”²⁹⁹ Når det kom til amnestisaken var ETA-pm og ETA-m rimelig samstemte, men når det gjaldt selvstyre skilte de to fraksjonene seg markant fra hverandre. Som vi har sett fulgte ETA-pm en mer pragmatisk og politisk linje, mens de militante avfeide avtalen som et forsøk fra myndighetenes side å legitimere spansk tilstedeværelse i Baskerland. Slik sett var den radikale nasjonalistbevegelsen delt i to mellom dem som holdt avtalen for å være et fundament man kunne bygge selvstendigheten på, og på

²⁹⁶ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 38, juni 1977.

²⁹⁷ *El País* 14. november 1979 [lastet ned 22.02.2010].

²⁹⁸ *El País* 14. november 1979 [lastet ned 22.02.2010].

²⁹⁹ *El País* 14. november 1979 [lastet ned 22.02.2010]. Min oversettelse. Sp orig. ”(...) mientras haya solo un preso en la cárcel.”

den andre siden dem som så avtalen som et røykteppe som skjulte sentralmaktens virkelige intensjoner. Det som forente dem var den felles kampen for de politiske fangenes løslatelse. Amnestisaken ga ETA forsterket tillitt som drivkraft i det baskiske samfunnets utvikling. Problemet var at amnesti for de politiske fangene bare var en av mange utfordringer man nå stod overfor, og det skulle vise seg å bli vanskeligere for en undergrunnsbevegelse som ETA å hevde seg i et samfunn stadig mer preget av pluralitet.

Arbeiderrettigheter og ETA

Forholdet mellom arbeiderbevegelsen og ETA var komplisert fra begynnelsen av. Som vi så i kapittel to var forholdet preget av en innebygd spenning. Vold og offentlige demonstrasjoner gikk dårlig i sammen, fordi volden gjorde at det ble slått hardere ned på demonstrasjoner, som var tilfelle under demonstrasjonen i mars 1976 der fem personer mistet livet i sammenstøt med politiet (se kapittel fire). Men på den andre siden ble ofte streiker iverksatt etter spansk aggresjon mot ETA eller andre nasjonalistiske grupperinger, og på samme dato de tre neste år ”minnet” man hendelsene med nye streiker.³⁰⁰ Store deler av Guipúzcoas kommersielle næring stoppet også opp etter at to *etarras* ble drept i skuddveksling med *Guardia Civil* i Ichaso 8. mars 1977. På en presskonferanse avholdt to dager etterpå ble styresmaktens representant (*Gobernador Civil*) i Guipúzcoa bedt om å forklare de store protestene etter drapene. Guvernøren svarte at han forstod den følelsesmessige reaksjonen, men at han ikke aksepterte at det utviklet seg gateopptøyer, og at ”(...) folks noble følelser blir utnyttet av mindretallsgrupper.³⁰¹ Med mindretallsgrupper går jeg ut ifra at han mente ETA.

Det er verdt å merke seg guvernørens ordbruk. For det første bruker han det mer generiske ordet *gente* i stedet for det mer nasjonalt ladede ordet *pueblo* når han henvender seg til folket. Kanskje viktigere er det å peke på at han tydelig forsøker å vinne folket over på sin side med sitt smigrende ordelag, samtidig som han diskrediterer ETA ved å referere til dem som en marginal gruppe som kun prøver å utnytte situasjonen til sin egen vinning. ETA anså seg selvfølgelig ikke som noen marginal organisasjon, og eksempelet over viser hvordan aktører – i dette tilfellet myndighetene – ønsker å oppnå innflytelse ved hjelp av å kategorisere sin motpart.

³⁰⁰ *La Vanguardia* 4. mars 1976, 4. mars 1977, 4. mars 1978 og 4. mars 1979 [lastet ned 22.02.2010].

³⁰¹ *La Vanguardia* 11. mars 1977 [lastet ned 22.02.2010]. Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) los sentimientos nobles de la gente sean aprovechados por grupos minoritarios.”

Imidlertid hadde guvernøren helt rett i at ETA forsøkte å bruke hendelsene til sin fordel. For å utdype denne antagelsen kan vi gå tilbake 1976, og generalstreiken i Vitoria-Gasteiz. Som tidligere diskutert ble de fem døde streikende tatt til inntekt for et budskap som la vekt på sentralmaktens undertrykkende karakter (se kapittel fire). Streiken var i utgangspunktet hovedsakelig rettet mot å forbedre arbeidernes rettigheter, og ikke den nasjonale frigjøringskampen. I *Hautsi* nummer ti ble streikens utvikling beskrevet, sammen med arbeiderens krav. De opprinnelige kravene omfattet lønn, sykelønn, arbeidstid og bedriftshierarki, men ETA hevdet at med ”bølgeslagene av undertrykkelse” (”embates de la represión”) mot demonstrantene ble disse utvidet til å inkludere blant annet motstand mot lockout og avskjedigelser, løslatelse av fengslede demonstranter og totalt amnesti.³⁰² Hvor mye de streikende vektla det siste punktet er vanskelig å si, men at ETA ønsket å promotere amnestispørsmålet – dens ”egen” kjernesak – blant arbeidere synes klart. Videre tolket ETA arbeidernes innsats som et uttrykk for at den baskiske arbeiderklassen stod samlet, og solidariteten dem imellom demonstrerte at det ikke fantes ”(...) krefter sterke nok til å stoppe en samlet nasjon.”³⁰³ ETA berømmet også arbeiderne for å ha forstått at deres motstander ikke var en enkelt urettferdig arbeidsgiver, men et system basert på utnyttelse og undertrykkelse. Ved å trekke inn de mest sentrale delene av sin egen ideologi, summert i stikkordene pro-amnesti, klassekamp og nasjonal enhet, er det tydelig at ETA ønsket å styrke båndene til arbeiderne ved å vise dem at de hadde sammenfallende interesser. Vitoria-Gasteiz ligger i Àlava, som tradisjonelt var den provinsen der den baskiske nasjonalismen stod svakest, og ETA forsøkte derfor å fremstille konflikten som en videreutvikling av den nasjonale frigjøringskampen.

Alt som er sitert ovenfor ble skrevet *før* selve drapene på de fem arbeiderne fant sted. Idet ugjerningene var skjedd oppfordret ETA til at streikevirksomheten burde utvides til de øvrige baskiske provinsene.³⁰⁴ Det oppstod demonstrasjoner i de største baskiske byene. Før dødsfallene hadde demonstrasjonene vært små og spredningen begrenset, mens etter disse hendelsene var omfanget motsatt.³⁰⁵ Det var ikke bare i de baskiske områdene det ble demonstrert mot politiets handlinger overfor de streikende i Vitoria-Gasteiz. Det ble også

³⁰² *Hautsi* nr. 10, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 47).

³⁰³ *Hautsi* nr. 10, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 47). Min oversettelse. Sp. orig. ””(…) no hay fuerza posible ante un Pueblo unido.”

³⁰⁴ *Hautsi* nr. 10, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 47).

³⁰⁵ *La Vanguardia* 5.-9. mars 1976 [lastet ned 23.02.2010]. Se også ’Una semana de lucha en Euskadi’ i *Hautsi* nr. 11, mars 1976 (*Documentos Y* Bind 17 s. 92).

demonstrert i flere spanske byer³⁰⁶, og derfor kan man ikke si at demonstrasjonenes spredning kom som en direkte konsekvens av ETAs anmodninger, men organisasjonens sentrale rolle på venstresiden gjør en antagelse om en viss påvirkningskraft mulig – da først og fremst blant baskiske arbeidere. Etter drapene ble ETAs retorikk krassere, og raskt ble terrorismeproblematikken brakt på banen. Denne gang var det ETA som definerte begrepet, og det var styresmaktene som fikk merkelappen terrorister.³⁰⁷

ETA tolket demonstrasjonene som et uttrykk for at den baskiske befolkningen skjønnte at Francoismen ikke døde med dens overhode. Mobiliseringen var en del av:

(...) en generalstreik med et enormt politisk innhold, en baskisk generalstreik mot Juan Carlos og hans regjering, mot deres høyttrevende løfter, mot deres falske reformer, mot – som vi har sett – deres repressive styrkers uunngåelige morderiske inngripen.³⁰⁸

Videre trakk ETA i nummer elleve av *Hautsi* paralleller til demonstrasjonene i forbindelse med rettssakene mot ”Tupa”, Otaegi og ”Txiki” seks måneder i forveien, og dette utdraget fra utgave seks av *Hausti* ble trukket frem:

(...) hvis det er slik at den baskiske arbeiderklassen står ut blant nasjoner truet av fascismen, og i sin enhet derfor kan slåss mot den spanske staten, er det fordi det eksisterer en *nasjonal bevissthet* baskere imellom, og denne nasjonale bevisstheten, med dype, folkelige røtter, fungerer som motor for en kamp, hvis revolusjonære fruktbarhet ikke kan betviles av noen.³⁰⁹

Ifølge ETA var mobiliseringen – nå som for seks måneder tilbake – mulig fordi baskerne hadde en høyere utviklet nasjonal bevissthet, og demonstrasjonene var et bevis på at denne nasjonale bevisstheten ikke var svekket. Tvert imot var den blitt styrket. Ut ifra ETAs analyse var et økt konfliktnivå avgjørende for utviklingen av den nasjonale bevisstheten.³¹⁰ Med utgangspunkt i ETAs analyse ser jeg det slik at organisasjonen så seg tjent med at arbeidernes konflikter eskalerte, og at det forklarer den oppmuntrende tonen fra ETAs side. Arbeidernes konflikt ble gjort til separatistenes konflikt, og separatistenes kamp ble til en viss grad gjort til arbeidernes kamp.

³⁰⁶ *La Vanguardia* 9. mars 1976 [lastet ned 23.02.2010].

³⁰⁷ *Hautsi* nr. 11, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 79).

³⁰⁸ *Hautsi* nr. 11, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 79). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) una Huelga General de enorme contenido politico, como la Huelga General de Euskadi contra Juan Carlos y su Gobierno, contra sus promesas grandilocuentes, contra sus falsas reformas, contra las – lo hemos visto – inevitables intervenciones asesinas de sus fuerzas represivas.”

³⁰⁹ *Hautsi* nr. 11, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 79) Opprinnelig skrevet i *Hautsi* nr. 6, september 1975 (*Documentos Y Bind* 16 s. 465). Min oversettelse. Sp. orig. ”(...) si la clase obrera y el Pueblo Vasco en su conjunto combaten al Estado Español como ningún otro pueblo sometido al fascismo, es porque hay una *conciencia nacional* por medio, y esa conciencia nacional, con hondas raíces populares, actuá como motor de lucha de cuya fertilidad revolucionaria nadie puede dudar.” (orig. kursivering).

³¹⁰ *Hautsi* nr. 11, mars 1976 (*Documentos Y Bind* 17 s. 79).

Demokratiseringsprosessen i Spania gjorde imidlertid at flere arbeiderorganisasjoner ble legalisert, med den virkning at de distanserte seg ytterligere fra ETA enn de hadde gjort tidligere. I juni 1977 ble de patriotiske arbeiderkomiteene (LAB) legalisert etter en intern avgjørelse om å omorganisere bevegelsen til en fagforening.³¹¹ Debatten hadde forgått en stund før man kom frem til beslutningen, og man kom etter hvert frem til at den beste måten å sikre de baskiske arbeidernes frihet var gjennom sosiopolitiske arbeidsmetoder.³¹² LABs politikk lå tett oppunder ETA-pm politiske linje, men i kraft av å bli en del av den legale fagbevegelsen var det naturlig at den organisatoriske avstanden økte.

Ikke-nasjonalistiske partier på sin side fikk etter som tiden gikk større problemer med å tolerere ETAs virksomhet. Etter at de autonome ETA-kommandoene (CAA) likviderte fotografen og PSOE-medlemmet Germán Gonzáles 27. oktober 1979 vendte store deler av arbeiderbevegelsen ryggen til ETA – spesielt den militære fløyen. Fagforeningene UGT og CCOO gikk særlig hardt ut mot de baskiske separatistene, og beskyldte dem for å ha tatt livet av deres egne, en arbeider, en den skulle beskytte.³¹³ Også nasjonalistiske partier som EE og PNV fordømte handlingen. Fagforeningene LAB og ELA-STV, fordømte ikke handlingen offentlig, men støttet generalstreiken som UGT og CCOO tok initiativ til i etterkant.³¹⁴ Gjerningen skapte tvil på den patriotiske venstresiden fordi Gonzáles ble beskyldt for å ha samarbeidet med politiet,³¹⁵ en kardinalsynd blant radikale nasjonalister, samtidig som han som sagt befant seg på den politiske venstresiden. Representanter fra kommunistpartiet PCE demonstrerte ved å brenne eksemplarer av *Egin* offentlig, ettersom avisen i følge dem stod i ledtog med ETAs militante elementer. *Egin* forsvarte seg med å vise til ytringsfriheten og poengtere at CAA var uavhengige, og ikke en del ETA.³¹⁶ I ETA-pms øyne var det tydelig at den ikke-nasjonalistiske venstresiden beskyldte ETA for å stå bak attentatet med hensikt å stille organisasjonen i dårlig lys.³¹⁷ ETA, og spesielt ETA-pm, sine aksjoner skulle i utgangspunktet være rettferdige og godt begrunnede (i det minste overfor den baskiske arbeiderklassen), men etter som demokratiet utviklet seg idet spanske samfunnet, ble volden mer og mer meningsløs.

³¹¹ *La vanguardia* 19. Juni 1977 [lastet ned 24.02.2010]. LAB er per dags dato det eneste toneangivende lovlige alternativet på den patriotiske venstresiden. Se LABs hjemmeside: <http://www.labsindikatua.org> [lastet ned 24.02.2010].

³¹² 'Documentos de LAB. Acuerdos de la Asamblea' i *Kemen* nr. 11, 1977 (Documentos Y Bind 18 s. 415).

³¹³ *Egin* 30. oktober 1979.

³¹⁴ *Egin* 30. oktober 1979.

³¹⁵ En faksimile av kommunikeet er trykket i *Egin* 30. oktober 1979.

³¹⁶ *Egin* 30. oktober 1979.

³¹⁷ *Egin* 30. oktober 1979.

Fremveksten av miljøvern- og anti-kjernekraftbevegelsen

Da bevisstheten rundt miljøvern økte på verdensbasis utover 60-tallet, var ikke Spania upåvirket av disse tankene. Spesielt ble utbygging av kjernekraft et kontroversielt tema, og da den spanske regjeringen i 1972 besluttet å bygge flere kjernekraftverk langs den baskiske kysten, ble avgjørelsen møtt med protester. Motstanden mot prosjektet bygget seg opp parallelt hos store deler av den baskiske befolkningen og ETA. Begges argumenter baserte seg selvsagt på at byggingen burde stanses av miljøhensyn, men for ETA handlet det også om praktisk politikk. Slik ETA så saken var utbyggingen et fascistisk og imperialistisk prosjekt; fascistisk fordi Iberduero, selskapet som hadde fått ansvaret for mesteparten av prosjektet, samarbeidet tett med Francoregimet om utbyggingen;³¹⁸ imperialistisk fordi man kjøpte reaktorer og andre nødvendige komponenter fra amerikanske selskaper som General Electric og Westinghouse. Med det ”importerte” man ikke bare materialer, men også den amerikanske kapitalismen ble påtvunget det baskiske samfunnet.³¹⁹ Mest oppmerksomhet ble viet byggingen av kjernekraftanlegget i Lemoiz, og prosjektet ble et symbol på kjernekraftkampen, og jeg vil videre – utenom i de tilfeller det diskuteres på generelt grunnlag – rette fokuset på denne spesifikke saken.

Tiltross for en økende mobilisering og mindre aksjoner fra ETAs side i 1974, startet ikke kampen mot kjernekraftutbyggingen for fullt før i 1976. Det hadde nok en sammenheng med at mobilisering av sosiale bevegelser var vanskeligere i tiden under Franco. I mai 1976 så tiltaket *Comisión de Defensa de una Costa Vasca No Nuclear* (lit. forsvarskommisjonen for en ikke-kjernefysisk baskisk kyst) dagens lys, og motstanden mot utbyggingen av kjernekraftanlegg ble samlet i en organisasjon. I likhet med amnestiproblematikken ble det arrangert store demonstrasjoner for å demonstrere den offentlige opinionen. På samme måten som det ble arrangert ukelange kampanjer for amnesti (*Semanas pro Amnistía*), ble det arrangert lignende kampanjer mot byggingen av kjernekraftanlegg (*Semanas Antinuclear*), og ved flere anledninger ble det organisert marsjer til Lemoiz, på lik linje som man organiserte marsjer til forskjellige fengsler (se over).³²⁰

I motsetning til amnestisaken var kampen mot kjernekraft noe ETA i utgangspunktet ikke hadde noen interesser i, og Wieviorka påpeker at før mobiliseringen skjød fart hadde ETA faktisk støttet prosjektet i håp om at et fritt Baskeland en gang i fremtiden kunne ha sin

³¹⁸ *Euskadi Eta Askatasuna* (Bind 4) 1993: 35.

³¹⁹ 'Presentación' (*Documentos Y* Bind 15 s. 415).

³²⁰ For eksempler se *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 79, mars 1978 og nr. 122, april 1979.

egen uavhengige energikilde.³²¹ Men som mange ganger før valgte ETA å følge majoriteten i det baskiske samfunnet, og skiftet fort syn på saken. Først i juni 1977 gjennomførte ETA-m den første aksjonen mot kjernekraftverket i Lemoiz da en bombe ble sprengt på byggeområdet. Ingen ble skadet i angrepet.³²² Den 18. desember samme år angrep den militære fraksjonen anlegget nok en gang ved kaste granater og skyte mot *Guardia Civils* installasjoner på området. Denne gang måtte en av deres egne bøte med livet.³²³ De første sivile ofrene for ETAs angrep kom den 17. mars året etter, da en kommando bombet en påbegynt reaktor og to arbeidere døde.³²⁴ Enda et år senere, den 13. juni 1979, sprengte nok en av ETA-ns bomber, og nok en arbeider mistet livet.³²⁵

Samtlige aksjoner ble fordømt av det store flertallet av politiske grupperinger. Etter angrepet i mars 1978 ble det også uttrykt misnøye på den patriotiske venstresiden – i første rekke blant arbeidere organisert i LAB. Øvrige fagforeninger og arbeiderpartier gikk spesielt hardt ut mot angrepet. Igjen hevdet de at ETA hadde mistet kontakten med arbeiderbevegelsen.³²⁶ Selv om ETA ble beskyldt for å ikke lenger representere arbeiderne kan det virke som mange allikevel støttet aksjonene. I en demonstrasjonsmarsj mot Lemoiz – riktignok i like i forkant av marsangrepet i 1978 – deltok i følge *Punto y Hora* rundt åtti tusen mennesker. Videre i artikkelen understrekes det at svært få av deltagerne var politikere, og menneskemengdens svar på hvordan problemet skulle løses var: ”ETA, Lemóniz goma dos.”³²⁷ Ansvar ble nok en gang lagt i hendene på ETA. Militante nasjonalister og sprengstoff var ifølge dette synet den enkleste og mest effektive måten å hindre utbyggingen.

ETA var ikke bare innblandet militært i konflikten. Politiske anliggender som Amnestisaken og Navarras fremtidige skjebne ble dratt inn i kjernekraftdiskusjonen – og omvendt. Tydeligst kunne man se hvordan sammenblandingen av kampsaker preget de mange demonstrasjonene i siste halvdel av 70-tallet. Ved en demonstrasjon i april 1979 hvis hovedtema ble uttrykt gjennom slagordet ”*Errepresioaren aurka*” (mot undertrykkelse) kunne man blant tilropene for amnesti og for legalisering av separatistiske grupperinger også høre slagord mot kjernekraft og Iberduero. Igjen ble ETA oppfordret til å aksjonere. Slagordene gjengitt i *La Vanguardia* var i tillegg så ETA-vennlige at deltakere fra

³²¹ Wieviorka 1997: 334-335.

³²² *La Vanguardia* 3. juni 1977 [lastet ned 24.2.2010].

³²³ *La Vanguardia* 20. desember 1977 og 17. januar 1978 [lastet ned 25.02.2010].

³²⁴ *La Vanguardia* 18. mars 1978 [lastet ned 25.02.2010].

³²⁵ *El País* 14. juni 1979 [lastet ned 26.02.2010].

³²⁶ *La Vanguardia* 18. mars 1978 [lastet ned 26.02.2010] og *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 80, mars 1978.

³²⁷ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 79, mars 1978. Goma-2 var en type sprengstoff ofte brukt av ETA.

kommunistpartiet PCE og sosialistene i PSOE tilslutt trakk seg fra demonstrasjonen.³²⁸ Demonstrasjonen i Lemoiz i 1978 ble også en arena for andre politiske saker enn det den hovedsakelig var tiltenkt. Ved denne anledningen meldte *Punto y Hora* at demonstrantene ved synet av Navarras flagg utbrøt "Nafarroa euskadi da" (Lit. "Navarra er Baskerland").³²⁹ Den radikale nasjonalismens kjernesaker gjennomsyret hverandre, og som slagordene indikerer ble ETA utnevnt å fronte bevegelsen. Slik jeg tolker det bidro ETAs sentrale rolle til at det ble vanskeligere å holde politiske anliggender fraskilt, og som en følge av det igjen, kan man si at den radikale nasjonalismen la føringer for mye av den sosiale mobiliseringen i periodene, enten aktivistene ønsket det eller ikke.

Tolket slik var det i ETAs interesse at de ulike politiske kampsakene ble en forlengning av den radikale nasjonalismen, og at kampen mot kjernekraft slik utviklet likhetstrekk med mobiliseringen for nasjonal uavhengighet. Som i nasjonsspørsmålet opptrådte ETA som Anti-kjernekraftbevegelsen "beskytter", og massene fungerte som legitimeringsfaktor for ETA. Et annet konkret likhetstrekk kan vi finne i martyriseringen av ofrene i anti-kjernekraftkampen. David Alvarez, ETA-medlemmet som måtte bøte med livet etter angrepet i desember 1977, ble av de markante politikerne i EE, Juan María Bandrés og Francisco Letamendía ("Ortzi") utnevnt til "(...) Lemoiz første martyr."³³⁰ Alvarez døde av skadene han pådro seg knapt en måned etter angrepet, og som i tilfellene med andre falne *gudariak* (krigere) ble hans minne hedret med demonstrasjoner ved bisettelsen.³³¹ I forbindelse med den overnevnte demonstrasjonen i Lemoiz ble martyriseringen tydeligere gjennom bruk av nasjonale symboler. Alvarez ble knyttet til nasjonen med bilder av ham på baskiske flagg og hans offer for Baskerland ble kanskje tydeligst symbolisert med en likkiste svøpt i det baskiske flagget.³³²

Under en anti-kjernekraftdemonstrasjon 3. juni 1979 skjøt og drepte *Guardia Civil* miljøforkjemperen Gladys Del Estal Ferreño, en sivilist av venezuelansk opprinnelse. Etterdønningene av hendelsen var voldsomme. De ulike anti-kjernekraftgrupperingene og flere grupperinger på venstresiden, deriblant Herri Batasuna og KAS, utstedte et kommuniqué der det ble oppfordret til sivil ulydighet, og store deler av Baskerland ble rammet av streik, og baskiske byer var de påfølgende dagene preget av åpenlyse protester. Politiets voldelige

³²⁸ *La Vanguardia* 10. april 1979 [lastet ned 01.03.2010].

³²⁹ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 79, mars 1978.

³³⁰ *El País* 19. mars 1978 [lastet ned 01.03.2010]. Min oversettelse. Sp. orig. "(...) el primer mártir de Lemóniz." se også *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 79, mars 1978 og nr. 122, april 1979.

³³¹ *La Vanguardia* 17. januar 1978 [lastet ned 01.03.2010].

³³² *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 79, mars 1978.

fremferd ble i kommunikeet sammenlignet med drapet på Germán Rodríguez under *San Fermin* året i forveien.³³³ Sammenligningen var nærliggende idet politiet tok livet av to demonstranter med ett års mellomrom, men sammenligningen viser også hvordan tanken om undertrykkelse ble dratt inn i saker tilsynelatende utenfor det nasjonale frigjøringsprosjektet.

Det er interessant å merke seg at Gladys (hun ble ofte omtalt med sitt fornavn) ikke ble like mye omtalt i ettertid som Alvarez. Innenfor den radikale nasjonalismen ble Alvarez et sentralt symbol på kampen mot kjernekraft. At Alvarez, og ikke Gladys, fikk rollen som martyr kan være et tegn på at radikale nasjonalister promoterte fra egen leir, og på denne måten søkte å befeste sin posisjon som Baskerlands ”utvalgte”. I et intervju med Alvarez’ familie kan det virke som om at Davids aktivisme hadde påvirket dem. På et spørsmål om hva de syntes om væpnet aksjoner, svarte de: ”Vi tror at det per i dag er den eneste effektive kampen. Kampen David tok på seg fremstår for meg som den mest gyldige, selv om vi også kan si oss enige med [masse-] mobiliseringene. Men den eneste utveien heter *goma dos*.”³³⁴ Vi ser her nok et uttrykk for at vold ble ansett som det eneste alternativet, og jeg tror at lignende syn var utbredt i de store politiske mobiliseringene i Baskerland, som de mange demonstrasjonene vitner om.

Wieviorka hevder at ETA med sine voldelige aksjoner hindret at anti-kjernekraftbevegelsen fikk utvikle seg som sosial bevegelse.³³⁵ I stedet ble den dratt inn i den overhengende nasjonale diskursen dominert av radikale elementer, deriblant ETA. Kampen mot kjernekraft var i utgangspunktet en universell kamp, som klassekampen i det baskiske samfunnet en gang hadde vært, men i møte med volden opplevde begge de samme problemene og splittelsene som hadde dominert den baskiske nasjonalismen i lengre tid.

Kvinnesak og kvinners rolle i den nasjonale bevegelsen

Som mange andre steder i verden fikk kvinnebevegelsen i Baskerland sitt virkelige gjennomslag i løpet av 70-årene, og i likhet med andre sosiale bevegelser i som gjorde sitt inntog i det baskiske samfunnet kunne den ikke unngå sammenblandingen med den nasjonale diskursen. Wieviorka skriver svært lite om kvinnebevegelsen, men mener at selv om den radikale nasjonalismen – som med de fleste andre sosiale bevegelser – ønsket å inkorporere

³³³ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 128, juni 1979.

³³⁴ *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 158, januar 1980. Min oversettelse. Sp. orig. ”Creemos que es la única lucha efectiva hoy por hoy. La lucha que llevó David me parece la más válida aunque también estamos de acuerdo con las movilizaciones, pero la única salida se llama *goma dos*.” Kursivering er min egen.

³³⁵ Wieviorka 1997: 335.

dens virksomhet i sin egen, men at den samtidig så på kvinnes frigjøring som underordnet den nasjonale frigjøringen. Og slik ble også den feministiske bevegelsens utvikling bremsert av ETAs aktivitet, hevder Wieviorka.³³⁶ På den andre siden hadde kvinner utvilsomt en betydelig rolle i utviklingen av den radikale nasjonalistbevegelsen, i noen tilfeller gjennom direkte deltakelse, men kanskje oftere på det symbolske planet. Kvinner fikk dermed en udefinert og indirekte rolle. Det er på bakgrunn av dette Carrie Hamilton har skrevet boken *Women and ETA* (2007), som tar for seg en problemstilling som ofte blir glemt i fremstillinger av ETA og baskisk nasjonalisme. Av den grunn vil jeg under, med hjelp av Hamilton, undersøke hvordan ETA forholdt seg til både kvinnebevegelsen og kvinner generelt, og på denne måten se hvordan dette forholdet innvirket på den radikale nasjonalismens identifiseringsprosjekt.

Ett av Hamiltons hovedpoeng er at fremstillingen av kjønnsrollene sementeres i ETAs fremstilling av seg selv, samt i store deler av forskningslitteraturen, som enten unngår å behandle problemstillingen noe nevneverdig, eller den fremstiller kvinner i tradisjonelle roller som mødre, hustruer og ofre.³³⁷ Representasjonene av kvinner har med andre ord gitt dem en passiv og privat rolle, i motsetning til mennenes aktive/politiske og offentlige rolle (se kapittel to). Leser vi ETAs publikasjoner, hvor ”kvinnestemmer” er så å si fraværende, forsterker dette det maskuline bildet av ETA og synet på kvinner som ikke-deltagende. Som en konsekvens av ETAs eskalerende militarisme utover 70-tallet ble det private domene mer synlig i offentligheten, hevder Hamilton, og representasjonen av kvinner kan derfor sees som en ideologisk konstruksjon der forholdet mellom mor og sønn hadde en legitimerende effekt for ETAs vold.³³⁸ Denne konstruksjonen var særlig sentral i amnestispørsmålet der det ofte var kvinner som ønsket sine sønner eller ektemenn hjem. Til tross for at ETA hadde flere kvinnelige medlemmer, og man kan finne flere eksempler på kvinnelig aktivisme, mener Hamilton at disse ble usynliggjort av den tildelte rollen som mor og beskytter av det private.³³⁹ Aktivisme har som sagt vært et av de viktigste kjennetegnene på patriotisk virksomhet, og den nasjonale diskursen fikk slik en maskulin karakter, ettersom aktivismen ble tilskrevet menn.

Kanskje ble kvinnelig aktivisme innenfor ETA underslått, men den feministiske mobiliseringen på 70-tallet hadde så stor innvirkning på det baskiske samfunnet at den til en

³³⁶ Wieviorka 1997: 338.

³³⁷ Hamilton 2007: 181.

³³⁸ Hamilton 2007: 86.

³³⁹ Hamilton 2007: 104.

viss grad påvirket ETA utenfra. Den feministiske bevegelsen på den baskisk-patriotiske venstresiden anså kvinner for å være undertrykt ikke bare av mannlig dominans, men også av kapitalismen og den spanske stat.³⁴⁰ Det betydde at den radikale nasjonalistbevegelsen selv kunne oppfattes som undertrykkende, og et leserinnlegg i *Egin* skrevet av et (tilsynelatende mannlig) LAIA-medlem belyser denne problematikken: ”Mens vi menn driver politikk, passer kvinnene våre barn.”³⁴¹ Forfatterens (selv-)kritiske synspunkt har klare likhetstrekk med Hamiltons argumenter over, men i leserinnlegget blir kvinner fremstilt som uten mulighet til å påvirke, mens Hamilton jo mener at kvinner alltid vil ha en avgjørende rolle uansett om denne ikke er like synlig som den mannlige.

Forholdet mellom ETA og den andre bølgen av kvinnebevegelsens mobilisering på 70-tallet var tvetydig. På en måte sympatiserte ETA med bevegelsen og deres kamp for liberalisering av abortlovgivningen, mot vold mot kvinner osv. I begynnelsen av 1980 ble en rekke kvinner utsatt for seksuelle overgrep i de baskiske områdene, og betydelige protester kom fra venstresiden og nasjonalistiske grupperinger. ETA-pm aksjonerte i denne forbindelse mot kinoer som viste pornografiske filmer i Bilbao.³⁴² Hamilton tolker den radikale nasjonalismens respons som lite bekymret for selve overgrepene, men svært opptatt av overgrepene politiske symbolverdi.³⁴³ Det var ikke hvilke som helst kvinner som ble overfalt, det var baskiske kvinner, og et angrep mot dem var et angrep mot den baskiske nasjon.³⁴⁴ Sammen med ETAs skriftlige tekstproduksjon, og dens mangel på kvinnelig innflytelse, avslører at nasjonen ble rangert øverst av organisasjonen. På samme måte som sosialismen, arbeiderbevegelsen, miljøvern, måtte også feminismen vike for det nasjonale spørsmålet.

Den nasjonale diskursen overskygget i mange tilfeller de øvrige diskursene i Baskerland, og ETA søkte å underordne flere av samfunnets mest diskuterte saker det nasjonale spørsmålet. Med denne både bevisste, og samtidig ubevisste, metoden forsøkte ETA å innføre et radikalt element i den baskiske identitetsprosessen. Selv om ETAs legitimitet

³⁴⁰ 'Sexismo y capitalismo' *Punto y Hora de Euskal Herria*, nr. 37, mai 1977. *El País* 21. Juni 1977 [Lastet ned 03.03.2010].

³⁴¹ *Egin* 28. desember 1978. Min oversettelse. Sp. orig. ”Mientras los hombres hacemos política, las mujeres cuidan nuestros hijos.”

³⁴² *Egin* 17. januar 1980.

³⁴³ Hamilton 2007: 155.

³⁴⁴ Jfr. Hamiltons (2007) eget argument om at kvinner ble definert inn i rollen som mødre, og ansvarlige for å reprodusere nasjonen. Kvinner var et viktig nasjonalt symbol, og en forgripelse mot dem var en krenkelse av nasjonen.

begynte å slå sprekker utover 70-tallet, var organisasjonen fortsatt en toneangivende aktør i det baskiske samfunnet. Dens påvirkningskraft vedvarte, og oppgavene var fortsatt å vedlikeholde og spre en radikal nasjonalistisk identitet. Imidlertid ble demokratiseringsprosessen i Spania etter Francos død begynnelsen på slutten for ETAs hegemoni. Demokratiet fjernet *behovet* for en voldelig tilnærming i det nasjonale spørsmålet. Det demokratiet ikke maktet å bli kvitt var selve volden, som tilslutt var ETAs eneste gjenværende strategi. Bruken av vold ble nok legitimert av den baskiske befolkningens støtte under diktaturet, og i de usikre årene som fulgte, men volden ble i første rekke satt ut i praksis av noen få individer (ETA). Det tiltross for at den radikale nasjonalismen fremstilte aktivisme (som i ytterste konsekvens var voldelig) som en naturlig del av det å være baskisk. Deler av den baskiske befolkningen fortsatte å støtte ETA etter diktaurets fall, men flere orienterte seg i større grad mot den politiske arenaen. Parallelt med ETAs svekkede innflytelse ble ikke-voldelig sosial mobilisering på ny en viktig faktor i Baskerlands politiske landskap.

Konklusjon

Det er en vanlig antagelse at ETA fylte et behov i det baskiske samfunnet fra opprettelsen av organisasjonen og under Francos diktatur. Men ETA var fra starten av en altfor marginal gruppering til å ha en ledende samfunnsrolle. Begynnelsen på separatistbevegelsens nærmest hegemoniske posisjon så man ikke før på slutten av sekstitallet. 1970-årene var kanskje den mest avgjørende epoken i ETAs historie. Vold ble for alvor et av organisasjonens viktigste virkemidler, og den viste seg å være et effektivt redskap for offentlig å vise motstand mot Francoregimet. Ved attentatet mot Carrero Blanco, fikk ETAs aksjoner direkte innvirkning på den politiske utviklingen ved å endre ”arverekkefølgen” etter Franco.

Diktatorens død innebar store forandringer for ETA og det baskiske samfunnet. Perioden etter 1975 viser karest hvordan ETA var et produkt av – og derfor også avhengig av – det baskiske samfunnet. Et gjennomgående argument i denne teksten har vært at ETA hele tiden har søkt å tilpasse sin virksomhet til forholdene rundt den. På den andre siden er det tydelig at ETA også har formet sine omgivelser, spesielt med tanke på innføringen av et radikalt og voldelig element i den nasjonale diskursen. Det er denne dualismen – eller dialektikken – mellom en betydelig aktør og det videre samfunn som har vært hovedfokus i denne oppgaven.

ETAs metoder var meget kontroversielle. På grunn av de voldelige metodene var svært få i stand til å aktivt delta i ETAs frigjøringsprosjekt samtidig som bruken av vold splittet baskerne. Påvirket volden baskernes måte å forstå seg selv på? Sammenhengen mellom vold og kollektiv identitet er lettest å få øye på ved å undersøke symboldannelsen førstnevnte bærer med seg. ETA fremstilte ofte sin egen bruk av vold som en naturlig del av det å være baskisk. Voldshandlingene var i mange tilfeller ment å representerte det baskiske folks enhet og kampvilje mot spansk og fransk okkupasjon av baskisk territorium, og dem ETAs vold rammet ble stemplet som Baskerlands fiender. I de tilfellene grensene mellom alliert og fiende var uklare (når aksjonene rammet baskere som Zabala for eksempel) ser vi at det oppstod en viss forvirring blant den baskiske befolkningen. Den symbolske produksjonen i slike tilfeller var like viktig som i situasjoner der man hadde en klart definert fiende, men symbolene appellerte mer til venstresiden enn til de baskiske nasjonalistene. Ettersom symbolene er arbitrære kan de oppfattes forskjellig, alt ettersom hvem som ”leser” dem. I symboliseringen av vold ligger også dens legitimitet – eventuelt dens illegitimitet. Hvordan symbolene vold skaper blir tolket er avgjørende for hvordan volden blir mottatt.

Når ETA brukte så mye krefter på å teoretisere rundt sin egen voldsbruk (til og med før den ble iverksatt) er det et tegn på at den søkte legitimitet gjennom å referere til symboler den baskiske befolkningen kjente og kunne relatere seg til. Enten ble allerede kjente symboler, som for eksempel flagget eller språket, tatt i bruk, eller man skapte nye symboler ved å sette de nye hendelsene i sammenheng med gamle tradisjoner. Det klareste eksempelet på sistnevnte var martyriseringen av falske ETA-aktivister. For å legitimere sin eksistens og sin handlinger brukte også ETA ideen om at det baskiske samfunnet var undertrykt av de spanske styresmaktene. Hvor omfattende undertrykkelsen var kan diskuteres, men undertrykkelsen ble fremstilt og oppfattet som altomfattende. Mange holdt myndighetene for å være undertrykkende regime, og denne følelsen ble forsterket av at man kategoriserte dem som undertrykkende.³⁴⁵

ETA skapte seg selv som det ytterste symbol på kampen mot Francoregimet gjennom lidelse (undertrykkelse, Burgos-rettssaken, martyrer osv.), og gjennom å vise styrke (kidnappingene av Beihl, Zabala, Huarte blant andre, og for eksempel attentatene på Manzanas og Carrero Blanco). I konstruksjonen av baskisk kollektiv identitet ble historiske og tradisjonelle kriterier som språk, religion, og andre felleskulturelle trekk brukt for å underbygge konstruksjonen. Den samme kollektive identiteten ble også *påvirket* gjennom objektive kriterier, der ETA gjennom å manøvrere seg i innen de allerede eksisterende samfunnsstrukturer, både reproduserte og utfordret de samme strukturene med sin radikalisme og bruk av voldelige virkemidler.³⁴⁶ ETA selv hevdet at baskerne alltid har kjempet for sin særegenhet og selvstyre, og at volden derfor har gått i ”arv” gjennom tidene og slik blitt en del av baskisk kultur. En slik fremstilling gir et galt bilde av det baskiske samfunnet, og jeg har derfor tatt til orde for et mer kontekstbasert syn, der vold stort sett tas i bruk når situasjonen ble oppfattet å kreve det. Selv om volden har virket irrasjonell, har den likevel hatt en funksjon for noen – uansett om disse var få eller mange. Volden kan altså ikke være ”nedarvet”, til tross for at den riktignok kan legitimeres gjennom å reprodusere fortidens symboler f. eks. i heroiske historiske handlinger. Slik sett skiller ETAs voldelige virksomhet seg fra tidligere baskisk motstandskamp, og jeg mener at det har med samfunnsendringer å gjøre. Volden kunne med andre ord legitimeres ved å vise til spesifikke historiske hendelser eller ”tradisjonell” baskisk kultur, men voldens gjennombruddskraft, effektivitet og relevans var avhengig av det samtidige samfunnets tilstand.

³⁴⁵ Jfr. Jenkins 2005: 85.

³⁴⁶ Jfr. Bourdieu 2009.

I perioden før 1975 var det baskiske samfunnet naturligvis preget av diktaturet, men også av en gjennomgående industrialisering. Innflytelsen fra arbeiderklassen, både lokalt og internasjonalt, var avgjørende. Francos død markerte nok et skille i den baskiske samfunnsutviklingen, og hadde stor innvirkning på ETAs virksomhet. Sett utenfra kan det virke som ETA fortsatte på samme sti. For ETA og dens tilhengere var kampen for uavhengighet ikke over, og organisasjonen så på sine aksjoner som legitime ved å vise til den vedvarende undertrykkelsen. Radikale nasjonalister tolket et hvert trekk fra den spanske stats side som en del av en systematisk undertrykkelse av baskerne, og tolkningen ble styrket for hver gang politiet tok i bruk sterke virkemidler – i noen tilfeller vold – i forbindelse med demonstrasjoner og lignende. Undertrykkelsesaspektet ble også videreført gjennom de politiske fangene som i særlig grad representerte vedlikeholdet av et undertrykkende statsapparat. Undertrykkelse har i så måte vært en av de viktigste bestanddelene i den radikale nasjonalismens symbolske univers. Undertrykkelse ble et symbol i seg selv som representerte baskernes ”lidelseshistorie”. ETA reproduserte dette og flere andre symboler, som i den nye konteksten nødvendigvis krevde en annen form for tolkning enn tidligere. Det må allikevel presiseres at det er snakk om en gradvis prosess. Grenselinjen mellom de to periodene må ikke trekkes for skarpt.

Samtidig var andre halvdel av 70-tallet starten på en ny offentlig tilværelse for ETA. Tidligere hadde oppmerksomheten rundt organisasjonen oppstått i kjølvannet av mer eller mindre dramatiske hendelser (attentater utført av ETA, domsavsigelser og henrettelser av *etarras* osv.) Med frislippet av presse og øvrig media fikk ETA nye kanaler til å rette oppmerksomheten mot egen organisasjon. Det faktum at ETA kom lettere til orde, hjalp på kort sikt organisasjonen med å opprettholde forbindelsen til det baskiske samfunnet, men på lengre sikt ble det vanskelig for ETA å nå frem i de nye kanalene for verbal politisk aktivitet. Offentlige media hadde aldri vært ETAs arena, og voldelige handlinger var vanskeligere å forsvare i et offentlig ordskifte. Men støtten den væpnede organisasjonen hadde i deler av den baskiske befolkningens ble fortsatt opprettholdt gjennom denne kommunikasjonsformen. Slik kunne ETA videreføre og dra nytte av ideen om at deltakelse og aktivisme var en betydelig del av det å være baskisk. Selv om ETAs innflytelse ble videreført var ikke medieoppmerksomheten bare til det gode for organisasjonen. Store deler av pressen fremstilte etter hvert den baskiske separatismen som terrorisme, noe som bidro til at ETAs handlinger ble mindre forståelige for den spanske offentligheten, og slik mistet organisasjonen en del av sin legitimitet og støtte. ETA på sin side oppfattet sin egen kamp som fortsatt å være legitim, og all motstand forsterket ETAs syn. De radikale elementene i den baskiske befolkningen

(inkludert ETA selv) anså den væpnede separatismen for å fortsatt være den beste beskyttelsen av baskiske verdier.

Det foregikk med andre ord en ”samtale” mellom den baskiske befolkningen og ETA, en forbindelse som ETAs eksistens var avhengig av. Ettersom samfunnet endret seg i takt med demokratiseringsprosessen, og nye politiske kampsaker fikk spillerom, fungerte kampsakene ofte som ”forhandlingskort” i kommunikasjonen mellom ETA og det baskiske folket. Som en følge av samfunnets endring forandret også ETA seg. Den generelle tendensen var at organisasjonen måtte forholde seg til det øvrige samfunnets verdier og kjernesaker, samtidig som den inkorporerte disse i sin egen nasjonale ideologi, samtidig som nasjonalismen hadde forrang.

Det nasjonale spørsmålet var ikke kun reservert ETA, men hadde solid innpass i samfunnsdebatten. Det var imidlertid den radikale nasjonalismen og ETA som hadde mest interesse av det nasjonale spørsmålet. ETA brukte det nasjonale i forsøket på å befeste sin posisjon som det baskiske samfunnets utvalgte. Når avstanden mellom ETA og samfunnets forventninger ble for stor brukte ETA vold for å oppnå sine mål. Også i tilfeller der organisasjonen ble hindret i å uttrykke seg verbalt, ble vold brukt for å tiltrekke oppmerksomhet. Den fortsatte bruken av voldelige virkemidler hjalp ETA – på bekostning av andre sosiale bevegelser – med å promotere det nasjonale som kampsak nummer én.³⁴⁷ Men som sagt åpnet demokratiet for at ETA kunne ytre seg i media og delta i offentlig debatt, noe som førte til at deler av organisasjonen gikk i en mer politisk retning, slik tilfellet var med ETA-pm. ETA-m og ETA-pm tok på seg forskjellige roller – som heftet seg til dem, og som var utslagsgivende for begge skjebne. Forenklet kan vi si at ETA-pm tilslutt innså voldens begrensninger da de la ned våpnene på begynnelsen av 1980-tallet, og flertallet av medlemmene sluttet seg til andre politiske grupperinger. ETA-m nektet å forholde seg til den nye virkeligheten, og ble etter som tiden gikk en mer og mer marginal gruppering, selv om det må nevnes at ETAs handlinger aldri har gått ubemerket hen. Offentlige voldshandlinger har ofte denne kvaliteten at de skaper blest om utøverne.

Denne teksten har i stor grad handlet om det jeg har tolket som ETAs vekst og fall, et dramatisk historieførløp som hendte i løpet av relativt kort tid i perioden fra rundt 1970 til begynnelsen av 1980-årene. Hovedargumentet har vært at ETA var avhengig av et nært forhold til det baskiske samfunnet. Som alle andre aktører hadde ETA sin plass i det baskiske samfunnet. Denne posisjonen var ikke statisk, men varierte etter hvor godt organisasjonen

³⁴⁷ Jfr. Wieviorka 1997.

manøvrerte i forhold til samfunnsendringer. Det gjorde organisasjonen med hell under Franco, fordi det da var behov for en gruppering som ETA. De gjorde det ikke fullt så bra i ettertid fordi andre grupperinger passet bedre til de ”nye tidene”. ETA prøvde, men måtte gi tapt. Den radikale nasjonalismen mistet noe av sin radikalitet med demokratiet fordi forholdet til motstanderen (Spania) kjølnet ved at sistnevnte ga etter for ønsket om utvidet autonomi. Nasjonalismen ble også utfordret av andre kampsaker som gjorde sin entré i det politiske liv. Det faktum at flere, og noen vil si viktigere, politiske saker ble innlemmet i samfunnsdebatten gjorde at ETAs tilnærmede eneveldige posisjon ble svekket. Organisasjonen prøvde å innlemme de fleste kampsaker under egen fane, men denne virksomheten gikk ikke alltid knirkefritt. Som vi så i tilfellet med kvinnesakskampen var støtten mer retorisk enn praktisk.

Organisatorisk har ETA operert på et internt og et eksternt nivå. Både splittelser innad og balansekunst utad har vært essensielle for organisasjonens eksistens. Det baskiske samfunnet på sin side, har heller ikke vært like samstemt, og vi må spørre oss om det overhodet er mulig å snakke om at samfunnet har vært preget av en felles identitet. Alle samfunn er et produkt av en kollektiv innsats, og det kan derfor være rimelig å ha ”kollektiv identitet” som forskningsobjekt. Kollektiv identitet er både forestilt og virkelig på samme tid. Den har forbindelser med samfunnets objektive strukturer, men til syvende og sist opererer den i befolkningens forestillinger. Med hjelp av Bourdieus habitusbegrep har vi sett at forholdene og omstendighetene i et samfunn bidrar til hvordan man oppfatter seg selv og sin egen tilknytning til fellesskapet. Samfunnsstrukturen både produseres av, og produserer, symboler som vi mennesker tillegger mening, og som gjør at våre omgivelser oppfattes som forståelige.³⁴⁸ Symboler skapes også av samfunnets ulike aktører, og danner grunnlaget for et kommunikativt forhold mellom aktørene, som igjen produserer mening. Jeg har i første rekke tatt for meg ETAs tekstlige produksjon, og organisasjonen har derfor i denne oppgaven inntatt rollen som modellsender. ETAs budskap bærer følgelig med seg elementer fra avsenderrollen, men i tillegg ligger det innbakt i ETAs tekster en modellmottaker: ytringene var ment til å treffe et visst publikum.³⁴⁹

Forholdet mellom aktørene i den baskiske nasjonale diskursen var ikke jevnbyrdig, men preget av et maktforhold der noen parter var mer innflytelsesrike enn andre. I denne teksten har jeg hevdet at ETA opparbeidet seg en betydelig symbolsk kapital³⁵⁰, og slik ble en meget innflytelsesrik aktør. Imidlertid må det nok en gang understrekes at ETA var avhengig

³⁴⁸ Bourdieu 2009: 73.

³⁴⁹ Jfr. Asdal (et. al.) 2008: 41-42.

³⁵⁰ Jfr. Bourdieu 1996.

av støtte fra andre deler av samfunnet. Hvis ikke ville den sannsynligvis miste sin relevans og bli en marginal gruppering – slik den ble i senere tid. I sine forsøk på å opprettholde sin relevans rakte ETA i første omgang ut hånden til arbeiderbevegelsen og den nasjonale bevegelsen, og senere til andre bevegelser som anti-kjernekraftbevegelsen og kvinnebevegelsen.

Historieforløpet jeg har tatt for meg i denne teksten, tolker jeg som et forløp der diakroni og synkroni opererer samtidig. ETAs aktivitet vedvarte, men under nye forutsetninger. ETA fastholdt – eller prøvde å bevare – den tidligere diskursen fra Francotiden, men samfunnet ble dratt i en annen retning, og ETA kunne bare påvirke det til en viss grad. Uansett hvor mye makt man måtte ha er samfunnsstrukturen så uendelig mye større enn en enkelt aktør, uansett om den er i form av et enkeltindivid eller en større gruppe. Mennesket er herre over samfunnet, men ute av stand til å kontrollere det. Men samfunnet kan i aller høyeste grad påvirkes, det er det faktisk avhengig av (dvs. menneskelig aktivitet).

Litteratur

Anderson, Benedict (2006/1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso.

Aranzadi, Juan (1994): 'Violencia etarra y etnicidad' I: Aróstegui, Julio (ed.), *Ayer*. Vol. 13. 'Violencia y Política en España' [lastet ned 03.03.2010 fra <http://www.ahistcon.org/>].

Arendt, Hannah (1970): *On Violence*. Orlando, Austin, New York, San Diego & London: Harcourt Inc.

Arpal, Jesús (1985): 'Solidaridades Elementales y Organizaciones Colectivas en el País Vasco (Cuadrillas, txokos, asociaciones)' I: Bidart, Pierre (ed.), *Procesus Sociaux, Idéologies et Pratiques Culturelles Dans la Société Basque*. Pau: Universite de Pau et cnrs.

Asdal, Kristin; Berge, Kjell Lars; Gammelgaard, Karen; Gundersen, Trygve Riiser; Jordheim, Helge; Rem, Tore og Tønnesson, Johan L. (2008): *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Barth, Fredrik (1969): 'Introduction'. I: Barth, Fredrik (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.

Baumann, Gerd (1999): *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic an Religious Identities*. New York: Routledge.

Bentley, G. Carter (1987): 'Ethnicity and Practice'. I: *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 29 (1).

Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Bourdieu, Pierre (2009/1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Clark, Robert P. (1979): *The Basques: The Franco Years and Beyond*. Reno: University of Nevada Press.

Clark, Robert P. (1984): *The Basque Insurgents. ETA, 1952-1980*. London & Madison: The University of Wisconsin Press.

Clark, Robert P. (1990): *Negotiating with ETA. Obstacles to Peace in the Basque Country, 1975-1988*. Reno & Las Vegas: University of Nevada Press.

Cohen, Anthony P. (1993): 'Culture as Identity: an Antropologist's view'. I: *New Literary History*, Vol. 24 (1).

Conversi, Daniele (1997): *The Basques, the Catalans and Spain. Alternative Routes to Nationalist Mobilisation*. London: Hurst & Company.

Crenshaw Martha (1995): 'Introduction. Thoughts on Relating Terrorism to Historical Contexts'. I: Crenshaw, Martha (ed.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Díez Medrano, Juan (1995): *Divided Nations. Class, Politics, and Nationalism in the Basque Country and Catalonia*. Ithaca & London: Cornell University Press.

Diverse forfattere (1993-1994): *Euskadi Eta Askatasuna. Euskal Herria y Libertad*. Bind 1-5, Tafalla: Txalaparta Editorial.

Diverse forfattere (2004): *Nosotros los Vascos. Historia de Euskal Herria. Historia General de los Vascos*. Bind 6, 'Dictadura, Democracia y Autogobierno. La Nueva Sociedad Vasca 1937-2004'. Sted ikke oppgitt: Lur argitaletxea.

Foucault, Michel (1980): *Power/Knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972 – 1977*. Gordon, Colin (ed.) New York: Pantheon Books.

Foucault, Michel (2000): *Essential Works of Foucault 1954 – 1984. Volume 3: Power*. Faubion, James D. (ed.) London: Penguin Books.

Garmendia, José Mari (1979-1980): *Historia de ETA*. 2 Bind. San Sebastian: L. Haranburu. Editor.

Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Ithaca & New York: Cornell University Press.

Gurruchaga, Ander (1985): *El Código Nacionalista Vasco Durante el Franquismo*. Barcelona: Anthropos Editorial del Hombre.

- Hall, Stuart (1997): 'The Work of Representation'. I: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications Ltd.
- Hamilton, Carrie (2007): *Women and ETA. The Gender Politics of Radical Basque Nationalism*. Manchester & New York: Manchester University Press.
- Heiberg, Marianne (1989): *The Making of the Basque Nation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric J. (2005/1983): 'Introduction' I: *The Invention of Tradition*. Hobsbawm E. J. og Ranger T. (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric J. (1993/1992): *Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Irvin, Cynthia L. (1999): *Militant Nationalism. Between Movement and Party in Ireland and the Basque Country*. Minneapolis & London: University of Minneapolis Press.
- Jenkins, Richard (2005): *Social Identity* (Second Edition). London & New York: Routledge.
- Kapferer, Bruce (2002): 'Ethnicity, Nationalism and the Culture of the State'. I: *Soumen Antropologi*. Vol. 2002 (2).
- Kurlansky, Mark (2000): *The Basque History of the World*. London: Vintage.
- Llera Ramo, Francisco José & Shabad, Goldie (1995): 'Political Violence in Democratic State: Basque Terrorism in Spain'. I: Crenshaw, Martha (ed.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- MacClancy, Jeremy (2007): *Expressing Identities in the Basque Arena*. Oxford & Santa Fe: James Currey & School for Advanced Research Press.
- Magone, José María (2004): *Contemporary Spanish Politics*. London: Routledge.
- Medem, Julio (2004): *La Pelota Vasca, La Piel Contra la Piedra*. Madrid: Aguilar.
- Mees, Ludger (2003): *Nationalism, Violence and Democracy: The Basque Clash of Identities*. Gordonsville: Palgrave Macmillan.
- Munslow, Alun (2003): *The New History*. Harlow: Pearson Education Limited.

- Muro, Diego (2008): *Ethnicity and Violence : The Case of Radical Basque Nationalism*. New York: Routledge.
- Ramirez Goikoetxea, Eugenia (1984): 'Cuadrillas en el País Vasco: Identidad Local y Revitalización Etnica' I: *Reis* Vol. 25.
- Rüsen, Jörn (ed.) (2006): *Meaning and Representation in History*. New York & Oxford: Berghahn Books.
- Salaberri, Kepa (Pseudonym: Miguel Castells & Francisco Letamendia) (1971): *El Proceso de Euskadi en Burgos. El Sumarísimo 31/69*. Paris: Ruedo Ibérico.
- Smith, Anthony D. (1991): *National Identity*. Reno & Las Vegas: University of Nevada Press.
- Smith, Anthony D. (1995): *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Sullivan, John (1988): *ETA and Basque Nationalism. The Fight for Euskadi 1890-1986*. London & New York: Routledge.
- White, Hayden (1975/1973): *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Wieviorka, Michel (1993): *The Making of Terrorism*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Wieviorka, Michel (1997): 'ETA and Basque Political Violence'. I: Apter, David (ed.), *The Legitimization of Violence*. Houndmills & London: Macmillan Press Ltd.
- Woodworth, Paddy (2002): *Dirty War, Clean Hands: ETA, the GAL and Spanish Democracy*. London: Yale University Press.
- Zirakzadeh, Cyrus E. (1991): *A Rebellious People. Basque, Protests, and Politics*. Reno & Las Vegas: University of Nevada Press.
- Žižek, Slavoj (2009): *Violence. Six Sideways Reflections*. London: Profile Books Ltd.
- Zulaika, Joseba (1988): *Basque Violence. Metaphor and Sacrament*. Reno & Las Vegas: University of Nevada Press.

Zulaika, Joseba & Douglass William A. (1996): *Terror and Taboo. The Follies, Fables and Faces of Terrorism*. New York & London: Routledge.

Elektroniske ressurser

<http://www.elmundo.es/>

<http://www.labsindikatua.org/>

<http://www.lemoiz.com/>

Kilder

Trykte kilder

Diverse forfattere (1993-1994): *Euskadi Eta Askatasuna. Euskal Herria y Libertad*. Bind 1-5, Tafalla: Txalaparta Editorial. Som vedlegg til dette historieverket om ETA følger en del dokumenter produsert av ETA.

ETA (1979-1981) *Documentos Y* (18 bind). San Sebastian: Hordago S.A. Editorial LUR.

Garmendia, José Mari (1979-1980): *Historia de ETA*. 2 Bind. San Sebastian: L. Haranburu. Editor. Som vedlegg til dette historieverket om ETA følger en del dokumenter produsert av ETA.

Aviser og tidsskrifter

ABC (kan lastes ned fra: <http://hemeroteca.abc.es/>)

Egin

El Correo Español. El Pueblo Vasco

El País (kan lastes ned fra: <http://www.elpais.com/archivo/hemeroteca.html?ed=diario>)

La Vanguardia (kan lastes ned fra: <http://www.lavanguardia.es/hemeroteca/index.html>)

Punto y Hora de Euskal Herria

Lovtekster

Constitución Española de 1978 (Den spanske grunnloven av 1978) [Lastet ned 15.03.2010 fra: <http://boe.es/aeboe/consultas/enlaces/constitucion.php>].

Ley 46/1977, de 15 de octubre, de Amnistía. [Lastet ned 16.02.2010 fra: <http://www.derechos.org/nizkor/espana/doc/amnistia.html>].

Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre, Estatuto de Autonomía del País Vasco. [Lastet ned 03.02.2010 fra http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo3-1979.html].

Ordliste

Aberri Eguna – Betyr ”fedrelandsdagen” på baskisk. Dagen der baskiske nasjonalister hedrer fedrelandet. Blir feiret 1. påskedag til minne om Sabino Aranas nasjonale oppvåkning.

Abertzale – Oversatt fra baskisk betyr ordet ”patriot” og blir brukt om personer eller grupper som anerkjenner baskisk etnisitet og dens rett til å utvikle seg innen et bestemt område. Blir ofte assosiert med den radikale nasjonalismen, og PNV-sympatisører foretrekker derfor å kalle seg selv *jeltzales* (tilhengere av JEL). JEL (Jaungoikoa Eta Lagizarrak – gud og de gamle lovene) var et konsept som stammet fra Sabino Aranas tankegods, og som danner grunnlag for PNVs ideologi.

Asamblea – Spansk ord som betyr forsamling. ETAs strategi, og i visse tilfeller ideologi, ble utformet gjennom forsamlinger der de ledende skikkelsene i organisasjonen møttes. Man opererte med to typer forsamlinger, en nasjonalforsamling kalt *Biltzar Nagusia* (BN), og en mindre kalt *Biltzar Txikia* (BT). Sistnevnte fungerte som en provisorisk løsning hvis BN ble forhindret i å samles, noe den gjorde ofte, og mye av uenighetene og splittelsene kom derfor etter møter i BT.

Batasuna Eguna – ”Enhetsdagen” ble opprettet av nasjonalister på slutten av sekstitallet og skulle fremme samarbeid mellom de ulike nasjonalistiske grupperingene.

BVE (Batallón Vasco Español) – Direkte oversatt: Den baskiskspanske bataljon. Høyreekstrem ”antiterrororganisasjon” som likviderte baskiske radikale nasjonalister og andre på den ekstreme venstresiden. Opererte både på fransk og spansk side av grensen. Det fantes flere lignende organisasjoner, som f. eks. AAA (Alianza Apostólica Anticomunista), ATE (Antiterrorismo ETA) og ANE (Acción Nacional Española). Forholdet mellom de ulike gruppene er uklar (de kan ha vært én og samme gruppe), og det har vært spekulert i om deres virksomhet var støttet av spanske sikkerhetstyrker.

CAA (Comandos Autónomos Anticapitalistas) – Uavhengig utbrytergruppe fra ETA som stod bak en rekke væpnede aksjoner fra midten av 70-tallet til midten av 80-tallet.

CAV (Comunidad Autónoma Vasca) – Det autonome baskiske fellesskap som det ville hete på norsk ble opprettet etter avstemning i 1979 og består av de tre provinsene Álava, Guipúzcoa og Vizcaya.

CCOO (Comisiones Obreras) – På norsk ”arbeiderkommisjonene”. Fagforening med tette bånd til det spanske kommunistpartiet (PCE).

Chivato – spansk ord som opprinnelig betyr kje, men som hverdagslig blir brukt om angivere.

Comandos Bereziak – Bereziak-kommandoene oppstod innenfor ETA-pm som en reaksjon på moderorganisasjonens politiske dreining. Ble senere en del av ETA-m.

Comisión de Defensa de una Costa Vasca No Nuclear – aksjon igangsatt for å stoppe utbyggingen av kjernekraftverk i Baskerland.

Cuadrilla – Uformell gruppe som møtes med jevne mellomrom. Gruppene har vært viktige for den sosiale organiseringen i Baskerland og mange har hevdet at *Cuadrillas* har vært sentrale i viderføringen av baskisk kollektiv identitet.

EE (Euskadiko Ezkerra) – Baskerlands venstre. Koalisjon mellom venstreorienterte nasjonalistiske partier, hovedsakelig Euskal Iraultzarako Alderdia (EIA) og Euskadiko Mugimendu Komunista (EMK). EE ble opprettet med hensikt å stille til valget i 1977. Forbindelser med ETA-pm.

EGI (Euzko Gaztedi Indarra) – PNVs ungdomsorganisasjon.

Egin – Avis med venstrenasjonalistisk tilsnitt publisert i de baskiske områdene fra 1977 til 1998, da den ble forbudt av spanske myndigheter på grunn av påståtte forbindelser til ETA.

EIA (Euskal Iraultzarako Alderdia) – Løselig oversatt står akronymet EIA for ”Partiet for den baskiske revolusjon”. EIA var drivkraften i den politiske koalisjonen EE (se over), og blir gjerne omtalt som ETA-pms politiske fløy, til tross for at det ikke var noen organisatoriske forbindelser mellom partiet og den væpnede gruppen.

ELA-STV (Euskal Langilen Alkartasuna-Solidaridad de los Trabajadores Vascos) – På norsk: Solidaritet med de baskiske arbeiderne. Fagforening med tilknytning til det baskiske nasjonalistpartiet (PNV).

Ertzaintza – Den baskiske autonome politistyrken.

Españolista – brukt nedsettende i det baskiske nasjonalistiske miljøet om personer som man mener orienterer seg for mye mot den spanske sentralmakten.

ETA (Euskadi Ta Askatasuna) – Navnet betyr ”Baskerland og frihet”. Radikal nasjonalistisk organisasjon stiftet i 1959 og som siden har kjempet for et uavhengig og sosialistisk Baskerland.

ETA-V – Oppstod etter en splittelse i 1970. Representerte en ideologisk linje nær den etnisk orienterte organisasjonen hadde frontet fra begynnelsen.

ETA-VI – Den andre parten i splittelsen i 1970. Frontet en venstreradikalisme som i ETA-Vs øyne satte det nasjonale spørsmålet i skyggen. ETA-VI slo seg sammen med LCR/LKI i 1973.

ETA-berri og ETA-zaharra – ETA-berri (nye ETA) ble kastet ut av ETA på grunn av sitt fokus på klassekamp foran etnisitet. Skiftet senere navn til MCE (Maoist Movimiento Comunista de España – Den spanske maoistiske kommunistbevegelsen). ETA-zaharra (gamle ETA) var den delen av organisasjonen som stod for den videre utviklingen av ETA.

ETA-m – Militær fraksjon av ETA etter splittelse med ETA-pm i 1974. Etter 1982 var denne fraksjonen den eneste gjenlevende, og gikk tilbake til å kun hete ETA.

ETA-pm – ETAs politisk militære fraksjon etter splittelsen i 1974. Ble oppløst i 1982. Dens medlemmer ble spredd til andre politiske partier, og noen valgte å slutte seg til ETA (m).

Etarra – Medlem av ETA.

Euskadi – Er nå den offisielle baskiske benevnelsen på det baskiske autonome fellesskap (CAV). Tidligere har ordet blitt brukt som betegnelse på ideen om et samlet baskisk område (Se Euskal Herria under).

Euskaldun – Baskisktalende.

Euskal Herria – Det baskiske kulturområdet. Omfatter de fire provinsene Álava, Guipúzcoa, Vizcaya og Navarra på spansk territorium, og på fransk side de tre provinsene Labourd, Basse Navarre og Soule.

Euskera – Det baskiske navnet på det baskiske språket.

Eusko Gudariak – Baskisk sang av stor betydning for den nasjonalistiske bevegelsen, hvis tittel kan oversettes med ”baskiske krigere”. Ble opprinnelig skrevet under den spanske borgerkrigen.

FNV (Frente Nacional Vasco) – ETAs idé om en bred nasjonalistisk folkefront.

FO (Frente obrero) – Arbeiderfronten. Arbeiderorienterte elementer innad i ETA. Ofte spenning mellom disse og de øvrige delene av organisasjonen.

FOP (Fuerzas de Orden Publico) – Spanske sikkerhetsstyrker som med sitt nærvær i fengsler og i demonstrasjoner gjorde seg upopulære blant baskiske nasjonalister.

Fueros – De tradisjonelle baskiske særlovene ble til i forhandlinger med den spanske tronen allerede i middelalderen. Ble endelig avvirket i 1876, og ble etter dette et viktig symbol på baskisk selvstyre.

Gestoras Pro Amnistía – Gruppering som kjempet for amnesti for politiske fanger.

Goma-2 – Et eksplosiv ofte brukt av ETA.

Gora Ta Gora – Den baskiske nasjonalsangen.

Guardia Civil – Sivilgarden. Politistyrke som mange mente at arven etter Franco ble videreført gjennom. Sivilgardister har også ofte vært mål for ETAs aksjoner.

Guerrillos del Cristo Rey – Krisus konges krigere var en såkalt ”antiterrorgruppe” på lik linje med BVE (se over).

Gudari – Baskisk ord for kriger. Ble først tatt i bruk under den spanske borgerkrigen

Hautsi – ETA-publikasjon. Etter hvert ETA-pms hovedorgan.

HB (Herri Batasuna) – Folkelig enhet på norsk. Har vært en av de viktigste drivkreftene i den radikale nasjonalismen.

Hegoalde – Spansk Baskerland.

Ikastola – Baskiske kulturskoler der baskisk språk og kultur blir videreformidlet gjennom utdanning.

Ikurriña – Det baskiske flagget.

Impuesto revolucionario – ETA krevde ”revolusjonær skatt” av diverse industriereiere for å finansiere egen virksomhet. Ble ofte innkrevd ved hjelp av kidnapping som pressmiddel. ETA-pm var flittigst i bruken av dette virkemiddelet.

Iparralde – Fransk Baskerland.

Izquierda abertzale – Betegnelse på den nasjonale venstrepatriotismen.

KAS (Koordinadora Abertzale Sozialista) – Patriotisk nasjonalistisk koordinator. Radikal nasjonalistisk koalisjon nær HB og ETA-m. Opprettet i 1975. Formulerte KAS-alternativet som var fem konkrete vilkår til de spanske styresmaktene for at ETA skulle legge ned våpnene.

Kemen – Organ for ETA-pm. Kun distribuert internt. Diskuterte organisasjonens strategi.

LAB/COA (Langile Abertzaleen Batzordeak/Comisiones Obreras Abertzales) – Patriotiske arbeideres forening. Radikal nasjonalistisk fagforening stiftet i 1975.

LAIA (Langile Abertzale Iraultzalean Alderdia) – Det nasjonalistiske og revolusjonære arbeiderparti ble opprettet etter en splittelse mellom arbeiderfronten og sentralstyret i ETA.

LCR/LKI (Liga Comunista Revolucionario/Liga Komunista Iraultzailea) – Den revolusjonære kommunist ligaen slo seg sammen med ETA-VI etter splittelsen med ETA-V.

PCE (Partido Comunista de España) – Det spanske kommunistpartiet.

PNV/EAJ (Partido Nacionalista Vasco/Euzko Alderdi Jeltzalea) – Det baskiske nasjonalistpartiet.

PSOE (Partido Socialista Obrero Español) – Det spanske sosialistpartiet.

PTV (Pueblo Trabajador Vasco) – Begrep som ble tatt i bruk av den venstreorienterte nasjonalismen i et forsøk på å forene arbeidernes sak med den nasjonale.

Punto y Hora de Euskal Herria – Publikasjon utgitt i Pamplona og senere i San Sebastián i årene 1976-1990. Orientert mot den nasjonalistiske venstresiden.

SECED (Servicios Central de Documentación) – Den spanske hemmelige tjenesten fra slutten av Francoæraen og under demokratiseringsprosessen.

Txakurra – det baskiske ordet for ”hund” ble brukt om politiet, og personer som var mistenkt for å samarbeide med dem.

UCD (Unión de Centro Democrático) – koalisjon av sentrumspartier under demokratiseringen i Spania. Ble senere et politisk parti.

UGT (Unión General de Trabajadores) – Fagforening med sterke bånd til det spanske sosialistpartiet (PSOE).

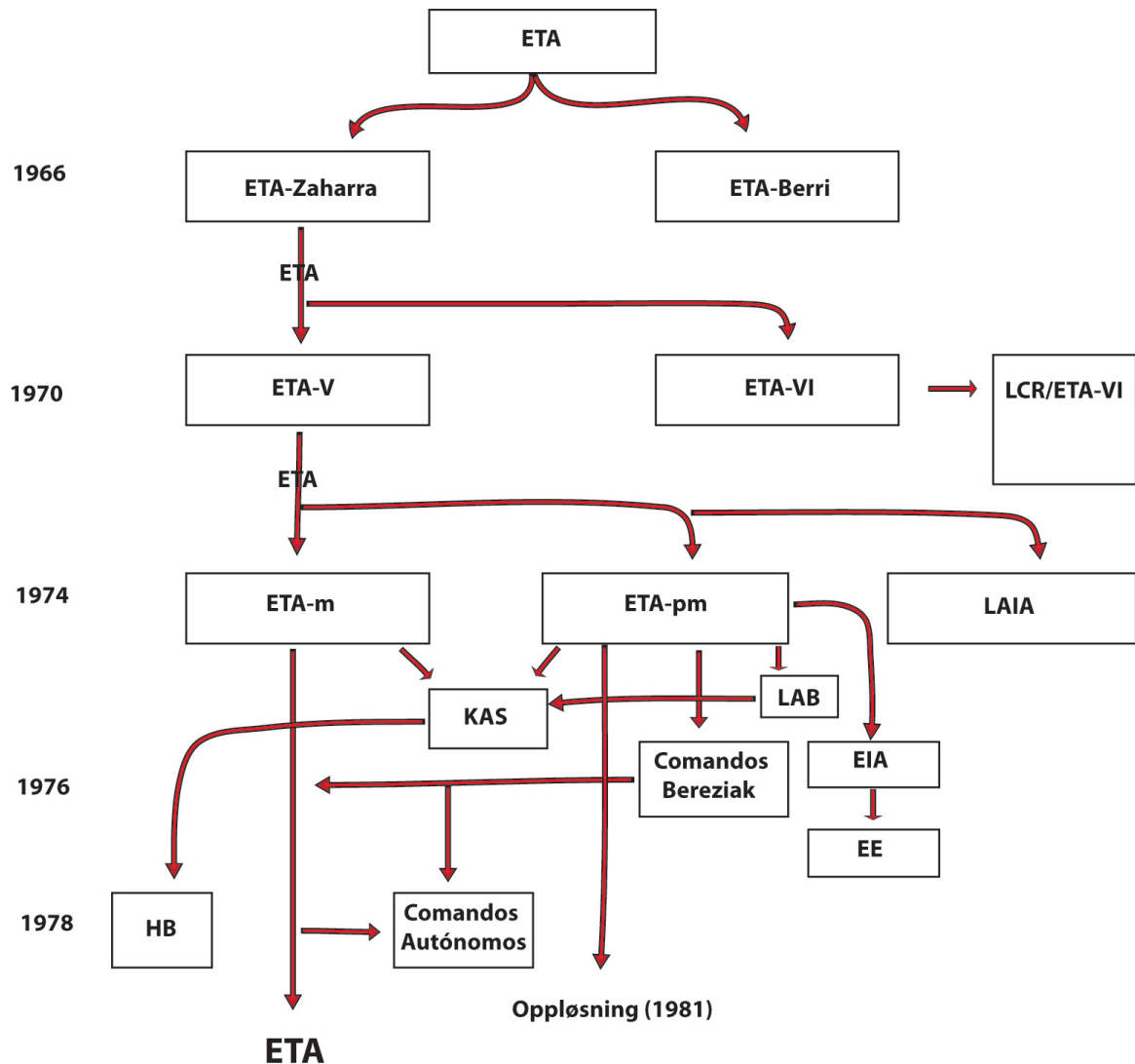
Zutik – Publikasjon utgitt av ETA. Et viktig organ for spredning av organisasjonens budskap. Hvilken fraksjon som utga publikasjonen varierte, men som regel var det den med majoriteten som hadde kontrollen over innholdet og utgivelsen av *Zutik*.

Figur 1: Kart over de baskiske områdene

Figur 1. Skjematisk kart over det baskiske kulturområdet (Euskal Herria). [Kartomrisset er lastet ned 16.03.2010 fra: <http://www.muturzikin.com/EHmapa16.htm>].

Figur 2: Skjematisk fremstilling av ETAs organisatoriske utvikling og splittelser

Figur 2. Skjema over ETAs organisatoriske utvikling og beslektede radikale nasjonalistiske grupperinger. Det må nevnes at skjema er forenklet og tilpasset den foregående teksten ved kun å inkludere grupperinger nevnt i denne.